

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

DE GAMLE NORDBOBYGDER VED VERDENS ENDE

SKILDRINGER FRA GRØNLANDS MIDDELALDER

AF

POUL NØRLUND

KØBENHAVN 1934
UDVALGET FOR FOLKEOPLYSNING FREMME
I KOMMISSION HOS G. E. C. GAD

DE GAMLE NORDBOBYGDER
VED VERDENS ENDE

Tidligere udkom:

Valtýr Guðmundsson:

ISLAND I FRISTATSTIDEN

(Folkelæsning Nr. 338).

S. Blöndal og S. Sigtryggsson:

GAMMEL ISLANDSK KULTUR I BILLEDER

(Folkelæsning Nr. 350).

DE GAMLE NORDBOBYGDER VED VERDENS ENDE

SKILDRINGER
FRA GRØNLANDS MIDDELALDER

AF
POUL NØRLUND

KØBENHAVN
UDVALGET FOR FOLKEOPLYSNINGS FREMME
I KOMMISSION HOS G. E. C. GAD
1934

Folkelæsning Nr. 361, Aargang 1934.

KØBENHAVN · NIELSEN & LYDICHE (AXEL SIMMELKJÆR)

Tilegnet Mindet om

KNUD RASMUSSEN

INDHOLD

	Side
FORORD	9
<i>FØRSTE KAPITEL</i>	
BOSÆTTELSEN PAA GRØNLAND OG BYGDERNES STYRE.	11
<i>ANDET KAPITEL</i>	
KIRKER OG KIRKESTYRE. TRO OG OVERTRO	26
<i>TREDJE KAPITEL</i>	
LIVET PAA GAARDENE.....	52
<i>FJERDE KAPITEL</i>	
SEJLADSEN PAA GRØNLAND	82
<i>FEMTE KAPITEL</i>	
HERJOLFSNÆS-DRAGTERNE.....	98
<i>SJETTE KAPITEL</i>	
SKRÆLINGERNE	121
<i>SYVENDE KAPITEL</i>	
NORDBOERNES UNDERGANG I GRØNLAND	133
LITTERATURHENVISNINGER.....	148
BILLEDFORTEGNELSE.....	150

FORORD

Historikeren er i Almindelighed ikke meget vant til at regne med Naturen som en Faktor i den historiske Udvikling, han skriver Aarhundreders Historie uden at bekymre sig om den. Det er, som om det var Menneskene selv, der ordnede det hele.

Der er noget derved, der er forkert, og det vil sikkert ogsaa med Tiden blive anderledes; men ved det lille Udsnit af Historien, som her skal skildres, er det saa haandgribeligt, hvor stærkt Naturen spiller ind. Nordboernes Historie i Grønland er fattig paa den Art store og mærkværdige Begivenheder, som plejer at optegnes, og dog er der ved deres Skæbne noget, som griber os stærkt. Deres jævne Kamp for det daglige Udkomme er Sejr og Nederlag uden Dato og Aarstal. Men det er en Kamp, hvor Livet stadig frygtløst og selvfølgelig er sat ind, og hvor Naturkræfter, stærkere end Menneskene, raader for Udfaldet.

Kun et yderst ringe Antal af autentiske Aktstykker kaster Lys over Grønlands middelalderlige Forhold. Til Gengæld har de islandske Sagaberettere med Begærlighed grebet efter det grønlandske Stof, som talte saa stærkt og umiddelbart til Fantasien, og som for Islænderne var fjærnt og dog nært paa samme Tid. Mange af disse islandske Fortællinger er rent Romanstof, som det vilde være urimeligt at benytte i en Virkelighedsskildring. Men ogsaa de mere troværdige Sagaer indeholder utvivlsomt meget frit tildigtet Stof, særlig i Skildringerne af Erik Røde og hans Tid, og jeg har kun benyttet dem, naar der var noget, der positivt talte for deres Troværdighed, uden at jeg dog derfor tør sige, at jeg har været særlig radikal.

Det egentlige og særegne Grundlag for denne Skildring af Nordboernes Liv og Færden i det gamle Grønland og den Skæbne der ramte dem, er imidlertid ikke de historiske Skildringer og Aktstykker, men en Række af Udgravninger og Undersøgelser, som jeg i Aarene fra 1921 til 1932 har foretaget ved Nordboruinerne i de sydgrønlandske Fjorde.

I den store Serie »Meddelelser om Grønland« har jeg sammen med andre Videnskabsmænd udførlig redegjort for Resultaterne af disse Undersøgelser i Afhandlinger der er skrevet paa engelsk Sprog; men paa mit eget Modersmaal har jeg her for første Gang Lejlighed til at give en samlet Oversigt over Udbyttet af disse Aaringers Arbejde, der i flere Henseender har klaret paa vore Begreber om Nordboernes Livsvilkaar i Grønland. At meget endnu er dunkelt og usikkert, har

jeg ikke lagt Skjul paa, Nordboundersøgelseerne er ogsaa langt fra at være tilendebragt, selv om jeg for mit Vedkommende har sluttet af. Der er endnu mange Hemmeligheder, som skal fravristes den grønlandske Jord.

Ved Undersøgelserne i Grønland har jeg haft det Held at samarbejde med en Række udmærkede Mænd, som jeg alle er stor Tak skyldig. Naar der er godt Samarbejde paa en Ekspedition, er det ofte vanskeligt at udskille den enkeltes Indsats, det meste er fælles Værk. — Jeg maa have Lov til at nævne dem ved Navn: Kolonibestyrer Johan Petersen, den erfarne Ekspeditionsmand og Grønlandskyndige, som i 1921 satte mig ind i de grønlandske Forhold og deltog i Udgravningerne paa Herjolfsnæs. Kustode og Konservator J. Raklev, som afdækkede Bispegraven i Gardar og som sammen med sin Hustru har konserveret Herjolfsnæs-Dragerne i Nationalmuseets Laboratorium. Arkitekt Aage Roussell, med hvem jeg siden 1926 har været i nært Samarbejde, og som nu paa egen Haand fører Undersøgelserne videre. Den svenske Arkæolog, Docent Mårten Stenberger, der i 1932 var Mester for den vanskelige Udgravning af »Hallen« paa Brattahlid. Endelig stud. mag. Erik Holtved, den uundværlige, der kan alt. Hertil kunde jeg føje en lang Række Navne paa Grønlændere, som har deltaget i Gravningerne med Dygtighed og Udholdenhed; mange af dem har været ypperlige og levende interesserede Medhjælpere. Med deres vaagne Jægerinstinkter og Sporsans er Grønlænderne fødte Arkæologer.

For Tydeligheds Skyld bemærker jeg til Slut, at mens jeg her med »Grønlændere« naturligvis mener den nuværende eskimoisk-danske Blandingsbefolkning i Grønland, saa betegner det i de nedenstaaende Skildringer altid og udelukkende Grønlands middelalderlige nordiske Kolonister, »Nordboerne«, i Modsætning til deres Stammefrænder i Norge og paa Island, som de selv kaldte for Østmænd.

P. N.

Kysten ved Drangaland paa Island.

FØRSTE KAPITEL

BOSÆTTELSEN PAA GRØNLAND OG BYGDERNES STYRE

En Bondesøn fra Stavangerkanten blev Grønlands egentlige Opdager og dets første europæiske Kolonisator. Vistnok mens Erik Røde endnu var en helt ung Mand, maatte han sammen med Faderen Thorvald Asvaldssøn paa Grund af et Drab forlade den gode Gaard paa Jæderen, og Familien udvandrede til Island. Det har været engang i 960erne, man regner, at Erik Røde selv er født ca. 950.

Thorvald var forsent paa det, de gode og frugtbare Omraader paa Island havde andre forlængst bemægtiget sig. Han maatte tage til Takke med en ubebygget Strækning paa det nordvestlige Island, det saakaldte Drangaland paa den stejle og ugæstmilde Kyst Sydøst for Kap Horn, en af de barskeste Egne paa hele Øen. Kampen for Føden var haard, og med Omverdenen var der saa godt som ingen Forbindelse.

Da Thorvald var død, opgav Sønnen da ogsaa denne Plads. Han giftede sig og fik af sin Kones Slægt overladt Land til en Nybyggergaard i Haukadale, en af de Dale der skyder sig mod Øst fra Bunden af Hvamsfjord, i den inderste Vig af Bredefjorden. Fra det barske Nordvestland var Erik Røde nu kommet til en af Islands bedste Egne. Gaarden, som han byggede og ryddede Land til, og som han kaldte Eriksstad, var efter alt at dømme ikke synderlig

stor, og selv hævdede han sig paa Island aldrig op mellem de store Høvdinge. Da derfor hans voldsomme og selvraadige Natur bragte ham ind i Konflikter med andre Bønder, blev han stadig den tabende og vigende Part, naar Sagerne kom for Retten. Mens han boede paa Eriksstad, kom han i Strid med en Nabo, mistede først et Par Trælle og dræbte derefter selv to Mænd, men blev for denne

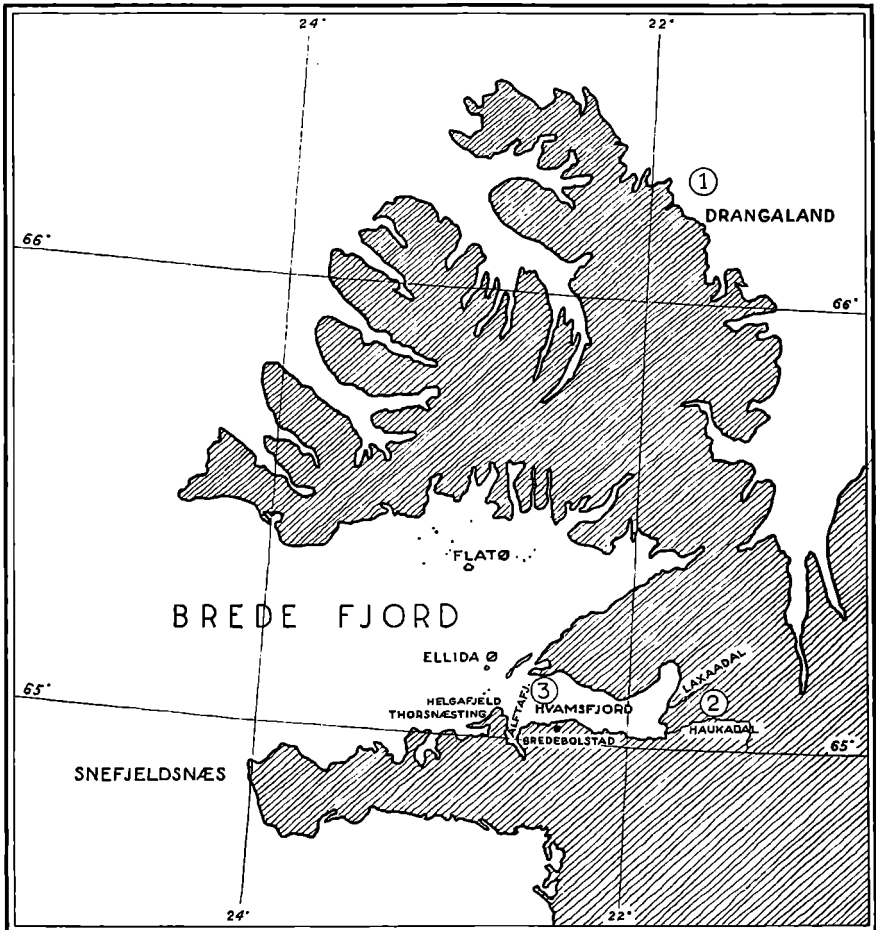

Thorsnæs Ting. Tingstedet har været nær Gaarden til højre.
Bag denne den stejle Klippe Helgafjeld.

Sag forvist fra Haukadal. Det var den anden Nybyggergaard, han maatte lade i Stikken.

Han flyttede nu vestpaa og tog Land paa Øerne i Hvamsfjordens Munding. Han kom derved tæt ind paa Livet af nogle af Tidens betydeligste Storbønder. Mange voldsomme Begivenheder forefaldt i disse Aaringer omkring den nærliggende Alftafjord paa Halvøen Snefjeldsnæs. Vestfor Fjordmunden laa Egnens Tingsted paa Thorsnæs, hvor 100 Aar tidligere Bredefjords første Landnamsmand Thorolf Mostrarskægs Højsædestøtter med Thors Billede var drevet i Land. Herved boede paa Gaarden Helgafjeld (o: det hellige Fjeld) Thorolfs Ætling Høvdingen Snorre Gode, Tingets Forstander, en af de klogeste og underfundigste Mænd i Islands Historie, men dengang endnu helt ung. Ved Fjordbunden laa Gaar-

den Bolstad, som ejedes af den mægtige Arnkel Gode, og ikke langt fra Arnkel boede Thorbrand, Snorre Godes Fosterfader, med sine

Kort over det nordvestre Hjørne af Island.

1, 2, 3 angiver Erik Rødes tre forskellige Bosteder.

fem stridbare Sønner, som var Eriks tro Venner. Noget østligere laa, nær Hvamsfjorden, Thorgest Gamles Gaard Bredebolstad.

Vesten for Helgafjeld og Thorsnæs boede paa Bjørnshavn Viga-Styr, som blev Snorre Godes Svigerfader, ligeledes en storættet og indflydelsesrig Mand, selvraadig og fremfarende. Det var ham, der mest tog sig af Erik Røde, da han snart paany kom i Vanskeligheder. Anledningen var en Strid om Eriks Sengestokke, som han

Ellidæ, hvor Erik Røde skiltes fra sine Venner.

havde deponeret hos Bonden paa Bredebolstad, indtil han fik bygget sig en Gaard ude paa Øerne. Thorgest vilde ikke frivillig udlevere dem, da Erik krævede dem tilbage, og han hentede dem saa med Magt; men Thorgest satte efter ham, og det kom ved Drange til en Kamp, hvor Erik fældede to af Thorgests Sønner. Støttet blandt andet af Eyolf Graa og de andre Sønner af Thord Geller paa Hvam, det forrige Slægtleds mægtigste Høvding i Bredefjorden, sagsøgte Thorgest nu Erik ved Vaartinget paa Thorsnæs.

Det blev et stort besøgt Tingmøde, Vaaren 982. Viga-Styr førte Eriks Sag med megen Kraft, og ved hans Side stod andre indflydelsesrige Mænd, deriblandt Snorre Godes Fostbrødre, Thorbrandssønnerne fra Alftafjord, og Thorbjørn Vifilsøn paa Laugarbrekka, yderst paa Snefjeldsnæs. Eriks Skyld var dog aabenbar, og Fredløshedsdommen (den »mindre Fredløshed« paa tre Aar) uundgaaelig. Viga-Styr maatte være tilfreds med, at han formaaede Snorre Gode til at holde sig passiv, og saa lykkedes det iøvrigt efter Domfældelsen Vennerne at skjule Erik for hans Fjender, indtil et Skib laa sejlklart i Skærgaarden til at føre ham bort.

De fulgte ham i deres Baade ud til Ellidæ, yderst ved det aabne Hav, og tog her Afsked med ham. Han betroede dem sin Plan om at opsøge det Land, som fordum Gunbjørn, Ulf Krakes Søn,

havde set, da han drev vesterpaa i Havet, og han lovede dem at være dem til Bistand, hvis han formaade det, og de skulde komme til at trænge til ham.

Det føjede sig saaledes, at mere end een af de mægtige Mænd, som her hjalp den fredløse Erik afsted, siden fik Brug for det Løfte, han havde givet dem ved Afskeden. Thorbjørn Vifilsøn søgte, da han saa sin økonomiske Stilling rokket, med sin smukke og djærve Datter Gudrid ud til Erik, der dengang sad trygt paa sin store grønlandske Høvdingegaard, og ogsaa to af Thorbrandssønnerne tog til Grønland, da de følte Forholdene i Hjemlandet utrygge ovenpaa de bitre Kampe med Øreboerne, hvorfra de med Nød og næppe reddede Liv og Lemmer (saaledes som det skildres i Øreboernes eller Eyrrbyggja Saga).

Nordmanden Gunbjørn er den første Mand, hvorom Historien ved, at han har set Grønland. Endnu i den store islandske Landnamstid, i Aarene omkring 900, blev han paa Vejen ud til Island forslaaet vestpaa, hvor han saa Land og fandt nogle Øer, som han kaldte Gunbjørnsskær. De maa have ligget ved den grønlandske Østkyst, maaske i Egnene omkring Angmagssalik, men herom vil Vished aldrig kunne naas, da enhver nærmere Beskrivelse savnes. Vi ved ikke engang, hvad der senere i Middelalderen opfattedes som Gunbjørnsskær, og hvem ved iøvrigt, om den Opfattelse, man dengang havde, var autentisk?

Gunbjørns Opdagelse af Grønland var en Tilfældighed, men en af den Slags Tilfældigheder, som gaar forud for mange af de store Opdagelser. Leifs Opdagelse af Vinland var ogsaa en Tilfældighed, og Nadd-Ods Opdagelse af Island ligesaa, da han paa Vejen fra Færøerne til Norge af Stormen blev drevet mod Nord-vest udover det store Hav.

Erik Røde maa ofte have hørt Tale om Gunbjørn og Gunbjørnsskærene. Det ukendte Land i Vest har uden Tvivl hyppig været Samtaleæmne mellem islandske Mænd, og ikke mindst har det vel været Tilfældet i de Egne, hvor Erik var bosat, thi her havde ogsaa i sin Tid Gunbjørns Slægt slaaet sig ned. Gunbjørns Sønner havde taget Land ved Isefjorden, i den samme Landsdel, hvor Erik først boede; en af dem blev forøvrigt Farfader til den be-

rømte Thormod Kolbrunarskjald, som ogsaa skulde opleve Æventyr-i Grønland. Gunbjørns Broder hørte til de første Landnams-mænd paa Snefjeldsnæs, hvorfra nu Erik satte sin Kurs.

Formodentlig styrede han ret imod Vest og fik Grønlands Østkyst i Sigte, hvorefter han sejlede med Strømmen sydover langs Landet for at undersøge, om det var beboeligt. Han naaede paa denne Maade tilsidst Grønlands Vestkyst. Det har været mærkelige Dage for ham, da han efter den lange farefulde Sejlads langs den haabløst golde og isbelagte Østkyst, formodentlig spærret ude fra Land af Drivisriben (det var tidlig paa Sommeren), endelig rundede Landets Sydende og fandt frem til de helt anderledes tiltalende Fjordlandskaber paa den sydlige Vestkyst, hvor ingen Nordislænding vilde betænke sig paa at bosætte sig.

Hvad der imponerer os mest ved Erik, er det metodiske i hans Opdagerværk. I de tre Aar, han var nødt til at blive paa Grønland, undersøgte han grundig Fjordene indenfor de Breddegrader, hvor der kunde være Tale om Bosættelse¹⁾. Den første Vinter tilbragte han paa Eriksø, formodentlig en af Øerne mellem Julianehaab og Narssaq, og det følgende Foraar fandt han ind i den bagvedliggende Eriksfjord (nu Tunugdliarfik) og indrettede sig dér en Bolig, vel ved Brattahlid, hvor han senere varigt slog sig ned. Eriksfjorden gemmer sig dybt inde i Landet (dens eskimoiske Navn betyder: den der ligger bagved), dens ydre Del er ganske ugæstmild, men langt inde i den findes de venligste og frugtbareste Egne i hele Grønland. Kun en kyndig Mand finder herind.

Om Sommeren sejlede han længere op langs Kysten til den Egn, hvor senere Vesterbygden anlagdes (Godthaabsfjordene), og gav mange Steder Navne; længere oppe har han derimod næppe været. Derpaa stod han igen mod Syd, hvor han overvintrede paa nogle Øer nærved Landets Sydspids, Eriksholmene ved Hvarfsgnipa. Rimeligvis skete det for at forberede en ny Undersøgelse af Østkysten. Det hedder nemlig, at han den følgende Sommer herfra rejste nordpaa, og efter Datidens Orientering kan det kun være

¹⁾ Om hans Rejser og Tilholdssteder i disse Aar haves der en Beretning, der er saa positiv, at den sikkert bygger paa gammel Overlevering, men paa adskillige Punkter er der Strid om Fortolkningen. Jeg kan her kun fremsætte min egen Opfattelse, der paa forskellige Punkter afviger fra de hidtidige Fortolkninger.

Højsommerbillede fra den sydlige Del af Grønlands Østkyst.

paa Østkysten. Han naaede op til en Fjord, som han mente laa udfør Bunden af Eriksfjord, og vendte derfra tilbage til Eriksø, hvor han igen var den tredje Vinter. Det er værd at bemærke, at han alle tre Aar har vogtet sig for at overvintre inde i Fjordene. Han har — med Rette — frygtet for at blive spærret inde af Fjordisen om Foraaret og har vel hovedsagelig baseret sin Eksistens paa Fiskeri og Søfangst i disse Aar. Det er usandsynligt, at han overhovedet har haft Kreaturer med sig paa sin første Rejse, saaledes som han foer rundt.

Erik havde i sine tre Landflygtigheds Aar orienteret sig godt i det nyfundne Land, og faar Gunbjørn have Prioriteten som Opdageren af Grønland, saa har Erik fuld Ret til den Ærestitel, at det var ham, der opdagede, at Grønland var beboeligt.

Nu tog han tilbage til Island, hvor imidlertid Striden med Thor-
gest genoplivedes og Erik igen trak det korteste Straa. Allerede den følgende Sommer rejste han derfor ud for at bebygge det Land, som han havde fundet, og som han kaldte Grønland, »fordi han mente, at mange Mænd vilde rejse didhen, hvis Landet havde et godt Navn«. Saaledes beretter allerede de ældste og bedste historiske Kilder.

Den skønne men ufrugtbare Herjolfsfjord.

Der maa have været en mærkelig agitatorisk Klang i Navnet, og Eriks Skildringer derovre fra har ikke været mindre optimistisk farvede. Hans Koloniseringsplan vakte ialfald en vældig Opsigt, og mange Nybyggere fulgte med ham fra Bredefjord og Borgefjord, der aabenbart allerede var blevet rigelig folketætte. 25 Skibe fór afsted, og da det vel ikke har været rene Smaaskuder, der begav sig ud paa det store Vand, kan de antages at have rummet mellem 500 og 700 Mennesker foruden en uhyre Fragt af Kvæg og Heste, Husgeraad, Værktøj, Telte og andre Nødvendighedsartikler. Det er vist uden Sammenligning det største Foretagende, som nogensinde har været rettet mod Grønland.

Kun 14 af Skibene naaede dog frem, Resten blev drevet tilbage eller forsvandt i Bølgerne. Dette siges at være sket 14 eller 15 Vintre, før end Kristendommen kom til Island, altsaa enten 986 eller 985.

Det hedder et Sted i den islandske Landnamsbog om Erik Røde, at han tog Grønland i Besiddelse (nám Grænland), med det samme Udtryk som ellers anvendes naar Høvdinger paa Island tog Land i en Dal eller et begrænset Fjordomraade. Det klinger

Den inderste Del af Eriksfjord.

meget stort og stolt, og skal det end ikke forstås bogstavelig, saa var det dog uden Tvivl Erik, som bestemte alt ved Bosættelsen i det nye Land. Alle rettede sig efter ham, hedder det i Flatøbogen, og det varede, saa længe han levede. Han blev, hvad Islænderne med et klangfuldt Navn kaldte landsstjórnamaðr, den herskende Høvding.

Bosættelsen paa Grønland foregik ligesom paa Island efter aristokratiske Principper. Nogle faa Høvdinge delte det hele imellem sig, og paa deres Omraade fik saa Mindremændene Lov at bosætte sig mod visse Forpligtelser. I Følge Traditionen tog Høvdingene hver sin Fjord; men det vigtigste for dem har været at finde en gunstig Plads og et godt Opland for den Gaard, de selv tænkte at bygge. En af de aneligste af de Mænd, der fulgte Erik, var Herjolf Baardsøn, som slog sig ned paa det frugtbare Herjolfsnæs; men Fjorden ved Siden af, som var hans Landnam, er en af de ringeste i hele Bygden. Som rimeligt er, tog Erik selv det bedste, ingen anden Fjord kan maale sig med Eriksfjord, og Landet omkring Brattahlid, hvor han byggede sin Gaard, er det Terræn i Grønland, som mest af alt ligner Island.

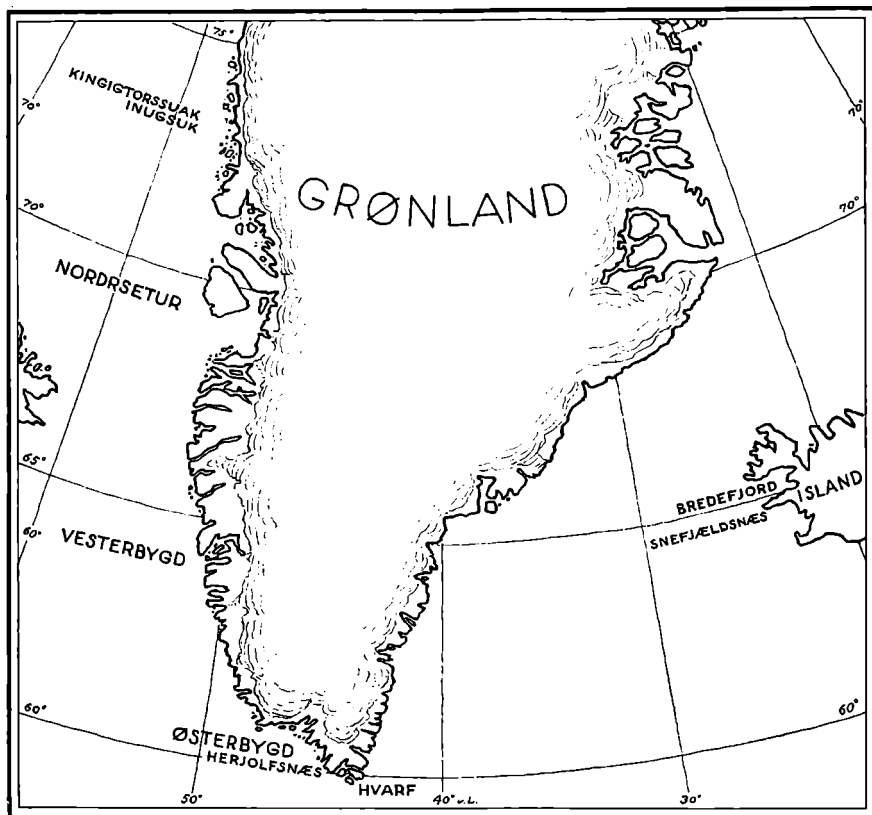
Det Land, man vilde tage, overfør man med Ild. Baalene

har lyst over Sydgrønland i 985 og de følgende Aar. Landnamsmændene er i den første Tid, efter at de havde orienteret sig, rejst rundt og har, som Helge Magre paa Island, tændt Baal ved Mundingen af hver Elv indenfor det Omraade, de vilde tage i Besiddelse. Eller de har fulgt den Regel, som gjaldt i den senere Landnamstid paa Island, for at begrænse Landnamenes Omfang: Man skulde gøre Ild, naar Solen var i Øst, og den skulde brænde indtil Natten. Siden skulde man gaa, til Solen var i Vest, og der gøre andre Ilde. Ingen, hed det, skulde tage et større Landnam end det Omraade, han kunde overfare med Ild i Løbet af én Dag sammen med sine Skibsfæller.

Nogle har maaske raadspurgt Skæbnen og slaaet Bo, hvor deres Højsædestøtter eller Sengestokke drev i Land. Det synes, at Erik selv har benyttet denne Fremgangsmaade; men vi kan mistænke ham for, at han alligevel, da det kom til Stykket, har unddraget sig at tage Hensyn til Skæbnens Vink. Der fandtes ialfald i Eriksfjord i Nærheden af Brattahlid et »Stokkenæs«, der formodentlig er det Sted, hvor Landnamsmandens Stokke drev i Land; ingen senere havde noget at gøre med at kaste sine Stokke ud i denne Fjord. Men Erik slog sig alligevel ikke ned paa Stokkenæs, hvor han siden gav Land til sin nære Ven, den allerede nævnte Thorbjørn Vifilsøn fra Laugarbrekka.

Bosættelsen var ikke afsluttet med det første Udvandrertrøg. Der strømmede stadig Folk derud, som var kede af Forholdene paa Island. Bebyggelsen delte sig i to store Bygder omkring de nuværende Kolonier Julianehaab og Godthaab, henholdsvis Østerbygden og Vesterbygden. Mellem dem ligger en mindre, isoleret Bygd i Fjordene omkring Ivigtut; den hører snarest med til Østerbygden, men der hersker dog stor Uklarhed om dens Art og Alder; der er endnu aldrig foretaget metodiske Udgravninger ved nogen af dens mange Smaagaarde. At ogsaa den karrige Bevoksning i disse Fjorde er god nok til Anlæggelse af Gaardbrug, er imidlertid et Vidnesbyrd om, hvor grundigt den grønlandske Jord er blevet udnyttet. Det samme Indtryk faar man overalt, naar man rejser i de to Hovedbygder. Medens de aabne Kyster kun har været sparsomt bebygget, fordi de ikke egnede sig for Gaardbrug af islandsk Art, er inde i Fjordene hvert eneste Dalstrøg, hvor der fandtes

Bevoksning, taget i Brug. Ikke alene langs Fjordkysterne, men ogsaa inde i Landet, ved Smaasøer, i bortgemte Dale, helt inde under den evige Is har Bønder sat Bo. De sammensunkne Gaarde ligger der for største Delen endnu. Landets senere Beboere har

Grønland og Island.

ikke haft Anledning til at forstyrre dem, da de modsat Nordboerne har holdt til ved de aabne Kyster, hvor Søfangsten er bedst; kun lejlighedsvis har de som Gæster besøgt Nordboomraaderne og har undret sig over *igdlorssuit*, »de store Huse«.

Et Vidnesbyrd om Bebyggelsens voksende Tæthed er de mange Udstykninger af oprindelige Storgaarde, som kan iagttages. I de bedste Egne ser man Tvillinggaarde eller hele Kæder af Gaarde, den ene umiddelbart op ad den anden. I et »ældgammelt Haandskrift«, som den lærde islandske Bonde Bjørn Jonsson i 1600-

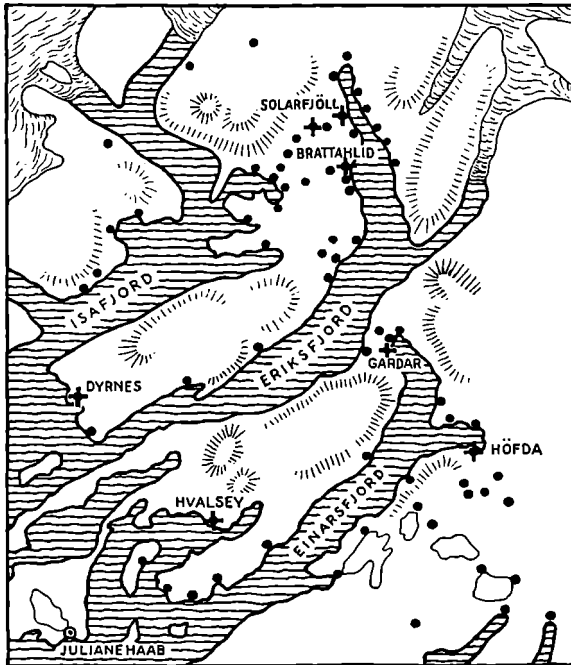
Aarene har afskrevet, oplyses det, at der ialt fandtes 280 Gaarde i Grønland, deraf godt to Tredjedele i Østerbygden. Herfra at slutte til Folkemængden er nok risikabelt, men vi tør dog antage, at nogle af Gaardene har været store nok til at rumme baade 20 og 30 Mennesker, og selv paa de smaa maa man regne med mindst 5—10 Individuer, naar en Familie bestaaende af to Generationer har boet der. Mindre end 3000 Indbyggere kan der næppe have været i den Tid, da Gaardene virkelig var besat, snarere noget mere. Nu bor der mellem 4 og 5000 Mennesker paa de samme Strækninger.

Mellem Østerbygd og Vesterbygd var der et stort Gab, omkring ved 180 Sømil eller, som en gammel Beretning udtrykker det, 6 Dages Roning med 6 Mand paa en 6-aaret Baad. En farlig Isblink skulde ogsaa passeres. Stort Fællesskab kan der ikke have været mellem de to Bygder, og det er betegnende, at da Vesterbygden ved Midten af 1300-Aarene bliver overfaldet af Eskimoerne, kommer der først Undsætning fra Østerbygden, da det er for sent, og Venner og Fjender er borte. Der var dog et fælles Tingsted, Altinget, hvor man aarlig samledes til Drøftelse af Fællesanliggender, først og fremmest vel til Afgørelse af Retstvister. Oprindeligt holdtes Møderne muligvis paa en Slette ved Brattahlid, Erik Rødes Gaard; men senere, efter at Bispesædet var anlagt ved Gardar paa den smalle Landtange mellem Østerbygdens to Hovedfjorde, Eriksfjorden og Ejnarsfjorden, henlagdes Tingmøderne hertil. Bægge Steder er der paavist Tingboder som Levn fra disse Møder.

Grønlænderne fulgte islandsk Ret, som de dog selvstændig foretog Ændringer i; vi hører saaledes, at de havde deres egne Bestemmelser om Vragret. Man skulde tro, at de ogsaa havde haft en Lovsigemand som paa Island til at afgøre, hvad der var gældende Ret, og som en Slags »Præsident for Republiken«, men det kan ikke positivt godtgøres for de første Aarhundreder. Hverken Erik Røde eller nogen af hans Æt nævnes nogensinde som Lovsigemand, ej heller Sokke paa Brattahlid, der i Begyndelsen af 1100-Aarene tog Initiativet til Bispesædets Oprettelse, og om hvem det oplyses, at det var ham, der sammenkaldte Tinget. »Han blev ofte valgt til at ordne Retstvister«, hedder det om ham, ret ubestemt. Men med eller uden Titler og forfatningsmæssige Beføjelser har

Bonden paa Brattahlid aabenbart til Stadighed været den ledende Mand i Landet, i 1300-Aarene fører han Titel af Lagmand, og det var Lagmanden paa Brattahlid, der sendte Hjælpeekspeditionen afsted til Vesterbygden.

Da Grønland i 1126 fik sin egen Biskop — hvorom nærmere i næste Kapitel — kom dermed en ny Centralinstitution til Landet.

Kort over Centret af Østerbygden. De runde Prikker betegner de fundne Nordbogaarde, Korsene viser Kirkerne.

Maaske er det gaaet som paa Island, hvor det hedder sig, at Biskopperne næsten gjaldt for Konger; men Biskoppens hyppige Fraværelse fra Landet har dog i høj Grad svækket hans Autoritet. Alt i alt har Centralmagten i den grønlandske Fristatstid været om muligt endnu svagere end paa Island.

Magtens Tyngdepunkt har sandsynligvis ligget hos Høvdingene, der hver raadete indenfor sit Fjordomraade, i Hovedsagen vistnok svarende til de gamle Landnam. De forsvarede deres Tingmænds Interesse paa Tinget, og ogsaa ellers ved Vaabenmagt og Selvtægt, om det gjordes fornødent.

Det fremgaar af de forsigtige Udtryk, som i det foregaaende er anvendt, at vi kun har sparsomme Efterretninger om det politiske Liv og de politiske Institutioner paa Grønland. Man har diskuteret, hvorvidt Bygderne udgjorde en virkelig Stat. Det bliver let et subtilt juridisk Spørgsmaal, og Haag-Domstolen vil i sin Kendelse af 5. April 1933 ikke strække sig videre end til at udtale, at de synes at have dannet en uafhængig Stat. Deres Uafhængighed fra første Færd og ned til 1261, baade af Island og Norge, kan man dog ikke med virkelige Argumenter bestride. En islandsk Forfatter har i vor Tid gjort Forsøg paa at vise, at Grønlændernes Samfund ligefrem udgjorde en Del af den islandske Stat, men han har ingen Tilslutning fundet. Den norske Konge erhvervede sig lidlig stor Autoritet paa Grønland, som rimeligt var. Allerede Olaf den Hellige havde hyppig Bud derud og skaffede sig mange Venner; han vilde engang anvende det fjærne Land som Deportationssted for en af sine farligste Modstandere, den blindede Kong Rørik, men Skibet naaede aldrig længere end til Island, hvor Rørik døde. Ogsaa andre norske Konger, som Sigurd Jorsalfar, øvede Indflydelse paa grønlandske Forhold, men først Haakon Haakonsøn rejste i 1200-Aarene Kravet om Overherredømme over Grønland.

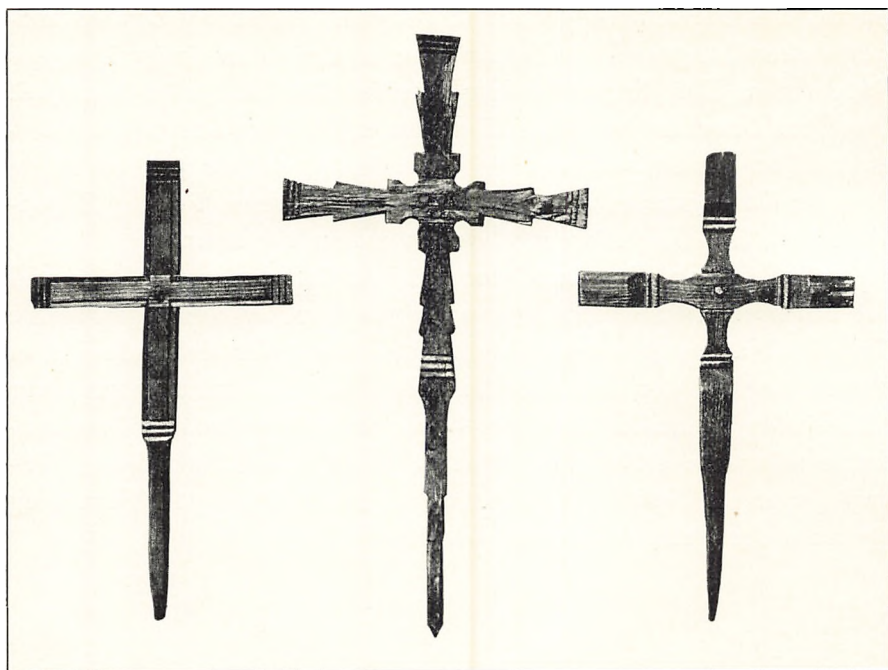
Det var et Led i hans stornorske Politik, at han tvang baade Island og Grønland til at anerkende ham som Konge og Overherre. Allerede i 1247 skal den da udsendte Biskop Olaf have faaet i Mission at opfordre Grønlænderne til at anerkende den norske Krone, og 10 Aar senere udsendtes tre grønlandske eller norske Mænd med nye Bud. De kom tilbage i 1261, efter 4 Aars Fravær, med den Besked, at Grønlænderne gik ind paa at svare Skat og Mandebod til Kongen, saaledes at der skulde bødes af alle Manddrab, hvad enten de dræbte var Nordmænd eller Grønlændere, og hvad enten det skete i Bygden eller paa Fangstpladserne i Nord, om saa disse laa helt oppe under Polstjernen. Til Gengæld har Kongen sikkert lovet at sørge for Besejlingen af Landet; den Tid var længst forbi, da de grønlandske Bønder selv havde Skibe store nok til at krydse Atlanterhavet.

Grønland blev nu en Del af Norgesvældet, som det kaldtes. Det indlemmedes ikke ligefrem i selve Norge, men blev som Island og Færøerne et Skatland under den norske Krone. Altinget paa

Gardar mistede sin lovgivende Myndighed, og en ny Lovbog indførtes efter Kongens Bud. Skatlandene lagdes siden under Kongens Fadebur, og Besejlingen af dem gjordes til et kongeligt Monopol. Oppe paa Grønland varetoges Kongens og Monopolhandelens Interesser af en Ombudsmand, der formodentlig boede paa en af de to store Kongsgaarde, som omtales i 1300-Aarene, Foss og Thjodhildestad. Han har sikkert været en udsendt Nordmand.

Det Frihedstab, Grønlænderne led ved Ordningen i 1261 og ved det Formynderskab, som den paalagde dem, er der ingen større Grund til at sørge over. Udviklingen fik i den følgende Tid et tragisk Forløb, det skal ikke bestrides. Men endnu hurtigere var Katastrofen indtruffet, hvis det havde været overladt til Grønlænderne selv som selvstændig Stat at klare Vanskelighederne. Tilknytningen til Norge i 1261 belød i første Omgang en Fordel og Styrkelse for det grønlandske Samfund.

Ligkors fra Herjolfsnæs.

ANDET KAPITEL

KIRKER OG KIRKESTYRE. TRO OG OVERTRO

Udvandrerne fra Island var Hedninger og kom for en væsentlig Del fra Thorsnæstingets Kreds, hvor Thor fra gammel Tid dyrkedes ivrigere end noget andet Sted paa Island. De grønlandske Fjordhøvdinge med Erik i Spidsen fik dog knapt nok indrettet deres Gudehove, før Kristendommen kom over dem. Allerede i Udvandrerflaaden fra 985 skal der ombord hos Herjolf Baardsøn, Herjolfsnæs-Gaardens Grundlægger, have været en kristen Mand fra Syderøerne (Hebriderne), der i Mindet om de Rædsler, de havde udstaaet paa Rejsen, digtede et Drapa om Havsvælgene, »Havgerdingadrapa«, hvis Omkvæd var en Bøn til Gud, »den menløse Munkeprøver«.

Den, der førte Grønlænderne over til Kristendommen, blev dog i Følge Traditionen Erik Rødes Søn Leif. Han sejlede i et af Aarhundredets sidste Aar til Norge, men blev forslaaet til Syder-

ørerne, hvor den største Del af Befolkningen allerede for Menneskealdre siden havde taget ved Kristendommen. Hans Besøg herovre har sikkert ikke været uden Betydning for hans Tro, selv om han først lod sig døbe ved Kong Olaf Tryggvasøns Hof i Trondheim. Da han naaede frem hertil, var Kong Olaf nylig vendt hjem fra sin blodige Missionsrejse til Haalogaland, og Leif blev hos ham den paafølgende Vinter, hvor han maa have overværet Bygningen af det mægtige Hærskib Ormen lange, et af Tidens store og aldrig siden glemte Vidundere. Saa drog han paa sin mere beskedne Skude til Grønland med Kongens Paabud om at forkynde den nye Tro, ledsaget af en Missionspræst og andre Gejstlige. Det var i Aaret 1000.

Ogsaa paa sin Hjemrejse blev han slaaet ud af Kurs, drev længe om paa Havet og kom helt over til det amerikanske Fastland, hvor han saa frugtbare Egne med selvsaade Hvedeagre, Vinranker og mægtige Træer, »Vinland det gode«. Han opsamlede ogsaa under Vejs nogle Skibbrudne paa et Skær ved Grønland og naaede derefter velbeholden til Eriksfjorden. Folk kaldte ham efter denne æventyrlige Færd for Leif den Heldige (»hepne«), og hans Slægtninge, først Broderen Thorstein, senere med bedre Held Thorfin Karlsevne, der da havde ægtet Thorsteins Enke, søgte at genfinde og udforske de Egne som Leif havde set.

I Grønland var det ikke nødvendigt at fare frem som Kong Olaf i Norge for at faa Folk til at antage Kristendommen. Jordbunden var bedre forberedt end blandt Hjemmesidderne i Moderlandet, mange af Kolonisterne var berejste Mænd, og alle der havde færdedes i Vesterlandene, havde lært den kristne Kirke at kende; Island havde desuden i den foregaaende Tid i langt højere Grad end Norge været besøgt af Kristne. Man kunde ikke være ukendt med den Glans, der stod om den nye Tro. Man blev stillet overfor en ny, ubegribelig Magt, der kom med Organisationens, med Overbevisningens, Selvtillidens og Ufordragelighedens Styrke. Det var vist det raadeligste at slutte sig til den.

En af dem der strittede mest imod, var Erik Røde. Han saa ondt til Missionæren og lod sig forlyde med, at det kunde gaa lige op, det ene mod det andet, naar Leif havde reddet en Skibsbesætning i Havsnød, og naar han havde bragt denne Troldkarl

med sig ud til Grønland. Thjodhilde, hans Kone, blev grebet af Forkyndelsen, og hun nægtede at gaa i Seng med ham saalænge han var Hedning, hvad der ærgrede ham meget. Hans Uvilje synes at have indskrænket sig til en passiv Surhed, om nogen virksom Modstand mod Kristendommens Indførelse er der ikke Tale. I saa Fald vilde han næppe have tilladt Thjodhilde at bygge en Kirke i Gaardens Nærhed, selv om hun af Hensyn til ham lagde den noget afsides. Ej heller ved vi, om han opretholdt sin Modstand lige til sin Død.

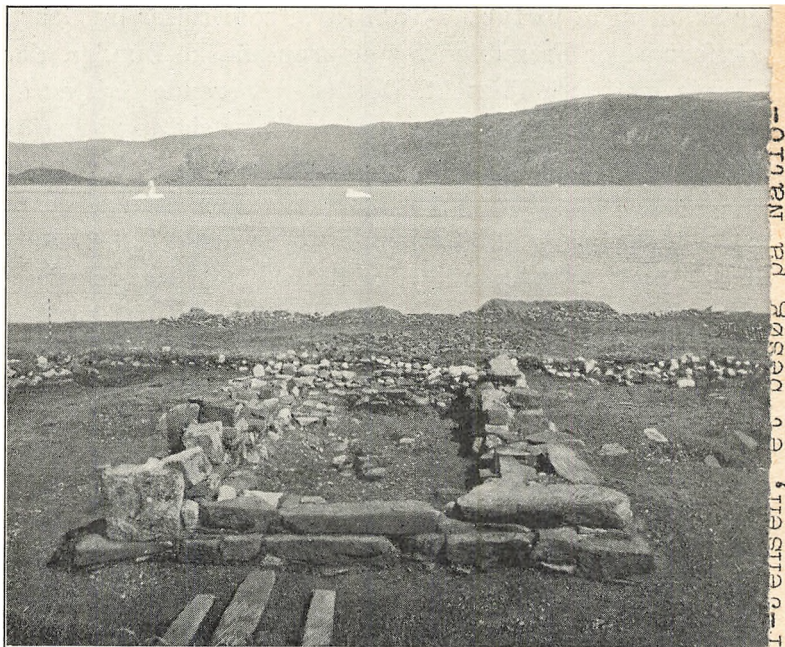
Fra Begyndelsen af 1000-Aarene tør vi regne med, at Kristendommen er antaget paa Grønland, og officielt kan man overhovedet daarlig nok tale om en egentlig hedensk Periode deroppe, Tilværelsen stod fra første Færd i Trosskiftets Tegn. Antagelsen af Kristendommen har for Grønlænderne haft en Betydning, som vanskelig kan overvurderes. Kirken, den kirkelige Organisation, blev et af de Baand, som knyttede de fjærne Bygder stærkest til Europa og dermed til den civiliserede Verden; uden denne Tilknytning havde de ikke saa længe kunnet bevare deres Livskraft. Desuden har vel nok Kristendommens menneskekærlige Lære lidt efter lidt mildnet Befolkningens barske Sæder, men hermed er det dog sikkert gaaet meget langsomt. Leifs Missionær og hans Hjælpere har næppe kunnet paavirke de spredtboende grønlandske Bønder dybt, og nede i Bremen, under hvis Ærkesæde Grønland i gejslig Henseende i det første Aarhundrede hørte, mente man endnu ved Aarhundredets Slutning at vide, »at Befolkningen i Grønland ganske vist kalder sig Kristne, men rigtig nok uden Tro, uden Bekendelse og uden Daab, og samtidig med at de er Kristne, dyrker de dog Odin og Thor«. Det har altsaa været omtrent som med den islandske Høvding Helge Magre, om hvem det fortælles, at »han troede paa Krist, men i alle vigtige Anliggender paakaldte Thor«.

Fra Udgravningerne har vi ikke andre Vidnesbyrd om Hedenskabet i Grønland end et Par Vegstensstykker fra Brattahlid og Herjolfsnæs med indskaarne Thorshammermærker, der for Hedningene var et Symbol af samme magiske Kraft som Korset for de Kristne. Men i Sagalitteraturen har vi fra de vanskelige Overgangsaar den interessante og i hele den oldnordiske Litteratur

enestaaende Skildring af Vølven Thorbjørg, som rejser fra Gaard til Gaard og forudsiger Fremtiden for de grønlandske Bønder, der modtager hende med dyb Respekt. De tilstedeværende Kristne er noget ilde tilmode ved Situationen, men undslaar sig dog ikke for at bistaa ved den magiske Seance paa Herjolfsnæsgaarden, hvor Storbonden Thorkel har beredt Højsædet for den gamle Vølv, der, mens alle rejser sig og hilser hende, tager ind i Hallen iført en Dragt besat med funklende Stene, Katteskins Handsker og hvidt Katteskinsfoer i den sorte Lammeskindshætte, i Haanden en Tryllestav med Messingknap og Stene og ved Bæltet en Skindpung med Amuletter. Paa Bondens Bøn lader hun sine Øjne glide henover Folk og Fæ og Hus, hvorefter hun beværges med Gedemælksgrød og Hjærter af mange Slags Dyr. For at fremme Sejden den følgende Dag maa den kristnede islandske Kvinde Gudrid synge Tryllekvadet »Vardlokur«, som hun i sin Barndom havde lært af sin Fostermoder.

Fra Hedenskabets Tid var man vant til, at Høvdingene som Goder og Bestyrere af Gudehovene havde Førerskabet ogsaa i de religiøse Anliggender, og saaledes vedblev det at være ogsaa efter Trosskiftet. Det var ved de store Høvdingegaarde at Kirkerne blev bygget, og den Tiende, som Sognebønderne maatte betale til den kirkeejende Høvding, var en simpel Fortsættelse af den Skat, de i den hedenske Tid — ialfald hjemme paa Island — havde betalt til Gudehovet. Sognedelingen er formodentlig ogsaa bygget op paa de første Høvdingers Landnamsomraader og senere Delinger deraf; endnu i 1300-Aarene omtales Kirkesognene som Kirkernes Ejendom.

Vi hører, at der har været 12 Sognekirker i Østerbygden og 4 i Vesterbygden, og af dem er henholdsvis 9 og 3 efterhaanden paavist i Terrænet. Ingen af dem gaar tilbage til den første kristne Tid, af Thjodhildes Kirke ved Brattahlid er saaledes ingen Spor fundet, og den har nok ogsaa været af foreløbig Karakter. De ældste af dem er formodentlig bygget omkr. 1100 eller lidt senere og har en simpel rektangulær Grundplan efter det gamle angelsachsiske Skema. Som den ældste maa regnes den i 1932 udgravne Ruin paa Brattahlid, men ikke meget yngre (ca. 1100—1150) og af

Kirkeruinen paa Brattahlid.

meget beslægtet Karakter er den berømteste af alle Nordboruiner, Kirken ved Qaqortoq nær Julianehaab, No Hvalsø Kirke.

Af en yngre Type med særskilt Kor kender vi forel mindste 5 Kirker paa Grønland, blandt dem Herjolfsn der synes at være bygget i Tiden omkr. 1200. Under flere ruinerne er der fundet Spor af ældre Mure paa sam Naar man vilde ombygge en Kirke, var det kun i Nøds at flytte den fra den Plads, hvor den éngang var blevet i saa Tilfælde var man forpligtet til ogsaa at flytte de fra Kirkegaarden, hvilket kunde blive ganske besværligt landske Kristenret hedder det, at man skal søge saa ihæ Ben, som man vilde have søgt efter Penge.

Der er det ejendommelige ved de grønlandske Kirkeru ikke viser den fjærneste Tilknytning til Island. Vi har gaaende Kapitel hørt, at islandsk Lov og islandsk Rets raadende paa Grønland, og vi vil i det følgende faa at grønlandske Gaarde ganske stemmer overens med de

n. paa Brattahlid, en vesløs paa Nautilo-

nalmuseet kl. 14,20 - 1600.

Hvalsø Kirke, nu Qaqortoq, ved Julianehaab.

baade hvad Anlægget og Byggemaaden angaar. Man faar Indtryk af en meget nøje Forbindelse mellem de to Lande.

Men for Kirkebygningernes Vedkommende er det i en mærkelig Grad anderledes. Islands gamle Kirker og de nye ogsaa, lige op til Bølgebliktidens, er blevet bygget enten af Træ eller af Græstørv, og ingen af dem er bevaret fra Middelalderen. De er ogsaa næsten alle ganske smaa. De grønlandske Sogne har ikke været større i Mandtal, snarest lidt mindre (gennemsnitlig begge Steder omkr. 200 Mennesker pr. Kirke); men Kirkerne er i Almindelighed langt større, og Murene er opført af Sten i ret udviklet Murbrug med vekslende tynde og svære Skifter. Imponerende er de kolossale Stenblokke, som man har anvendt i Murene baade ved Kirkerne og ved nogle af Udhusene, Sten af 4—5 og endog op imod 10 Tons Vægt.

Hvalsø Kirkeruin har Vinduer, der er smallest ved Murens Yderside og udvider sig tragtformet indefter, som i angelsachsisk-normannisk Kirkestil. Østvinduet har et fladt Buestik af tynde Sten, som strækker sig gennem hele Murtykkelsen. De andre Vinduer

har ligesom Dørene flade Overliggerere; Vestdørens udvendige Dæksten er ca. 5 m lang. Ogsaa fra Gardar kendes vældige Døroverliggerere, som det maa have kostet megen Møje at løfte saa højt. Stenene i Hvalsø Kirke er muret op i Ler og fuget efter med Kalk. Ved de andre Kirker, som er undersøgt, er Mellemrummene mellem Stenskifterne fyldt ud med Stenflækker og Græstørv. Murtykkelsen er i Reglen ca. 1,5 m.

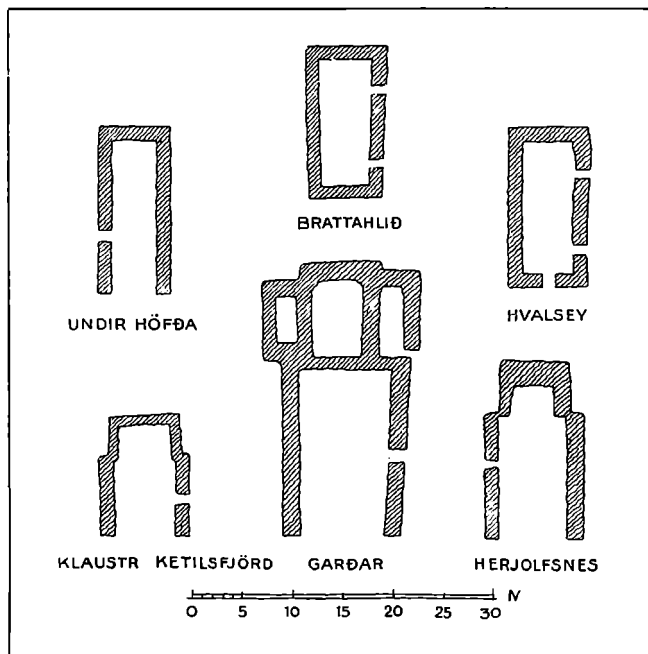
Saa godt som ikke et eneste Træk i denne Murteknik har Grønlænderne lært paa Island, og det er ikke engang rimeligt, at de har det fra Norge, hvor ialfald det kyklopiiske Murværk ikke har været i Brug. Det er derimod typisk for de britiske Øer, og sandsynligvis er Kirkebygningskunsten kommen til Grønland fra de norske Vesterhavsoer. Forbindelsen er saare naturlig, vi har allerede i det foregaaende hørt om, hvor let de grønlandske Skibe paa Vej til norske Havne kunde blive drevet hened, og der har maa ske været mere kulturel Paavirkning fra denne Kant, end vi i Øjeblikket kan ane.

En Vanskelighed af meget fundamental Art var der for Kirkelivet paa Grønland: at skaffe Præster med blot et Minimum af gejstlig Uddannelse. Hvis det er gaaet som mange Steder paa Island i 1000-Aarene, at Bonden, der ejede Kirken, selv paatog sig de gejstlige Forretninger, er det nok blevet til en ejendommelig Guds-tjeneste. Man sendte Bud til Ærkebispem i Bremen om at skaffe Præster ud, hvad han ogsaa gjorde, men en regelmæssig Tilgang har der næppe været, Afstanden var for overmægtig stor. Da Island i 1050erne fik sin egen Biskop, synes det at have været Ærkebispens Tanke, at han ogsaa skulde tage sig af Grønland, men vi ved ikke, i hvad Udstrækning det er sket. Ialfald forlyder der intet om, at nogen af Islands Bisper har vovet sig ud til Grønland for at visitere. Hver Kirke har sikkert ikke haft sin egen faste Præst, og det var derfor alt i alt ikke noget stort Antal, der behøvedes. Det har nok været som paa Island, at Præsten boede paa Gaarden og deltog i Landbrugsarbejdet som det øvrige Tyende, saa vidt hans Tid tillod ham det.

Kort efter at Norden havde faaet sit eget Ærkebispesæde i Lund, hører vi første Gang om, at der blev indviet en særlig grønlandsk

Biskop. Det var Islænderen Erik Gnipson Upsi af Valthjoflingernes ansete Æt i Kjos paa Sydlandet. Han forlod Island i 1112, og i 1121 hører vi, at han drog ud for at finde Vinland, hvormed han forsvinder af Historien. Hvis han har resideret fast nogetsteds paa Grønland, har det snarest været nordpaa i Vesterbygden, hvor vi har en Beretning om, at Bispesædet og Domkirken engang har været.

Grundplaner af 6 grønlandske Nordbokirker.

Fire af dem mangler stenlagt Vestgavl, men maa have haft en Plankegavl, maaske med Udskæringer som Stavkirkerne.

Vejen var nu banet for et virkeligt, fast Bispesæde paa Grønland. Det var Bønderne selv, der tog Initiativet til at faa Sagen ordnet ved en Beslutning paa Altinget. Deres Samfund havde vokset sig stærkt nok til, at de turde paatage sig den Opgave at underholde en Biskop, en ikke ringe Byrde for saa smaa Bygder. En Biskop var en Høvding af større Format og med større Fordringer end de Fjordhøvdinge, som hidindtil havde haft Ledelsen.

En af de bedste Mænd blandt Bønderne, Einar Sokkesøn fra Brattahlid, sendtes til Norge med Skibet fuldt af Hvalrostænder og

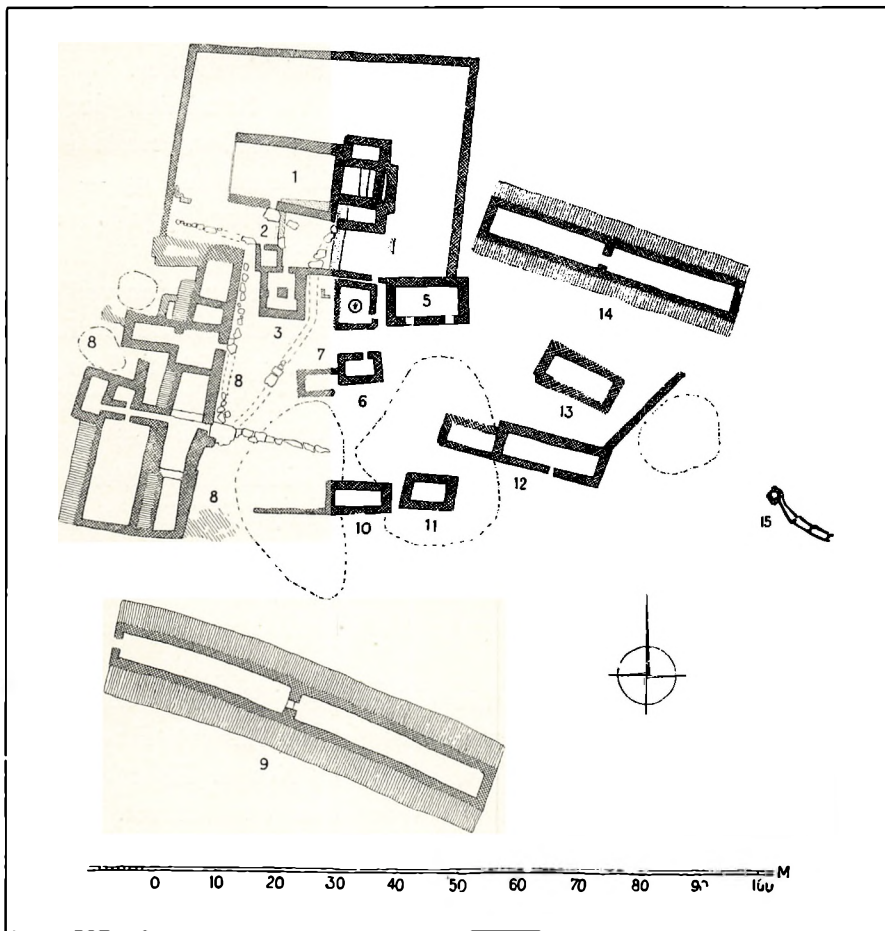
Skindvarer, beregnet til at stemme de Store gunstig med. Karakteristisk for den Afhængighed, som man trods al politisk Selvstændighed følte overfor Norge, er det, at Einar først forelagde sit Ærinde for Kong Sigurd Jorsalfar, og fik ham til baade at støtte Sagen og udpege et Biskopsæmne, før han med den gejstlige Mand og Kongens forseglede Brev drog til Ærkebiskop Asser i Lund. Det er ogsaa et pudsigt lille Vidnesbyrd om Einars forsigtige Snuehed, at han ventede, til Sagen var bragt i Orden, før han rykkede ud med den Hvidbjørn, han havde haft med sig hjemmefra som Skænk til Kongen. Det har ikke kunnet være ubekendt i Byen, at han havde det sjældne Dyr i Lasten, og Forventningen om denne eftertragtellesværdige Gave har maaske paavirket Kongen i gunstig Retning.

I 1126 kom da Biskop Arnald til Grønland efter at have overvintret paa Island, hvor han overværede et Allingsmøde sammen med sine to islandske Embedsbrødre. Man har ment, at der bag dette Besøg laa Politik og Statsret. Det var imidlertid almindeligt, at man, naar Vejret paa Vejen ud til Grønland stod for haardt imod, var saa forsigtig at søge ind til en islandsk Havn, og der er ingen Anledning til af den Grund at antage, at Grønlandsbispens paa Thingvellir har søgt Islændernes Anerkendelse af det nye Bispedømme.

Bispesædet indrettedes ved Gardar paa den smalle Landtange mellem den indre Del af de to Hovedfjorde, Eriksfjord og Einarsfjord, et naturligt Centrum, hvortil vistnok ved samme Lejlighed ogsaa det aarlige Alting henlagdes.

Paa den store Gardarslette byggedes i det følgende Par Menneskealdre en efter Forholdene meget anelig Domkirke, indviet til de Søfarendes Værnehelgen Sct. Nicolaus. Ruinerne af den ligger der endnu, fremgravet i 1926. Den har et særskilt, smallere Kor, hvorved to Sidekapeller, der i Nord og Syd springer frem som et Par Korsarme. Vestgavlen har været tømret op af Planker, som maaske var udskaarne; rimeligvis har man tilstræbt at efterligne Stavkirkerne ved en saadan Plankegavl, der ogsaa kan paavises ved andre af de grønlandske Kirkeruiner. Iøvrigt er Murene bygget af Sten, mest Sandstenskvadre fra de nærliggende Klipper. Om Døre og vistnok ogsaa om Vinduer har der været udskaarne Vegstens-

indfatninger ligesom ved nordenfjeldske Kirker i Norge fra samme Periode. Vinduerne har haft Glasruder, formodentlig en Gave til Kirken, som en Biskop har bragt med fra Europa; et ubetydeligt

Bispesædet paa Gardar. De udgravede Ruiner nærmest Domkirken.

1. Kirke og Kirkegaard. 5. Kirkelade. 8. Bispesædet, hvorfra fliselagte Veje fører frem til Kirkedørene. 9 og 14 store Baasestalde. 11. Smedje. 15. Brønd med Afløbsrende.

Skaar deraf er fundet paa Pladsen. Ellers klarede man sig vel godt i Grønland med Tarmskindsruder, der næsten var ligesaa gennemsigtige som det matgrønne middelalderlige Glas.

Taget maa have været et Aastag med Rygaas og Sideaase. Af Stolpehuller er der ingen Spor fundet, men det er ikke usandsynligt, at

Stolperne kan have hvilet paa flade Heller, der nu ikke længere kan skelnes mellem de andre Sten. Hele Kirkens Længde er 27 m, dens største Bredde næsten 16 m, Skibets indvendige Bredde 9 m. Den har, som rimeligt er, langt overstraalet alle Grønlands andre Kirker og i Udstrækning næppe staaet tilbage for de islandske Domkirker, der imidlertid paa den Tid har været Trækirker.

Det søndre af de to Kapeller ved Koret var Sakristiet, der var forbeholdt Gejstligheden. Fra dets snævre Indgangsdør, Præstedøren, strækker en Række Fliser sig hen over Kirkegaarden og — med Afbrydelser — videre frem til Døren paa en stor Bygning, som ligger i ret Vinkel med Domkirken, Bispehuset.

Ogsaa Bispehuset udgravedes i 1926. Det er efterhaanden ved gentagne Tilbygninger vokset op til at blive et meget omfattende Kompleks med en halv Snes Rum og med en Façade paa 50 m's Længde. I Hjørnet bag Ildhuset (Køkkenet) ligger Gildehallen (16,75 × 7,75 m), der kunde rumme flere Hundrede Mennesker; vi ved fra de islandske Sagaer, at Folk var vant til at sidde tæt bænkedede ved festlige Lejligheder, ved et Bryllup paa Flugumyrr i 1253, det pragtfuldste i Islands Historie, der endte med en grusom Mordbrand, sad 240 Gæster bænkedede i et Rum, der kun var halvt saa stort som dette. Et moderne Menneske maa med Gru tænke paa den forfærdelige Luft.

Ved Julegilderne paa Gardar sad Biskoppen i Højsædet som Vært i denne Hal. Det har været Samlingsstedet for Landets Høvdinger, her modtoges de tilrejsende fra Island og Norge, Købmændene; der med deres dyrebare Last var naaet frem over Havet, her fejredes den nyankomne Biskops Tiltrædelse, efter at han selv havde læst Højmessen for Alteret i Domkirken, her har man ved de lange Borde lyttet efter de sidste Efterretninger, som kunde meddeles udefra. Biskoppen læser op af et Brev, han har modtaget fra sin Embedsbroder i Bergen sammen med et Fad Rosiner (Vinbær)¹⁾ og Prøver paa de sidste Moder i Klædedragt. Brevet handler ganske vist mest om de sidste Aaringers Dødsfald, om Kong Eriks Død for 9 Aar siden, om en Række Bispers Død med Angivelse af Døds-

¹⁾ Saadanne Lækkerier har været meget kærkomne sammen med de Livsfornödenheder, som Skibet bragte. En anden Gang er der sendt Nødder, vi har paa Brattahlid fundet en Nøddeskal dybt nede i Affaldslagene.

dagen, for at den kan blive mindet med Sjælemesser i Kirkens store Broderskab. Friske kan Nyhederne ikke kaldes, men man paahørte dem og drøftede dem, man havde dem ikke bedre. — Forholdene har ændret sig. Dør nu Grønlands Konge, saa vil det vides den samme Dag, maaske allerede en Time efter, inde paa den Plads, hvor fordem Biskoppen læste op af sine ni Aar — over 3000 Dage — gamle Nyheder.

Mange Munde skulde mættes her ved Bispesædet, ikke alene ved festlige Lejligheder, men Dag efter Dag. Foruden Bispen var der Præst og Hjælpepræster, Degne og Kordreng. Der var den regnskabskyndige Forvalter, som ogsaa har været en geistlig Mand, og som sørgede for Inddrivningen af Tiender og Afgifter; Bispen havde Jagtret vidtomkring, særlig paa ubeboede Øer baade paa Vest- og Østkysten, og der skulde betales Afgifter til ham af dem, der udnyttede den. Der var endelig Tyendet til Herrernes Opvartning og til Landbrugets Drift. Forholdene medførte, at Landbruget paa dette Sted svulmede op til rent herregaardsagtige Dimensioner. Der er Stalde til op imod 100 Køer, der er Malkefolde og Klipningsfolde til Faar, som snarere er talt i Tusindvis end i Hundredvis. Naar vi ser udover de magre Marker, forstaar vi knap, hvorledes man har skaffet Føden til de mange Kreaturer. Over 40 Tomter har vi talt paa Gardarsletten, deriblandt nogle af store Klippeblokke opførte Vare- og Pakhuse, hvor de Tiendeydelser, der var indbetalt i Varer som Uld, Skind og Hvalrostænder, kunde henlægges til lejlighedsvis Afhændelse eller Forsendelse til Europa.

— Eskimoerne har fuldt saa megen ironisk Sans som de danske. Da de efter Nordboernes Uddøen kom til Gardar og saa de mange, i deres Øjne vældige Huse, saa Mure bygget af Jætteblokke saa store, at de knap kunde rokke dem, — saa sluttede de, at her havde nok, uden Overdrivelse, nogle Mennesker boet og kogt Middagsmad, og de kaldte Stedet Igaliko, det forladte Kogested.

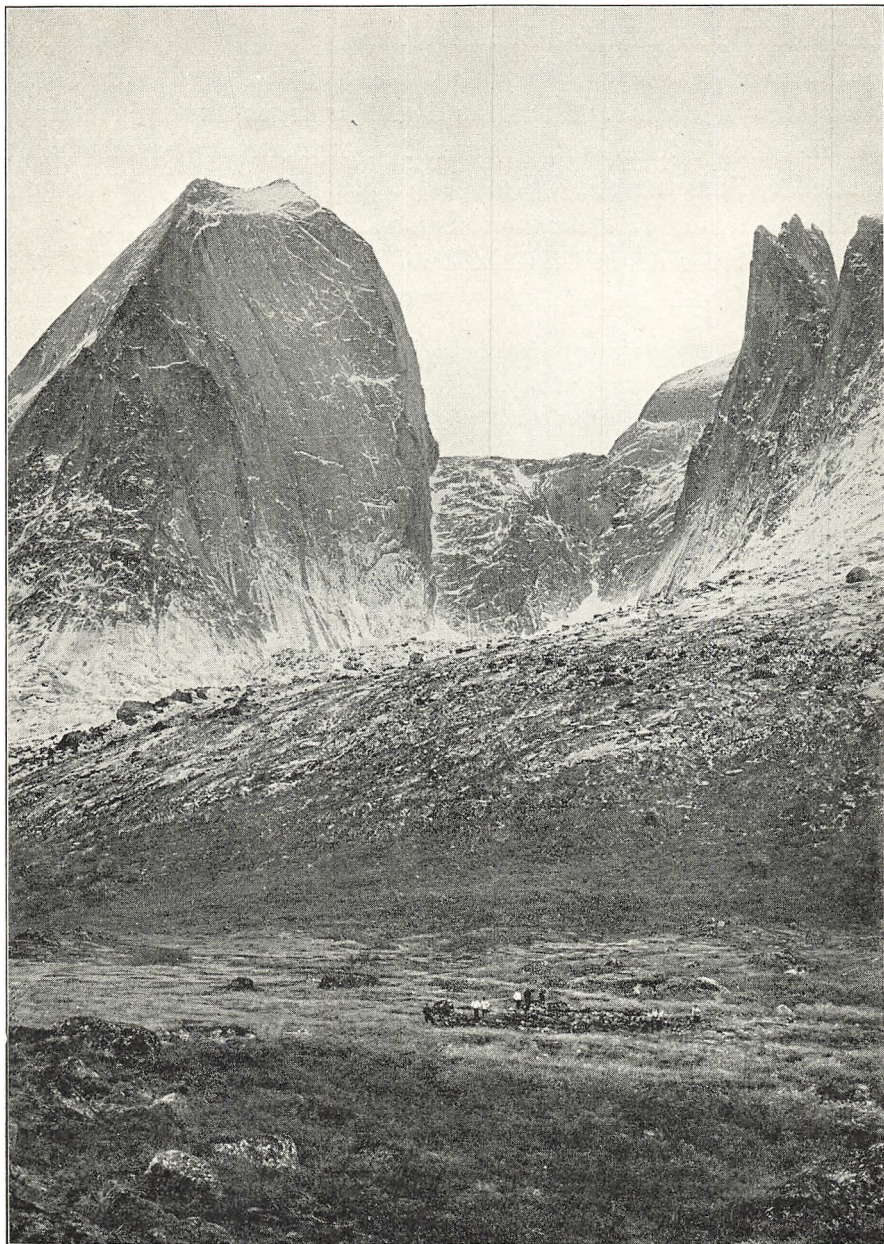
Bispedømmets Oprettelse har højnet det kirkelige Liv og vel i det hele Kulturlivet i Grønland. Sognepræsterne har kunnet faa en nødtørftig Uddannelse, og det er vel ogsaa paa Biskoppens Foranstaltning, at der oprettes baade et Nonne- og et Munkekloster, det første beliggende paa en venlig og frugtbar Slette lige overfor

Øen Unartok, hvor Grønlands eneste hede Kilder findes, det andet gemt bort dybt inde mellem vældige Fjelde i en solfattig Dal i den dybe Ketilsfjord (Tasermiut). De er stiftet i Løbet af 1100—1200-Aarene. I alle Tilfælde fandtes de i 1308.

Bortset fra den første eller maaske de to første er alle Grønlands Bisper blevet udnævnt og viede i Trondheim, som siden 1152 var Ærkebispesæde for Norge og for de fra Norge koloniserede Omraader, som siden kaldtes de norske Skattelande. Den myndige Ærkebisp var tilbøjelig til at hævde Valgretten for sig selv alene, men Kannikerne ved Domkapitlet krævede deres Andel respekteret, og der var gennem lang Tid Strid derom. Vi faar det Indtryk, at man, særlig i den første Tid, valgte dygtige Mænd til det fjærne Embede, og naar de paa deres Rejser ud eller hjem passerede Island, omtales de med stor Veneration. Der var Anseelse ved at være Biskop paa Grønland, til Trods for at Embedet vel ikke blot var det mest afsides liggende, men ogsaa det mindste i hele den daværende kristne Verden.

Men Vejen til Grønland var nu lang og besværlig. Og det primitive Liv derude har næppe passet alle Prælater lige godt. Naar de var blevet valgt, forhastede de sig i Reglen heller ikke med at komme afsted, og naar de havde været derude nogle Aar, havde de forfærdelig travlt med at komme hjem igen til vigtige Kirke-møder, saa der paany gik Aaringer, før de vendte tilbage. Da Jon Smyrill var død i 1209, varede det 3 Aar, før hans Efterfølger Helge Øgmundsson kom ud til sit Embede, og da Helge døde i 1230, gik der 4 Aar, før den næste Biskop, Nikolas, blev viet, og igen 5 Aar, før han kom til Grønland — hvor han saa døde Aaret efter. Man forstaaer, at da der i 1270erne fra Rom kom Ordre til Ærkebispemanden om at indsamle Korstogstiende ogsaa paa Grønland, undskyldte han sig med, at det vilde betyde hans Fraværelse fra Ærkesædet i 5 Aar.

I 1300-Aarene kom man i Trondheim endog for Skade at vie en ny Biskop, uvidende om, at den gamle Biskop Arne endnu levede og virkede i Gardar. Efter Arnes Død i 1348 naaede den sorte Død, som dengang hærgede det meste af Europa, frem til Norge og lammede alt, ogsaa Forbindelsen med Grønland, som selv ikke synes at være blevet ramt af denne Farsot. Grønlænderne fik ingen

Munkeklostret i Ketilsfjord.

I Dalstrøget, hvor nogle smaa Skikkelser skimtes, har Klosterkirken ligget, i Skyggen af vældige Fjelde.

Biskop, før Alf 20 Aar senere kom til Landet. Han døde i Embedet 1377 eller 1378, og da Efterretningen herom efter 5 Aars Forløb naaede til Norge, blev en ny Biskop ganske vist valgt; men han blev hjemme. Efter Alfs Død har ingen Biskop af Gardar sat sine Ben i Grønland, hvor en Præst i Stedet for varetog Bisperembedets Forretninger. Biskopper valgtes stadig, den ene efter den anden, helt ned til Reformationstiden, de bar deres Titel, og der blev sørget for deres Underhold ad anden Vej, men de svigtede deres Menighed. Der er ikke meget at sige til deres Undskyldning.

Domkirkens Nordkapel med Bispegraven.

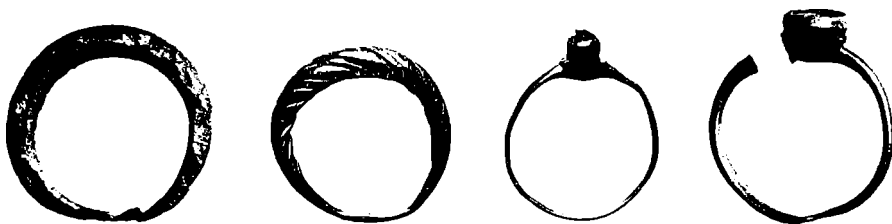
Domkirkens Kor og Sidekapeller viste sig ved Udgravningerne i 1926 at være helt opfyldt med Begravelser. I Altrets Nærhed er sikkert udelukkende Gejstlige blevet begravet, overhovedet var det ilde set, at andre end Gejstlige jordedes inde i Kirkerne. Af Grønlands Bisper er 6 eller ialfald med fuld Sikkerhed 4 døde i Embedet og begravede i Gardar. Vi tør gaa ud fra, at de alle har faaet deres Hvilested her i Kirkens Østende. Bevaringsforholdene i Undergrundens Rullesten (Ral, hævet Havstok) var imidlertid saa ugunstige, at kun et eneste af Skeletterne havde bevaret noget af sit Gravudstyr. Udstyret var til Gengæld kosteligt og viste med fuld Sikkerhed, at her laa virkelig en af Grønlands Bisper. Paa den højre Haands Ringfinger havde han sin Bispering, en enkel Guld-ring, saaledes som Forskrifterne ogsaa bød. Den havde en Fatning

til en Ædelsten, men Stenen havde man rigtignok pillet ud, inden man lagde ham i Graven; det var i Reglen en Safir, der brugtes til gejstlige Ringe, idet Safiren antoges ved sin magiske Kraft at værne sin Bærer mod kødelig Lyst.

Med samme højre Haand fattede den gravlagte Biskop om sin Embedsstav, en Askelræs Stok med Jærndop forneden og med et kunstfærdig udskaaret Hoved af Hvalrostand, der hvilede mod hans Overarm, et sjældent fornemt lille Kunstværk, hvis Krumning ender i en Dusk af rundtuede Blade med oprullede Spidser.

Skelettet optoges af Graven for at undersøges i København af Professor anatomie Fr. C. C. Hansen og førtes i 1932 tilbage til

Fire Ringe af Bronze og Guld, fundne paa Domkirkegaarden.
Længst til højre Bisperingen.

Grønland, hvor det ved en lille Højtidelighed nedlagdes igen paa samme Sted i en jærnbeslaaet Kiste. Graven dækkes nu af en Mindesten med dansk og eskimoisk Indskrift.

Biskoppen har været en kraftig, midaldrende Mand; han havde mistet sin højre Fod, men først i sin sidste Levetid, formodentlig ved en Koldbrand. Desværre var det meste af Kraniet blevet ødelagt og bortfjærnet ved senere Begravelser; der fandtes to Lag Begravelser ovenover dette Skelet, der saaledes maa stamme fra Domkirkens ældre Tid. Bispestavens Udskaerlinger tyder i samme Retning, den maa være forfærdiget omkr. 1200. Den begravne Biskop er da maaske Jon Smyrill (Spurvehøg), der døde i 1209. Det er tænkeligt, at han under et af sine Besøg paa Island har faaet Staven til Gave af Biskop Paal i Skalholt, der var hans nære Ven, og i hvis Tjeneste fandtes en kvindelig Billedskærer, Præstekonen Margret, kaldet den kunstfærdige, der var kendt for sine fortrinlige Udskaerlinger i Tand (Hvalrostand).

Alle de grønlandske Kirker er, som andre Kirker i Kristenheden, omgivne af Kirkegaarde, der er hegnede med store Stengærder for at holde Kreaturerne borte i den Tid, da de efter Høsletten havde Lov at færdes frit paa Tunet udenfor; allerede i hedensk Tid værnede man i Skandinavien Gravhøjene mod Kreaturerne ved Gærder.

Vi tør gaa ud fra, at alle Kristne har stræbt efter at komme til at hvile i indviet Jord, det andet var for risikabelt. Men fra Gaarde, som laa meget afsides, kunde det være forbundet med uoverstigelige Vanskeligheder at bringe Liget til Kirke. Undertiden har man maaske hjulpet sig, som vi hører, at man gjorde i den allerførste Tid, og som det ogsaa senere har været Skik, f. Eks. paa Island: man begravede de døde ved Gaarden, hvor de hørte hjemme, i uviet Jord, men salte en Pæl for Brystet af dem, naar Jorden kastedes til, og siden, naar Præsterne kom til Stedet, blev Pælen rykket op og Vievand hældt i Hullet, hvorefter der blev sunget derover. Paa en lille Ø udenfor Ivigtut, hvor der vist ikke har været Kirke i mange Miles Omkreds, er der fundet en Gravsten med Runeindskrift over en Mand ved Navn Øssur Asbjørnsson, som maaske er blevet begravet paa denne Maade.

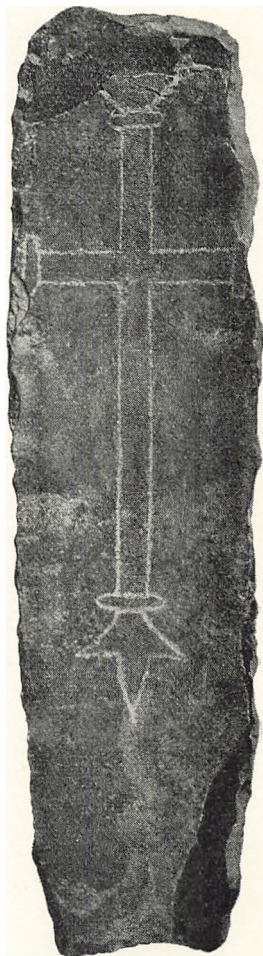
Eskimoerne begravede i hedensk Tid deres Døde i stensatte Kamre, som de dækkede helt i en Stenhob for at værne dem mod de vilde Dyr. Fremgangsmaaden er unægtelig hensigtsmæssig, naar Jorden er frossen, og der er ikke sjældent modtaget Efterretninger om, at der er paatruffet lignende Grave af uestkimoisk Oprindelse; men endnu er det aldrig med Sikkerhed paavist, at nogen Nordbo er blevet gravlagt paa denne Maade i Grønland. Finder man det engang, maa det snarest antages at have været en bandlyst Forbryder; vi ved fra Island, at det at blive »dysset i en Stenhob som en Ræv eller en Tyv«, var det mest forægtelige og ulyksalige, som kunde times et Menneske.

Undersøgelserne paa Nordbokirkegaardene har vist, at Grønlænderne har fulgt kristen Begravelsesskik ligesaa trofast som deres Trosfæller i Europa. De døde ligger frontt med korslagte Arme og ikke sjældent med et lille Trækors i Hænderne eller paa Brystet, undertiden er Korset lagt ovenpaa Kistelaaget. En stor Mængde af saadanne Ligkors blev fundet ved Herjolfsnæs Kirke, nogle med Runeindskrifter, mange med smukke Udskæringer, der efterligner

Bispestavens Hoved,
af Hvalrostand.

den keltiske Korsform — atter engang et Vidnesbyrd om Paavirkning fra de britiske Øer —, andre er ganske, ganske enkle, blot et Par Splinter eller Pinde, som er flækket og stukket ind i hinanden.

To Ligsten af Sandsten.

Vigdis' Sten fra Gardar og en korsmærket Sten uden Indskrift fra Brattahlid.

Kiste har kun de færreste faaet. I Stedet for syedes Ligene ind i Vadmæl, oftest i deres egen Klædning, og paa denne Maade er de mærkelige Dragter blevet bevaret, som i det følgende skal omtales. Selv Biskoppen i Gardar har man begravet uden Kiste, og blandt jævne Folk var det samme ogsaa Skik her i Europa indtil langt ind i eftermiddelalderlig Tid.

En sjælden Gang dækkedes Graven med en Ligsten. De fleste af dem, der er fundet, er helt glatte, men fremhæves af en lille opretstaaende Gavlstien ved Hovedenden. Nogle faa har et udhugget Kors. Naar de har en Indskrift, er den altid ganske kortfattet og bærer ved sin ringe Dybde Præg af, at det har skortet paa kraf-

Ingebjørgs Grav ved Brattahlid Kirke.
En Gravramme af Sandsten, ved Hovedenden en Runeindskrift.

tigt Værktøj til at hugge i Sten. Den afdødes Navn nævnes, højst med en lille Velsignelsesformular føjet til: »Gud glæde hendes Sjæl«. Karakteristisk i sin Knaphed er den ældste Indskrift, som kendes (fra 1100-Aarene), paa en Kiste eller Gravramme af Sandsten, fundet ved Brattahlid Kirke: laipi inkibiarkar, Ingebjørgs Grav.

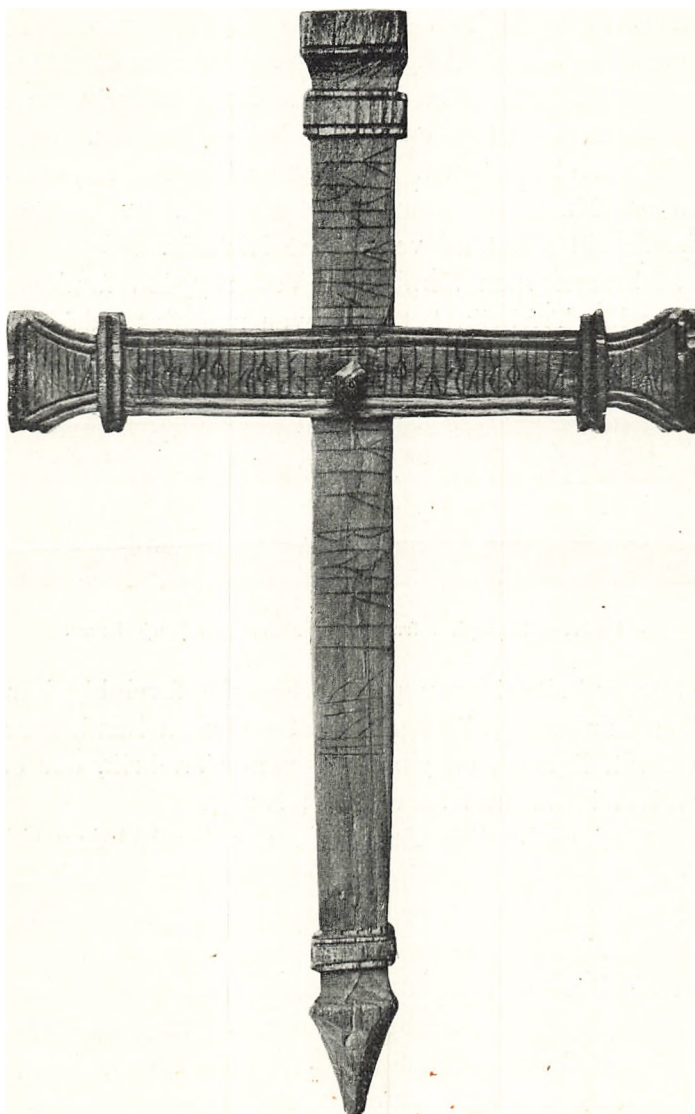
Indskrifterne paa de smaa Trækors fra Gravene paa Herjolfsnæs synes alle at være fra o. 1300. De nævner nogle Navne paa

Forfærdigere og Ejere og indeholder nogle fromme Anraabelser: Thorleif gjorde dette Kors til Lov og Dyrkelse for Gud den Almægtige. Gud den Almægtige bevare Gudleif vel: Jesus Kristus hjælpe. Ogsaa et Par latinske Ord forekommer, et Vidnesbyrd om, at det rimeligvis er Præsten, som har været Runemester: Kristus natus ist nubis ☉: Kristus er født for os.

Lilje Barneligsten under Brattahlids Kirkemure.
En glat Flise med opretstaaende Gavlstien ved Hovedenden.

To af Korsene har Indskrifter af magisk Karakter med en lang Remse af hellige Navne, særlig Guds-Navne, hvorimellem baade latinske og hebraiske Brokker, og til dels saa stærkt forkortede, at det ikke har været muligt at tolke dem. Det er kristen Magi. Det er maaske værd at mindes, at Herjolfsnæs er det samme Sted, hvor Vølven Thorbjørg Aarhundreder forud havde udfoldet al sin hedenske Heksekunst. Men det var ogsaa paa Herjolfsnæs, at den kloge Enke Thorun i Følge Digtet om Skjald-Helge frelste den syge Skjald ved at lægge et Blad mellem hans Tænder, hvorpaa Skaberens Navn var skrevet, altsaa et nøje Sidestykke til Runekorsene.

Runekors fra en Grav paa Herjolfsnæs.

Paa den vandrette Arm en magisk Formel, mest latinske og græske Ord. Paa den lodrette en Anraabelse til Maria og Mikael af Korsets Ejerinde, Brigit, og af Torer, som maaske har skaaret det.

Grønland, hvor Livet var ensomt og farligt at leve, har sikkert i det hele været et godt Tilholdssted for Magi og hemmelige Kunster. Det er en af de seneste Efterretninger vi har fra Grønlands Nordbobygder, at i 1407 blev en Mand ved Navn Kolgrim brændt efter Dom for at have forført en anden Mands Hustru, idet han tog hendes Vilje ved Sortekunst. Hun var en islandsk Lagmandsdatter, der med sin Mand var kommet til Landet Aaret i Forvejen, og hun mistede sin Forstand ved denne Historie.

I en af Stuerne paa Såndnæs i Vesterbygden fandtes 1930 en Amulet, en lille Træbrik, tæt beskrevet med fint indridsede Runer paa bægge Sider og endog paa en af Kanterne, uforstaaelige Ord,

Gudvegs Runepind fra Kirkegaarden paa Herjolfsnæs.

hvoraf kun enkelte Navne paa Ærkeengle foreløbig har kunnet tydes. Den har formentlig ligget gemt under en Bænk eller snarest under Gulvet, ligesom en ganske lignende Træbrik, der er fundet under Gulvet i Borgund Stavkirke i Norge.

Ogsaa en mærkelig lille Runesten, der for 100 Aar siden blev fundet i en Varde ved Kingigtorsuak Nord for Upernivik, mange Mile nordenfor Bygderne, er efter Magnus Olsens Opfattelse ristet af en Mand, som kendte den hemmelige Runemagi.

Ved et Studium af disse ordfattige og tildels uforstaaelige Indskrifter er det lykkedes Finnur Jónsson og Magnus Olsen at paa-vise Spor af, at Grønlænderne har haft deres egen særprægede Dialekt og tildels deres egne Runeformer, fremfor alt har de med større Konservatisme end Islændere og Nordmænd bevaret Former fra den første Landnamstid, som de andre forlængst havde opgivet.

Til sidst skal berettes om et ejendommeligt Runemindesmærke, en lille, simpelt tilskaaret Pind, som blev fundet i et Hjørne af en Kiste paa Herjolfsnæs. Pinden, dens Plads og de øvrige Om-

stændigheder antyder for os en hel lille Historie, en Myte, om Kvinden Gudveg, der paa Rejse til Grønland døde undervejs og fandt sin Grav i Bølgerne. Der staar paa Pinden med kraftige, næsten ubegribelig velbevarede Runer: »Denne Kvinde blev lagt over Bord i Grønlandshav som Gudveg hed«.

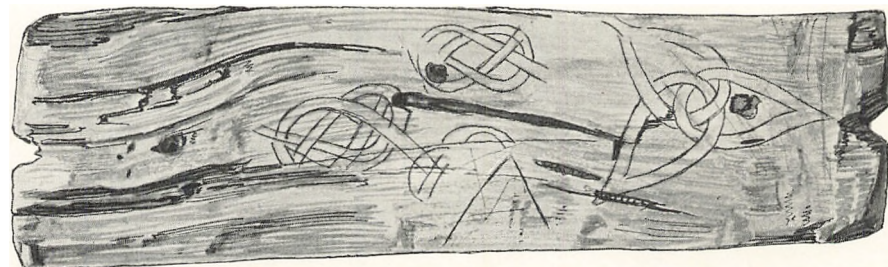
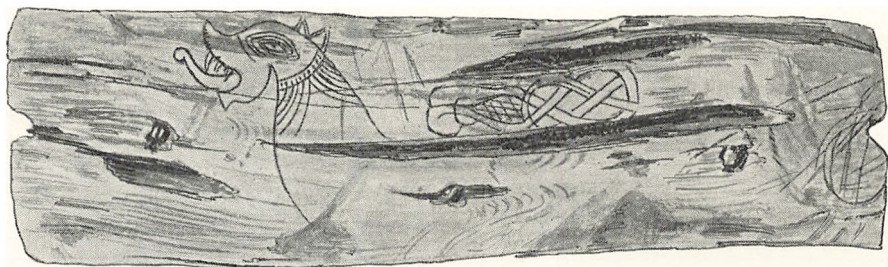

Herjolfsnæs Kirketomt med Gudvegs Kiste ved Korets Nordside.

Har man ombord paa Skuden syet den døde Kvinde ind i Huder eller Vadmel og gemt denne Pind ved hendes Bryst, før man kastede hende i Havet? Og er derefter Liget drevet i Land ved Herjolfsnæs og blevet begravet paa Kirkegaarden? Det er næppe tænkeligt, at Pinden da vilde have holdt sig saa frisk og uskadt, og dens Indskrift vilde snarere have meddelt, fra hvilket Skib, end i hvilket Hav hun var »lagt over Bord« (Grønlandshav er i Almindelighed Farvandet omkring Grønland).

Nej, »denne Kvinde«, som Indskriften taler om, det er Pinden selv. Den er lagt i Kisten i Gudvegs Sted. Hendes Lig flød ube-

gravet om i det store Hav, fordi Søfolkene ikke turde sejle med Lig i Lasten, men Angsten for, at hun skulde gaa igen og spørge, gjorde at man paa Herjolfsnæs foranstaltede denne Skinbegravelse ved at lægge Pinden i et Hjørne af en Kiste, hvori just ved den Tid en anden blev begravet. Derved haabede man at binde hendes omflakkende Aand til Graven, og for yderligere at sikre sig væltede man en mægtig Stenblok henover den. I Floamannasaga siger

Indridsede Ornamerter paa en Planke af Enetræ fra Herjolfsnæs.

Audun, da hans troldkyndige Moder Gyde skal begraves: Vi vil bringe Kisten i Jorden og siden lægge den størst mulige Tyngsel ovenpaa. Det er det modsatte af Romernes bekendte Gravskrift: Gid Jorden vorde dig let.

Skinbegravelser og tomme Monumenter er i hedensk Tid forekommet overalt i Norden, naar en Mand var død i det fremmede, og man var i Tvivl om han havde faaet nogen Grav derude. Den norske Kongehøj Farmandshøjen, fra samme Egn som Gokstad- og Oseberghøjene, hvor de berømte Skibsfund blev gjort, er en saadan Tomgrav, hvori kun Ligbaaren fra en Skinbegravelse, men ingen Spor af noget Lig er fundet. En Mængde nordiske Runestene er rejst over Mænd, som er omkommet borte fra Hjem-

met, i Strid eller paa Rejse, og som det gjaldt om at binde til Graven.

Gudvegspinden, bisat i et Hjørne af en anden Mands eller Kvindes Kiste, er et Vidnesbyrd om, at de Forestillinger, der fik Vikingetidens Mennesker til at lue Gravhøj og rejse Runesten for Konger og Hirdmænd, der var døde i det fremmede, og hvis Grav man ikke havde kunnet sikre, — at disse Forestillinger paa Grønland levede videre helt ned i 1300-Aarene. Det er ikke usandsynligt, at vi ogsaa kunde møde dem i Europas Middelalder, men Vedhængen ved gamle Former og Forestillinger er særlig fremherskende hos de grønlandske Kolonister og ogsaa naturlig for en Befolkning, der boede saa isoleret. Vi sporer denne Konservatisme i Sprog- og Runeformer, saaledes som vi nylig har hørt. Vi mærker den ogsaa i Nordboernes Forsøg paa Kunst og særlig i Ornamentikken. De smaa Trækors fra Herjolfsnæs er skaaret i Former, som de maa have lært af de allerførste Missionærer fra de britiske Øer og igennem tre Aarhundreder er blevet ved med at betjene sig af; ejendommelige er især de halvrunde Indsnit i Korskrøgene. Ornamentikken — Dyrehoveder, Baandslyng og Løkkemotiver — bevarer for en stor Del 1000- og 1100-Aarenes Præg. Et Sidestykke hertil er det, naar Islænderne helt ned mod vor Tid er blevet ved med at kopiere 1200-Aarenes romanske Ranker.

Paa Vej mod Nordbopladserne. Sommernatssejlad's indefter Fjorden.

TREDJE KAPITEL

LIVET PAA GAARDENE

Da Erik Røde fór rundt paa sit Spejdertogt, har han sikkert ikke haft svært ved at skaffe sig Føden. Det vrimlede med Fuglevildt i alle Farvande, hvor han sejlede frem, en Pil eller to ind i Flokken var nok til at sikre Maaltidet. Paa Skær eller drivende Isskasser laa Sæler intetanende og soled sig, et fedt Bytte for den, der kunde liste sig bag paa dem med sit Spyd.

Men hvad han spejdede efter, naar han strøg frem gennem de ukendte Egne, var: Græs, Løvkrat, grønne Urtelieer. Hvor han og Folk af hans Stamme skulde leve, et Liv igennem og Slægt efter Slægt, dér maatte der være Foder til Kreaturerne, som var en Betingelse for deres Eksistens. Kød alene gjorde det ikke. Da hans Treaarstur var omme, har han længtes tilbage — til hvad? Til den lune Hal, hvor Langilden lyste, maaske, men mest, mest af alt til den sure Mælk, den hvide Skyr, som var lagret op i

Fadeburet. De Fustager, som han sikkert har haft med sig om Bord, var naturligvis forlængst tømt.

Fra ældgammel Tid var Mejeriprodukterne Grundlaget for Folkenæringen i de nordiske Lande. Hvad Cæsar i sin »Gallerkrig« oplyste om Germanerne, at største Delen af deres Levnedsmidler bestaar af Mælk, Ost og Kød, mens de ikke lever meget af Korn, det gælder ogsaa for Nordboerne paa Island og Grønland. Imellem de fortrinlige Oplysninger, som gives om Grønland i det norske Værk »Kongespejlet« fra omkring 1225, hedder det om Befolkningens Ernæring: »Det fortælles, at der i Grønland er gode Græsgange, og der er store og gode Gaarde, thi man har dér mange Kreaturer og Faar, og man laver dér meget Smør og megen Ost; deraf lever man hovedsagelig, saa og af Kød og alskens Fangst, baade Renkød, Hvalkød, Sælkød og Bjørnekød«.

Havde Erik ikke mellem Havet og den evige Is fundet saadanne grønne Pletter, hvor der kunde skaffes Næring til Kreaturerne, vilde han aldrig være taget derud igen, eller han vilde ialfald aldrig have faaet den lange Stime af Udvandrere efter sig i sit Kølvand.

Folk, som kun kender en lille Smule til Grønland, tror, at det er lutter Slædekørsel og Kajakroning mellem Isskoster. Færre, end man skulde tænke, er klar over, at Grønlands Sydspids strækker sig ned paa Breddegrad med det sydlige Norge, eller aner, at Sommerdagene inde i Fjordene kan være milde og varme og nok saa behagelige som i Danmark. Har man engang oplevet en Sommer herinde, er det umuligt ikke at længes efter det, saa længe man lever.

Men selv de, som kender allerbedst til Sommerlivets Fortryllelse i de gamle Nordboegne, har svært ved at forstaa, hvorledes der dengang er blevet Plads til næsten tre Hundrede Gaarde paa de yderst begrænsede Omraader, som der her er Tale om. De grønne Pletter med virkeligt Græs er saa smaa bitte. Mellem de bare Klipper, som tager megen Plads op, gror der mest Pilebuske og Dværgbirk, Rævling og Blaabærris og Rensdyrlav. For at kende Sommerklimaet bør man forøvrigt ogsaa vide, at mellem de varme Sommerdage ligger de kolde Nætter, hvor Temperaturen sjældent naar mere end nogle faa Grader op over Frysepunktet.

Nordboruin overgroet af Pilekrat. Fra Vatsndalsbygden i Ketilsfjord.

I vore Dage er enkelte af Nordbopladserne blevet befolket igen, og Nordboernes Kvæghold er genoptaget som en Næringsvej, der er i god Udvikling indenfor det moderne grønlandske Samfund. Paa Nordbobispernes Gaard, det nuværende Igaliko, lever en lille Klan af Kvægavlere som Efterkommere efter en Nordmand, Anders Olsen, der for 150 Aar siden, efter først at have anlagt Kolonien Julianehaab, slog sig ned herinde med sin eskimoiske Hustru. De fleste af hans Ætlinge er nu ligesaa eskimoiske som Distriktets øvrige Blandingsbefolkning; men en og anden af de unge har Rejsning og Karakter som en kæk og stædig norsk Gut.

Og paa Erik Rødes Gaard Brattahlid er en lignende Kvægholderkoloni blevet anlagt i de seneste Aar; der lever nu en halv Snes Familjer i smaa rene og pæne Træhuse. Der er kommet nyt Liv, hvor der før var som uddødt. Eller en gammel Tid er vaagnet igen. Naar Faarene om Efteraaret samles sammen inde paa Fjeldvidderne og med en vældig Hurlumhej i store Flokke drives ned over Sletten til Klipning og Slagtning, fulgt i Hælene af skrigende og fløjtende Dreng og gøende Hunde, saa er det, som om Nordbo-bonden var staaet op af sin Grav og havde genoptaget sin Virksomhed.

Faarene græsser paa Brattahlids Slette ved Erik Rødes Gaard.

Men det Landbrug, der nu drives, er alligevel kun miniatureagtigt mod de gamles. Alle ti Kvægholdere ved Brattahlid har ikke tilsammen en Besætning saa stor som en enkelt af de middelstore Gaarde havde i Middelalderen, til Trods for at de med Brattahlid (nu Qagssiarssuk) som Basis raader over 10—15 Nordbogaardes Græsnings- og Høslætsarealer. Mulighederne er ikke udnyttet fuldt ud endnu, det er sandt. Græsarealerne kan udvides ved Rydning af Pilekrat, og Faareflokkene kan uden Tvivl mangedobles, men Koholdet kan vanskelig drives yderligere op, og det synes utænkeligt at udvide Bedriften til de samme Dimensioner som i Nordbotiden, hvis man ikke vil indlade sig paa urentable Grundforbedringer. Hvis ikke de sorte Kalve gav et saa efterspurgt og højt betalt Skind til Kantning af Fugleskindspelsene, opgav Befolkningen helst helt det uforholdsmæssig besværlige Kohold.

De ligger der imidlertid endnu, alle de mange Nordbogaarde, med deres uigendrivelig klare Vidnesbyrd. Vi kan tælle dem og konstatere, at det Antal, der opgives os fra Middelalderen, ikke er overdrevent, og Staldene og Foldene er saa velbevarede, at vi ogsaa næsten kan regne os til Besætningernes Størrelse. Mange Gaardtomter ligger med deres ikke saa ganske smaa Udhuse i trøstes-

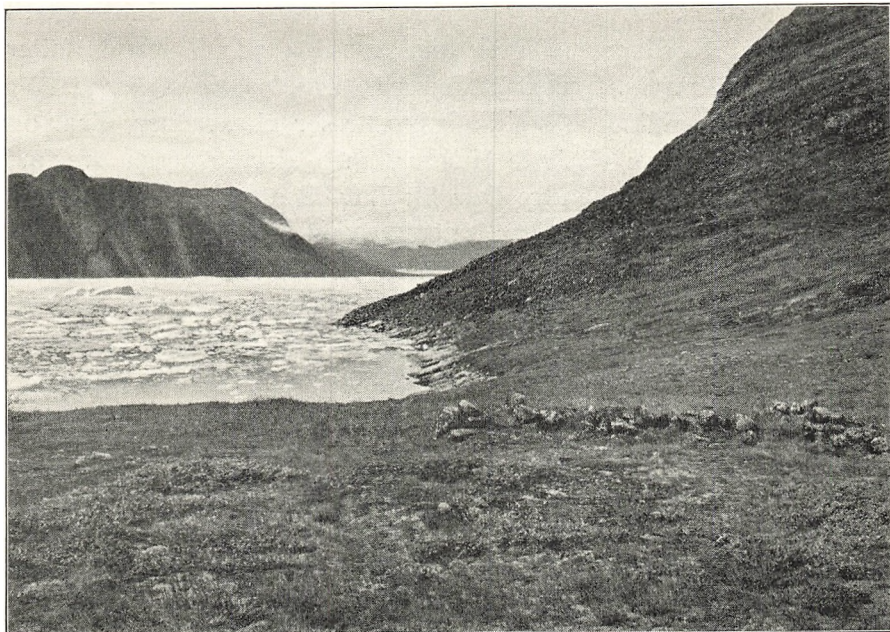

Fra det inderste af den dybe Ketilsfjord.

Ved Fjordbunden skyder Indlandsisen en Bræ udover Randfjeldene. Under det stejle Fjeld til venstre for Bræen er god Græsning og talrige Faarehuse. I Forgrunden et fortørret Nordbotun, hvor spredte Græstotter stikker op gennem Mos- og Lavpuderne.

løse Omgivelser, midt paa et fortørret, lavbevokset Tun, hvor der ingen Mulighed er for at høste Vinterfoder, eller ved Fjorde, der er utilgængelige Aaret rundt paa Grund af Kalvis fra Bræer i Nærheden. Der er derfor en saa haandgribelig Modsætning mellem nu og da, at det Spørgsmaal ganske naturligt stadigt dukker op for alle, der rejser i Grønlands Nordboegne, om ikke Klimaet har været gunstigere og Bevoksningen frodigere i Middelalderen. Teoretisk har Spørgsmaalet allerede været diskuteret længe i den videnskabelige Litteratur, og der staar ansete og kyndige Forskernavne baade for og imod; men først i de seneste Aar er det taget op til virkelig faglig botanisk-geologisk Undersøgelse. Jeg kommer tilbage til Spørgsmaalet i det sidste Kapitel og skal her kun bemærke, at Teorien om en middelalderlig Klimatforværring i Grønland har faaet stærk Vind i Sejlene ved at lignende Fænomener efter de nyeste Undersøgelser synes at lade sig paavise for det samme Tidsrums Vedkommende saavel i Nordamerika som i Skandinavien.

Tomt af en ensom Nordbogaard ved en Isfjord i Vesterbygden.
Fjorden er nu om Dage isfyldt Aaret rundt og praktisk talt aldrig farbar.

En Klimatforværring vil kunne forklare meget, som ellers er gaadefuldt. Man maa erindre, at med en Aarstemperatur saa lav, som den der her er Tale om, kan selv en ringe Forskydning faa de største Følger.

Som nogle sære Noahs-Arke har Udvandreraskibene virket med alle deres brølende og brægende Passagerer. Mange af de arme Dyr er sikkert blevet trampet ihjel eller døde af Søsyge, naar Skibene slingrede viljeløst om paa Bølgerne. Men de kom dog derover i tilstrækkeligt Tal og formerede sig frodigt ligesom Menneskene.

Til Dyrene maa man have medbragt Høfoder om Bord, og dergennem er en Mængde nye Planter i Nordbotidens Løb af Udvandrere og Tilrejsende fra Island og Norge blevet overført til Grønland, hvor endnu den Dag i Dag flere af dem udelukkende trives paa Tunene og Møddingerne ved Nordbogaardene; det gælder saaledes en Vikkeart med store, smukke Blomster (*vicia cracca*). Professor C. H. Ostenfeld mente, at ikke mindre end omkring 50

Blomsterplanter, deriblandt omkring 20 Græsarter, er indbragt til Grønland af Nordboerne. Hele den grønlandske Flora omfatter kun knap 400 Arter, hvoraf saaledes $\frac{1}{3}$ skyldes Nordboerne.

Af Køkkenmøddingernes Knogledynger ser vi, at Køer, Faar og Geder har været de vigtigste Husdyr, men der er ogsaa overført Svin, der ligesom de andre Dyr fik Lov til at søge Føden selv i Fjeldene Sommeren igennem. I 1910 fandt Mogens Clemmensen ved Gaarden »undir Höfda« den første Svineknogle fra Grønland; det var et Stykke af et Hofteben, og Zoologen, Viceinspektør H. Winge udtalte dengang rigtigt og forsigtigt, at det kunde jo tænkes at være indført i en Skinke. I vore Knogledynger fra Bispegaarden og fra Brattahlid har Dr. Degerbøl imidlertid siden fundet omkr. 1 Dusin forskellige Svineknogler, deriblandt baade af Hoveder og Tæer. Der er derfor ikke længere Grund til at tvivle om, at der virkelig har været Svinehold paa Grønland, ligesom der dengang var det paa Island; det omtales hyppig i Sagaerne, men ophører ved Middelalderens Slutning.

Af andre Husdyr, som i Almindelighed ikke tjente til Føde, kendes fra Knoglefundene Heste og Hunde, blandt de sidste en ejendommelig højbenet, myndeagtig Type, der er paavist i Vesterbygden. Katteskind omtales en enkelt Gang i en Sagaberetning, men der er endnu aldrig fundet nogen Katteknogle paa Grønland.

At Hestekød i den første Tid er blevet spist, er ikke usandsynligt. Det var jo den hedenske Festmad ved Blotgilderne. Nydelsen af Hestekød er noget af det første, de kristne Missionærer griber ind imod, men endnu langt ind i 1200-Aarene ser vi, at Forbudet maatte indskærpes paa Island. Hunde og Katte var det ogsaa forbudt at spise, ligesaavel som Ræve, og Tilbøjeligheden dertil var vel heller ikke stor; det eneste »Klodyr«, som Kirken tillod at nyde, var Bjørnen.

Som Befordringsmiddel har Hesten paa Grønland ikke faaet saa stor en Betydning som paa Island, og man har næppe holdt mange af dem. De lange Indlandsrejser f. Ex. til Tingmøderne var noget for Island særegent, i det af Fjorde gennemfurede Grønland var det ikke saa langt, man kunde komme paa Hesteryg, selv om der f. Eks. fra Brattahlid var mange Naboer, som kunde besøges paa denne Maade. Hovedfærdselen maa være foregaaet paa Vandet,

ligesom Tilfældet er den Dag i Dag i Sydgrønland. At man om Vinteren har kørt med Slæde, viser en Del Slædeskinner af Hvalben, som er fundet ved Gaardene. Ogsaa Transporten af Hø er vistnok for en væsentlig Del sket pr. Baad, da det næsten udelukkende er helt nede ved Vandet, at de Pletter findes, som var egnede til Høslæt, bortset fra de smaa Stargræsenge ved Indsøerne. Indover Fjeldvidderne er det kun Faarene, som kan finde nogen Bevoksning, men de klarer sig ogsaa fedt og godt deroppe Sommeren igennem.

Man tager næppe Fejl ved at sige, at mens Gedeholdet ved de helt smaa Gaarde har været det foretrukne, har Storgaardene mere lagt sig efter Faarehold; men det, som mest undrer, er det forholdsvis store Antal Køer, der er blevet holdt ved de større Gaarde. Det er det, som især ikke vilde kunne gentages i vore Dage; ogsaa paa Island var Koholdet i Middelalderen langt større end nu om Stunder, hvor Faareholdet ubetinget regnes som mest rentabelt.

Det er dog ikke Køkkenmøddingernes Knogleindhold, som giver Indtryk af det særlig store Kohold. Baade Køer, Faar og Geder har man tilsyneladende mere holdt for Mælkens, for Skindets og Uldens Skyld end for Kødets; vi maa i det hele antage, at Nordboerne i Modsætning til Eskimoerne har været ret maadeholdne Kødædere.

Knoglefundene tyder paa, at Sælkød uden nogen Sammenligning har været den hyppigste Kødspise, ialfald i den senere Del af Middelalderen, hvorfra Knoglerne vel hovedsagelig stammer. Mest har man fanget Svartsiden (Grønlandssælen), hvis Knogler er i stort Overtal; det har aabenbart været Sæsonfangst om Efteraaret eller den tidlige Vinter. Mærkværdig faatallige er Knoglerne af Netsiden (Ringsælen), som man skulde synes var lettest at fange inde i Fjordene, hvor Nordboerne boede. Fiskeriet har vistnok ogsaa været stort, man tog Laks i Elvene, Torsk i Fjordene; de sidste tørredes til Vinter- og Fastespise (Skrei).

Ved de ikke faatallige Indlandsgaarde, som ofte ligger mange Kilometer borte fra Kysten, har Sælfangsten ikke kunnet spille den samme Rolle; her maa Renerne have erstattet Sælen i Husholdningen. Endnu er der glimrende Renjagt paa Vidderne bag Nordbogaardene i den inderste Del af Vesterbygden, ind mod Ind-

landsisen, og i Østerbygden (Julianehaabs Distrikt) er Renen først blevet udryddet for 100 Aar siden.

Vor Maalestok til Bedømmelse af Kvægbesætningernes Størrelse er ikke Møddingerne men Vinterstaldene og Foldene. Jeg ved ikke af, at der andre Steder i Verden er Lejlighed til at studere saa velbevarede Staldbygninger fra 1100- og 1200-Aarene som i Grønland; nogle af dem mangler kun Taget og det øverste Skifte Sten for at kunne tages i Brug.

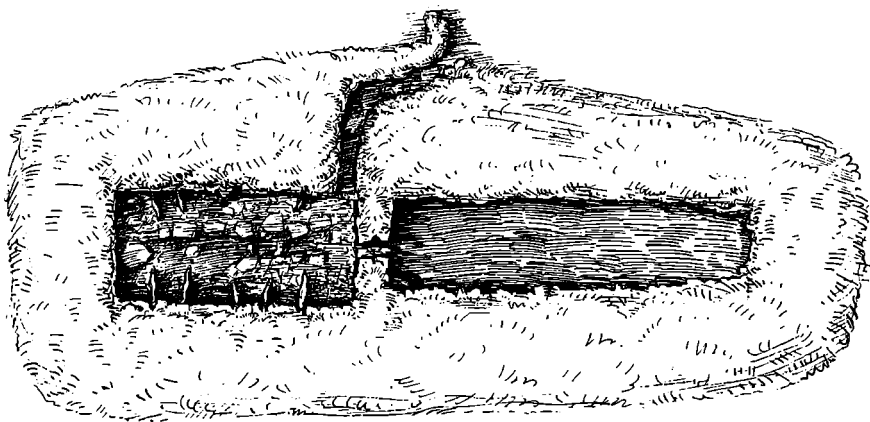

Mellemdøren i Bispegaardens store Kostald, omdannet af Eskimoerne til et Forraadshus. Den er bygget af vældige Stenblokke, Overliggeren vejer ca. 5 Tons.

Den grønlandske Gaard bestod ligesom den islandske og norske af et stort Antal Enkelthuse, der spredtes over et vidtstrakt Omraade, men saa stærkt adskilte som de norske var Husene dog hverken paa Island eller Grønland. Der har — vistnok i stigende Grad — bægge Steder været Tilbøjelighed til at samle baade Bolighuse og Stalde i tæt sammenbyggede Klynger, mere endnu paa Grønland end paa Island, og det er sikkert for Lunhedens Skyld. Alligevel hørte der til en større grønlandsk Gaard i Reglen en 10—20 forskellige Huse og Husklynger, undertiden — som ved Bispegaarden — endnu flere.

Op medens de norske Bønder i Middelalderen fortrinsvis byggede med Tømmer, var man paa Island og Grønland af gode Grunde afskaaret herfra. Her byggedes altid med Sten, i Reglen med Sten og Græstørv i vekslende Lag eller med Græstørv til Tæt-

ning mellem Stenene. Kun en sjælden Gang har man tætnet med Ler. Kalk, brændt af Muslingeskaller, er kun paatruffet som Fugning ved den i forrige Kapitel omtalte Hvalsø (Qaqortoq) Kirke og ved en lille Ruin Syd for Domkirken, maaske et lille Klokketaarn. I Sandstensegnene omkring Eriksfjorden er der fortrinligt Byggemateriale, og imponerende er, som vi allerede har hørt, de Kæmpeblokke af Sandsten og Porfyr, som Nordboerne har kunnet tumle med. Man forstaar, at deres æventyrlige Kræfter ofte spiller

Kostald paa Brattahlidgaarden set i Fugleperspektiv.

Udenom de 1,5 m tykke Stenmure er Græstørvolde af 2,5—3 m's Tykkelse. Stalden er 4 m bred og har Baase ved bægge Langsider, Laden er smallere. Den eneste Yderdør har Karakteren af en smal og krum Gang, 7 m lang.

en Rolle i Eskimoernes Sagn, som i Fortællingen om Olave fra Gardar (Igaliko), der kunde bære en Hvalros paa Ryggen og en fuldvoxsen Svartside under hver Arm. Sandsynligvis er det ligefrem det kyklopiske Murværk her, der har givet Anledning til Sagnet.

Paa Bygningen af Staldene til de store Kreaturer anvendte man en særlig Omhu. Murene er omkring 1,5 m tykke, og ved deres Yderside er lagt Volde af Græstørv paa flere Meters Tykkelse, dels for at støtte Murene, men især for at lune. Overhovedet synes man ikke at have kunnet faa det lunt nok til Køerne. Hvorledes de har kunnet faa Luft i de indelukkede Stalde, er ufatteligt. Det eneste Lufthul var en knap $\frac{3}{4}$ m bred Dør, foran hvilken der undertiden byggedes en smal Dørgang paa adskillige Meters Længde,

for at den kolde Luft ikke skulde komme direkte ind i Stalden. Paa Brattahlid findes paa en af Kostaldene en saadan 7 m lang og helt krum Dørgang, mest af alt mindende om Eskimohytternes smalle Husgange. Paa Sandnæsgaarden i Vesterbygden er Kostaldene anbragt i Centret af en Husklynge med Ladebygninger og Faare- eller Gedestalde udenom paa alle Sider, saaledes at den ikke fik nogen Ydervæg.

Til en Kostald hører altid to indbyrdes forbundne Rum, selve Stalden og en Hølade, der i Reglen er lidt længere end Stalden. Staldrummets Breddemaal er meget stabilt, det er næsten altid 4 m eller 13 Fod, indvendig regnet. Man skulde forsværge, at der kunde staa mere end en enkelt Række Køer i en Stald af denne ringe Bredde; men Forholdene viser, at Dyrene faktisk har staaet i to Rækker. Der er indrettet Baase langs bægge Vægge ved Hjælp af store, flade Baasesten, som er stillet med en Kant ned i en Rille i Brolægningen og en anden ind i Væggen; endvidere er Afløbsrenden lagt midt igennem Rummet.

Køerne har efter Knoglerne været smaa, dog ikke mindre i Grønland end de i det hele taget var i Middelalderen her i Nordeuropa (Dr. Degerbøl); man kan anslaa dem til ca. 2 m's Længde, og lige overfor hinanden har de altsaa knap kunnet staa i en saadan Stald. Men, som Daniel Bruun har oplyst, har Staldene paa gammeldags islandske Gaarde ganske den samme Bredde og dog dobbelt Baaserække. Køerne er derfor anbragt saaledes, at de ekser for hinanden. I Midtergangen maa man altsaa sno sig mellem Halerne for at komme frem.

Mange af Baasestenene staar endnu paa Plads i Kostaldene, og hvor de er væltet eller slæbt væk, kan man se Aftryk af dem i Brolægningen; Afstanden mellem dem er i Reglen omkring en Meter. Paa Brattahlid, Erik Rødes Plads, hvor Sletten i 1200- eller 1300-Aarene er blevet delt mellem to Søstergaarde, findes ialt 4 Baasestalde med omkring 40 Baase. I det omgivende Terræn ligger to store Dalstrøg tværs over Halvøen til den modsatte Kyst, og i dette Terræn, der har været det tættest bebyggede i hele Grønland, er der fundet Tomter af 17 Nordbogaarde, hvoraf dog kun de 9 med Bestemthed kan paavises at have haft Stalde til store Kreaturer, og disse maa skønnes tilsammen at have haft Baase til

Flyverbillede fra Brattahlid.

I Forgrunden en Klynge Stalde og Lader. Til højre Kirkeruinen med Kirkegaarden udenom. Længst tilbage Boligen, med den brede Front mod Vandet.

150 Køer. Det synes efter de foreløbige, stærkt begrænsede Undersøgelser, der er foretaget, at en større Gaard i Østerbygdens bedre Del har haft mellem 10 og 20 Køer, heri indbefattet Ungkvæg, Tyre og Stude; i Vesterbygden har det nok været noget mindre. Kun Bispegaarden er kommet op paa et væsentlig større Tal; de to mægtige Kostalde paa Gardar har kunnet rumme mellem 75 og 100 Køer, naar de var fuldt besat. Den største af dem er, Laden medregnet, en Bygning paa 63,5 m's indvendig Længde, det længste Hus der kendes i Grønland.

De smalle Stalde, der ligger enten frit paa Marken eller bygget op mod Kostaldene, er i Reglen Faare- eller Gedestalde. De har ingen Baase eller noget andet Særpræg, og deres Anvendelse kunde have været vanskelig at paavise, hvis der ikke paa Vesterbygdens

Ruin af Kostald, med store Sandstensflager benyttede som Baasesten.

Gaarde, hvor Jorden er frossen det meste af Aaret næsten helt op til Overfladen, mellem Gulvstenene i disse Rum skjulte sig i Tusindvis af de velkendte smaa »Bønner«, som trods de forløbne seks Aarhundreder ikke var opløst, da Huset blev udgravet. Faarenes og Gedernes Gødning har faaet Lov til at blive liggende i Stalden Vinteren igennem; Dyrene trampede den selv sammen til en fast og haard Kage, der kunde bruges til Brændsel; paa denne Maade udnytttes den endnu den Dag i Dag paa Island. Kogødningen er derimod sikkert brugt til at strø paa Tunet, den ofte af lange Gærder indhegnede Hjemmemark omkring Husene, der var det værdifuldste Høslætsareal, og hvorfra Dyrene blev holdt borte om Sommeren. Paa Island forstod man sig ialfald meget godt paa at gøde Markerne.

Høslættiden var en travl Tid og strakte sig over det meste af Sommeren. Tunet alene skaffede ikke Græs nok til alle Dyrene, og det er givet, at man har maattet søge det rundt omkring i Udmarkerne, særlig, som vi allerede har hørt, i Nærheden af Vandet. Det blev saa efterhaanden fragtet hjem enten paa Hesteryg eller med Baad, noget toges maaske først hjem om Vinteren paa Slæde.

Det meste af det, som kunde sankes sammen af Hø, gik til Køerne. Baade Heste, Faar og Geder har sikkert maattet klare sig ude om Dagen den største Del af Vinteren, og det var kun Malke-dyrene, som blev regelmæssig foret i de lune Stalde. Men selv med den Begrænsning var det store Mængder, der skulde bruges til en Gaards Vinterforsyning. Man regnede i gammeldags islandske Landbrug, at en Ko krævede 12,5 kg Hø om Dagen, og da Stald-tiden maa have varet allermindst omkring 200 Dage, hvis der regnes med det nuværende Klima, betyder det 2500 kg pr. Ko eller 25 Hestebyrder, -- 25 Gange maatte Hesten vandre ned over Fjeldet, før der var nok til blot een Kos Vinterføde. I de Lader, som findes ved Kostaldene, kan der ikke tilnærmelsesvis være Plads hertil; en Lade, der hører til en 12-baaset Stald, kan kun rumme $\frac{1}{5}$ af det, som skulde bruges efter den islandske Beregning. En Del af Høet har sikkert ligesom paa Island staaet stakket i Nærheden. Stakkene dækkedes saa Vinteren over af store Græstørvsflager. Foruden Hø har man sikkert ogsaa foret med Pilekviste og Birkeløv, maaske ogsaa med Tang, og endvidere er det nødvendigt at antage, at der ind imellem er brugt helt anden Slags Foder i ret stor Udstrækning, f. Eks. Fisk eller Fiskeaffald.

Een Ting endnu maa man regne med: Staldfoderet har med Nød og næppe strakt til til den allerknappeste Sultefodring. Det har været paa samme Maade overalt i de nordiske Lande, i Middelalderen ogsaa i Danmark, at de arme Dyr den sidste Del af Vinteren maatte sulte og tilsidst var saa afmattede, at de maatte bæres ud af Stalden, naar Foraarstiden var inde.

Denne karrige Fodringsmaade medførte imidlertid, at Køerne og de øvrige Malkedyr kun gav et meget ringe Kvantum Mælk Vinteren igennem. Den væsentligste Del af Mælken produceredes om Sommeren, medens Dyrene gik paa Græs, og da der ikke synes at have været noget egentligt Sæterbrug, maa alle Malke-dyrene, Geder, Faar og Køer være blevet holdt af faste Vogtere og deres Hunde paa Fjeldlierne i Gaardens Nærhed for til Malke-tiderne at drives ned til Malkefoldene i Udkanten af Tunet. Man lod ogsaa Moderfaarene overnatte i særlige Folde adskilte fra deres Lam, for at de kunde malkes engang, inden de blev sluppet ud om Morgen.

Mælkeproduktionen var altsaa meget ujævn til de forskellige Aars-tider. Det gjorde dog i og for sig mindre til Sagen, da Mælken kun for en ringe Del nødes raa, men fortrinsvis i lagret, syrnet og saltet Tilstand, hvad enten det nu var som Skyr (oplagt Mælk), som surt Smør eller som Ost. I Fadeburet stod der store Kar, bygget af Tøndestaver, til at rumme Mælken; paa Sandnæsgaard i Vesterbygden er der fundet det nederste af et saadant stort Slavkar, staaende paa Plads i Buret. Smør og Ost kunde oplagres i adskillige Aar, og det er ikke udelukket, at det er blevet eksporteret fra Grønland ligesom fra Island. I Flatøbogens Beretning om Einar Sokkesøn og Bispesædets Oprettelse fortælles om, hvordan nogle norske Købmænd, inden de forlader Grønland, en Nat løber fra Skibene for at samle Levnedsmidler til Rejsen og tæt ved en Gaard opdager et underjordisk Rum med Forraad, 60 slagtede Kreaturer, 12 Vætter (næsten 500 kg) Smør foruden en Mængde Tørfisk (Skrei).

Brød og Grød var i Grønland kun Festspiser. Kongespejlets vel underrettede Forfatter svarer paa et Spørgsmaal, om der er nogen Kornavl i Grønland, at Landet kun i ringe Grad nærer sig deraf, men — føjer han til, og denne Tilføjelse er især bemærkelsesværdig — »der findes dog dér de Mænd, de ypperste og rigeste, som forsøgsvis prøver at saa«; ganske vist, »Størsteparten i det Land ved dog ikke, hvad Brød er, og har aldrig set Brød«. Ved de største Gaarde har man altsaa forsøgt sig med Kornavl paa smaa indgærdede, velgødede Pletter, og i gunstige Somre var det ikke udelukket, at det modnedes, ellers vilde man ikke saa sent som paa Kongespejlets Tid være vedblevet at gøre Forsøg. Den eneste Kornsort, som kunde dyrkes med Held, var Byg, men desuden er det sandsynligt, at man har anvendt Marehalm (*elymus arenarius*) til Korn. Den gror endnu frodigt paa alle Nordbopladsen i Grønland og er paa Island i høj Grad blevet benyttet af den fattige Befolkning ogsaa i nyere Tider.

Set paa denne Baggrund er det ganske interessant, at der ved alle store Gaarde i Egnen omkring Eriksfjord og Einarsfjord, hvor der hidtil er foretaget Udgravning, er fundet Kornkværne. Det skal dog indrømmes, at de ogsaa kan være benyttet til Maling af det Korn, som importeredes fra Europa; først i den senere Middelalder tør man sige, at det hovedsagelig forsendtes i formalet Stand.

Ved Siden af de beskedne Forsøg med Kornavl ved Nordbo-gaardene skal nævnes de Forsøg paa Selvforsyning, der blev gjort paa et andet endnu betydningsfuldere Felt. En af de vigtigste For-nødenheder til Fremstilling af alle Slags Redskaber og Værktøj

Amos, af Igalikobøndernes Klan, slaar Marehalmen, der gror frodigt i Nordbobispens Hal.

var Jærn. Nordbokulturen var en Jærnalderkultur; Norge, Moder-landet, havde i Vikingetiden og allerede forud for den en mægtig Jærnproduktion. Der er heller ingen Tvivl om, at Raajærn og for-arbejdede Jærnredskaber hørte til de Artikler, som de norske Køb-mænd med størst Fordel kunde afsætte i Grønland.

Der er imidlertid ført Bevis for, at Grønlænderne ogsaa paa dette Felt søgte at klare sig selv, især vel i Perioder hvor Skibene fra Europa udeblev. Der mangler ikke de nødvendige Myremalmslejer

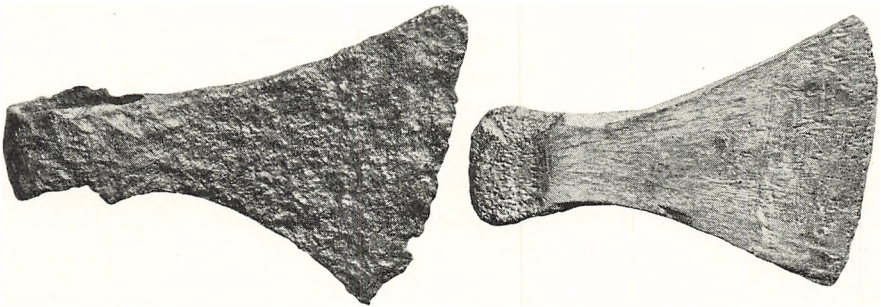
i Grønland, og Dr. phil. Niels Nielsen, der har udforsket Jærnuvindingens Historie i Danmark og paa Island, har ved mikroskopisk Analyse af Slagger, der er fundet ved de udgravede Nordbotomter, paavist, at der imellem dem ogsaa er Affald fra Jærnuvinding af Myremalm efter den samme Proces, som kendes fra Nordeuropa. Saadan Jærnuvinding kendes foreløbig fra tre Pladser, Bispegaarden, Brattahlid og Gaarden »undir Höfda« ved en Sidearm af Einarsfjorden. De to første Steder er ogsaa fundet Smedje.

Det er dog sandsynligt, at Jærnproduktionen i Grønland har været meget begrænset, og at der jævnlig har været Mangel paa Jærn. Meget talende er en Oplysning fra 1189 i de islandske Annaler, at i det Aar ankom til Bredefjord paa Island et Selskab paa 13 Mand fra Grønland ombord paa et Skib, som næsten alene var sammenføjjet med Trænagler og surret med Hvalbardetrævler; de havde undervejs besøgt forskellige Pladser paa Grønlands Østkyst. Folk har ikke frivillig vovet sig ud paa det store Hav i et Skib, som ikke var klinket forsvarlig sammen. — Lidt ældre er en anden Beretning om, at nogle Fangstmænd paa Østkysten fandt et strandet Skib, som de ikke kunde føre med sig; de opbrændte det, men pillede omhyggelig Sømmene ud af det.

Hvad der ved Udgravningerne foreløbig er fundet af Jærnsager, er ikke meget; Jordbunden er aabenbart ikke gunstig for Bevaringen af Jærn. Alligevel er det paafaldende, saa usselig smaa de fundne Knive og andre Redskaber er. Blandt dem er ogsaa Rester af Segle og smaa Krumknive til Høhøsten. Fra Brattahlid har vi et Spydblade, lille og meget tarvelig smedet, fra en anden Gaard i Eriksfjorden et godt Økseblade, men ogsaa af beskedent Format. I Vesterbygden er fundet en ganske lignende Økse, der imidlertid ikke er forfærdiget af Jærn, men af Hvalben, — ogsaa et betegnende Træk.

Det, som har hæmmet Jærnproduktionen, er formodentlig, foruden mangelfuld teknisk Erfaring, den begrænsede Forsyning af Brændsel. Rundtom Bispens Smedje laa tykke Lag af forbrændte og helt forkullede Dyrebene, som aabenbart har været anvendt paa Fyret under Essen. Ved selve Jærnuvindingen har det været svært at klare sig med andet end Trækul, men faa Ting var saa dyre-

bare i Grønland som Trækul. Ved Ankomsten til Landet har Nordboerne nok truffet stor Overflødighed af Kratskov, i lune Dale kan Birketræerne endnu faa en ikke ringe Højde og de krogede Stammer er tætte og indholdsrige. Men efter et Par Aarhundreders Indhug har der næppe været meget tilbage af den gamle Skov, og den nye voksede kun langsomt til. Smaakreaturerne aad de unge Topskud, naar de i Sneen skulde finde sig Føden.

Økseblade af Jærn og Hvalben.

Mens der i det foregaaende er sagt en Del om de Stalde, hvori Nordboerne husede deres Kreaturer, har vi endnu tilbage at omtale, hvorledes Menneskene havde indrettet deres egne Boliger.

Paa de grønlandske Nordboplads er det Boligerne, som er de daarligst bevarede af alle Husene. Mange af de andre Bygninger staar endnu saaledes, at man allerede inden Udgravningen kan følge Murenes Forløb og blive klar over Rummenes Fordeling og Indretning; men ser man en rigtig uformelig Stendynge med en kraftig Bevoksning paa Skrænten foran den, kan man være sikker paa, at her er Boligen og Køkkenmøddingen. De er nervepirrende at udgrave, disse Boligtomter. Først er det svært at vide, hvor man skal tage fat, og mener man endelig at have fundet en Murflugt, som man kan følge langs med, saa slipper den alligevel pludselig op, og man staar igen raadvild. Vanskeligheden er især den, at der er mere Græstørv og mindre Sten end i de andre Huse, og saadanne Mure er ikke stabile; Græstørvene er i Tidens Løb skredet ned og er vanskelige, undertiden umulige, at skelne fra den omgivende Jord; de skiller sig jo ikke ud som rigtigt Murværk.

Ved Udgravningen af en Bolig kan man derfor let faa baade 1 og 2 Maaneder til at gaa.

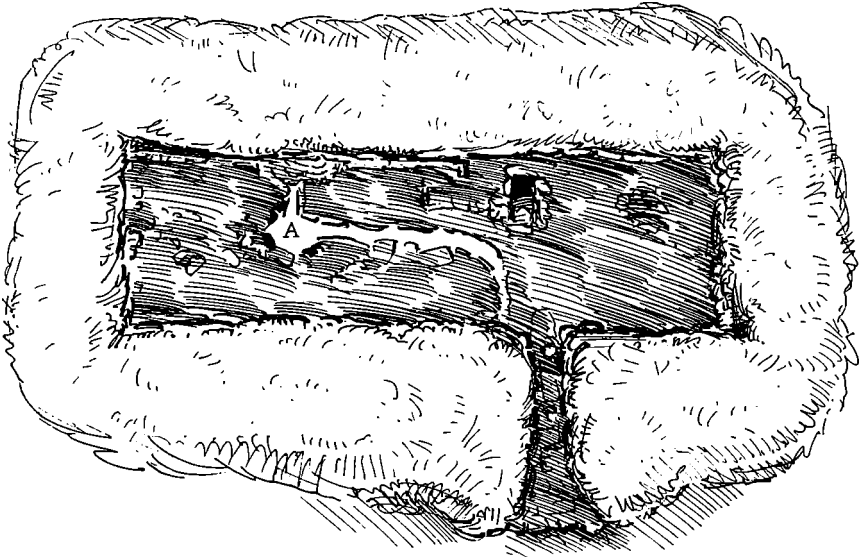
Der er efterhaanden udgravet et lille Antal grønlandske Bolig-tomter, som giver os et broget Billede af de forskellige Typer, som er blevet anvendt; men der er langt igen, før vi har fuld Klarhed over Udviklingsgangen. Det som ses klarest, og som allerede Daniel Bruun blev paa det rene med, er at Boligbyggeriet paa Island og Grønland gennemløber en ganske ensartet Udvikling. Man kan ikke paa Undersøgelsernes nuværende Stadium paavise nogen virkelig Forskel paa de islandske og grønlandske Boliger, men det er jo muligt, at der vil vise sig at være visse Nuancer. Overfor den øvrige Verden faar de derimod efterhaanden deres mere og mere udtalte, fælles Særpræg.

Udgangspunktet har været det skandinaviske Oldtidshus, saaledes som det endnu i Vikingetiden byggedes af Sten og Græstørv i de vestnorske Egne, hvorfra Udvandringen til Island fortrinsvis foregik. Erik Rødes Fædrenehjem paa Jæderen har sandsynligvis været et Hus af denne Type. Det er Hallen, som den skildres i Eddadigtet Rigstula, hvor den jævne Bonde sad ved Ilden, modsat Trælens usle Hytte og Jarlens prangende Sal. Eller som det mere oplysende hedder i Gretters Saga: »Det var den Tids Skik, at der var store Ildhuse paa Gaardene, og der plejede man at sidde om Aftenen ved Langilden; der blev ligeledes Spisebordene sat frem for Folk, og der sov man ogsaa. Om Dagen sad Kvinderne der ved Uldarbejde«.

Det er det store Fællesrum, hvor Maden kogtes og spistes, hvor man opholdt sig om Dagen og om Kvælden, og hvor man sov om Natten, kort sagt den énrummede Bolig. Vi har paa Grønland, ved selve Erik Rødes Gaard, det ofte omtalte Brattahlid, fundet et enkelt Hus, som formodentlig tør henføres til denne Type; er det ikke fra Eriks egen Tid, saa er det i alle Tilfælde fra hans nærmeste Eftertid. Det ligger højt, med en Skrænt ned mod Vandet og med Fjeldet i Ryggen; fra Døren, som findes midt paa den søndre (eller sydøstre) Side, er der Udsyn mod Fjorden, intet, som nærmede sig ude fra de aabne Farvande, kunde undgaa den, som herfra passede paa. Her har Mændene staaet i Samtale og støttet sig til de svære Dørvanger og spejdet efter

Skib eller efter Sæl, mens Kvinderne indenfor passede deres Husgærning.

Rummet er langt og smalt (16 × 5 m), Gulvet har været et Jordgulv med spredt Stenlægning, og Ildsteder har været tændt op rundt omkring paa Gulvet, næsten overalt fandtes brændte Sten og Trækul efter Baal; det store Hovedildsted, hvor Maden kogtes, har dog været ved Bagvæggen tværs for Døren.

Hallen paa Brattahlid, set i Fugleperspektiv.

Det ældste Hus som kendes paa Grønland, maaske helt tilbage fra Erik Rødes Tid. De svære Mure er af Sten og Græstørv og naar ved Døren op til 3,5 m's Tykkelse. Rummet er 16 m langt, overfor Døren er Hovedildstedet, A er Vandbassinet med Tilløb og Afløb (det sidste nær Døren).

Det mest overraskende ved dette Hus er, at der saa at sige har været indlagt Vand. Under Bagvæggen pibler en Kilde frem mellem Undergrundens Rullesten og føres i et flisekantet Løb ind midt i Rummet, hvor Vandet samles i et lille rundt, brøndagtigt Bassin og derpaa føres videre langs igennem Rummets Midte ad en stadigvæk flisekantet Kanal, som efterhaanden bliver smallere og smallere, indtil det i Nærheden af Døren ledes ud under Væggen. Hele dette Vandløb har øjensynlig været dækket af Fliser, som kunde væltes fra, naar man ønskede det. Ogsaa henover det har der brændt Baal.

At lede Vand ind gennem Udhuse, Vandhuse, hvor man enten holdt Vask eller tilberedte Madvarer, kendes mange Steder fra, men mærkeligt er det at træffe saadan en Vandledning inde i selve Stuen. I en Hal som denne, hvor alt foregik, ogsaa Madlavningen, kunde det naturligvis være meget hensigtsmæssigt at have Vand nær for Haanden; men der var ogsaa paa anden Maade bekvem Adgang til Vand, thi kort fra Døren lige nedenfor Husets ene Gavl var indrettet en smuk Brønd eller Kilde, hvor Vandet opstemmedes i to smaa Bassiner, det ene ovenfor det andet; lignende Brøndanlæg har der været ved flere af de store Gaarde, f. Eks. Bispegaarden. Elvene var ikke saa gode at tage Vand af om Vinteren, de smaa Kildebrønde frøs aldrig til.

Man fristes til at drage en Parallel mellem Hallen paa Brattahlid og de Borgtaarne eller »Barfred«, hvori vore hjemlige Stormænd dengang havde indrettet deres befæstede Bolig, og i hvis Kældere der meget ofte fandtes en Brønd, som maaske mindre benyttedes i den daglige Husholdning end den tjente til Reservoir i Ufredstid, idet den Belejrede jo var nødt til at overgive sig, hvis han først var afskaaret fra sin Vandforsyning. I islandske Sagaer hører vi ogsaa lejlighedsvis om, hvad Sikring af Vandtilførsel betød, naar en Gaard blev anfaldet. Fjender, der nærmer sig for at afbrænde en Gaard, leder først Vandet bort, som fører ind gennem Gaardens Huse, og i Hörd Grimkelssons Saga leder omvendt den gæve Husfrue en Bæk ind i Stuen, da hun frygter et Angreb, alt Indboet bliver lagt op paa Hanebaandene, og Vandet faar Lov at stige, saa Væggene bliver fugtige og ikke kan futte af. Den værste Fare under de islandske Fejder er altid Indebrændingen, som det mangfoldige Gange er skildret i Sagaerne, Græstørvshusene er lette at sætte Ild paa, og uden Vand er man værgeløs; paa Njals Gaard Bergthorsvold tog man i sin Nød Surmælkskarret i Brug, men det forslog ikke.

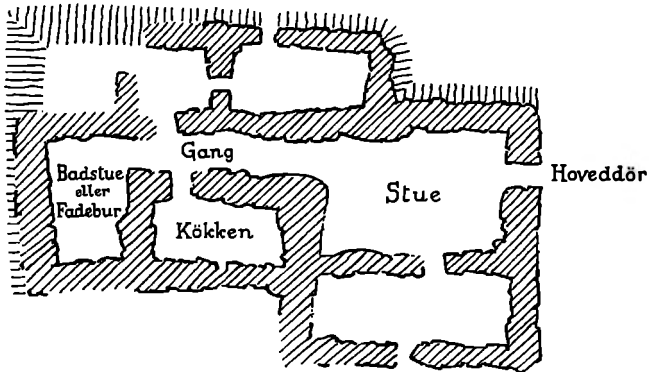
Saaledes fortolket giver det lille Vandanlæg et Indtryk af, hvorledes man paa Grønland søgte at værges sig mod sin Næste; vi ved fra Sagaberetningerne næsten intet om Fejder mellem Gaardene paa Grønland, men hvorfor skulde Folk her have været bedre end paa Island. Adam af Bremen siger tværtimod om Grønlænderne, at de lever et lignende Liv som Islænderne, men er mere raa og røveriske.

Allerede i Tiden omkring 1100, nogle Steder før, nogle Steder senere, gik den gamle Hal-Type af Brug. Huset bevarede sin langstrakte Form, men man gik over til at opdele det i flere Rum, oprindelig kun i to, senere i tre som en hel Lejlighed i vor Forstand. Alt for skematisk behøver man dog ikke derfor at tænke Udviklingen; at udskille den ene eller den anden Ende af Hallen ved en Tværmur har man sikkert ofte og tidlig fundet paa, naar der var praktisk Behov derfor.

Af denne Art er de fleste ældre Bolighuse, som er udgravet paa Island og Grønland fra Tiden inden ca. 1200; ogsaa Bispehuset har oprindelig været saaledes. Ved at føje nogle mindre Tilbygninger til Bagsiden af Huset, i Reglen anvendt som Fadebur eller lignende, kunde man yderligere formere Rummenes Antal. Man koger i ét Rum, spiser og opholder sig i et andet og sover i et tredje, det er Ildhuset, Stuen og Skaalen; hertil kommer et eller flere Fadebur til Madvarernes Opbevaring. Sove- og Kogerummene synes at være dem, der sidst blev adskilt fra hinanden.

I Løbet af 1100-Aarene begynder man imidlertid baade paa Island og Grønland at anvende en helt anden Boligtype, der modsat det nylig omtalte Langhus, med Rummene paa Rad, kan kaldes et Ganghus, idet Rummene grupperes omkring en indvendig Gang, som fra Hoveddøren føres i Dybden, vinkelret paa Facaden; undertiden begynder Gangen først fra Bagvæggen af Indgangsrummet, som kan være Opholdsstuen. Denne Rumfordeling virker ret moderne og har ogsaa været hensigtsmæssig. Gangen var Husets Trafikaare, og man slap for den idelige Gennemgang fra Stue til Stue. Det er imidlertid en Hustype, som er ganske særegen for de to Lande, den maa ligefrem være opfundet deroppe. I de islandske Sagaer, som nedskreves i 1200-Aarene og senere, er Ganghuset velkendt, og de overfører det i deres Skildringer uvilkaarlig ogsaa til den Sagatid, som de mest beskriver, 900- og 1000-Aarene; men heri tør vi dog ikke se noget Bevis for, at Ganghuset var kendt paa saa tidligt et Tidspunkt. Vi er heller ikke endnu i Stand til at afgøre, om det først er opstaaet paa Island eller paa Grønland. Det har paa Island holdt sig i almindelig Brug lige til vore Dage, og Sandsynligheden taler vel af rent statistiske Grunde for, at det tidligst er udviklet i dette store og folkerige Land fremfor i de

Det yngste Stuehus paa Brattahlid, vist i Luftfotografi og Plan.
Eksempel paa et »Ganghus«. Kun ved nogle af Rummene kan
Anvendelsen bestemmes.

smaa grønlandske Bygder. Ogsaa paa Grønland har dog Ganghuset fundet udbredt Anvendelse ikke alene til Boliger, men fuldt saa meget til Stalde.

Den senere Tids Bolighuse med mange Rum og mindre Op-

holdsstuer havde den vigtige Fordel, at de krævede mindre Brændsel for at opvarmes. I den gammeldags Hal, hvor der brændte Baal rundt paa Gulvet og især fandtes et eller flere store Ildsteder midt i Rummet, Langildene, maa der være blevet fortæret kolossale Mængder af det klejne, udrøje Brænde — mest Kvas i Virkeligheden — som kunde sankes sammen. Det gik ikke i Længden paa denne Maade. Der er da ogsaa, modsat Forholdene i Hallen, en iøjnefaldende Mangel paa Ildsteder i Ganghusene. I den store Bolig af denne Type fra 1200- eller 1300-Aarene, der er fremgravet ved den yngste af Brattahlidgaardene, findes i de syv Rum tilsammen kun tre smaa, endda meget smaa, Kogegruber, ikke et eneste ordentligt Ildsted. Formodentlig er man efterhaanden gaaet over til paa Eskimoernes Vis at anvende Sæltran ikke blot til Belysning men ogsaa til Opvarmning af Stuerne, maaske endda til at koge ved.

Der har nok ikke været saa uhyggeligt i Stuerne, som man skulde tro. De raa Vægge af Sten og Jord har i nogle af Rummene været dækket af et Træpanel med sammennotede, »staffede« Brædder, hvoraf Rester er fundet. Desuden er de ved festlige Lejligheder blevet draget med vævede eller broderede Tæpper i stærke Farver og med livligt fortællende Fremstillinger, hvis Motiver var laant enten fra Heltekvadene eller fra den bibelske Historie. De samme Æmner blev der ogsaa mundtlig berettet om, naar Folkene om Aftenen samledes om Langilden og hver iøvrigt passede sit Husflidsarbejde. I det ensomme, dystre Grønland var der stor Længsel efter at høre Kvad og Sagnberetninger. Der er ogsaa blevet digtet deroppe; i den islandske Verselære omtales et særligt Versemaal, som kaldtes det grønlandske Vers, og paa Brattahlid skal en Overgang i 1000-Aarene den islandske Digter Skjald-Helge have boet som en af sine Medborgere agtet og højt betroet Mand. Blandt Eddakvadene er et stort Digt om Gunnars og Høgnæs Død og Gudruns grusomme Hævn over Atle, der bærer Titlen »Atlamál det grønlandske« og menes at være digtet i Grønland. Der nævnes en Isbjørn — »en Hvidbjørn det dig tyktes, men var en Regnstorm fra Øst« —, og det er egentlig det eneste virkelig haandgribelige Lokaltræk. Men, ganske vist, de store Sagnhelte er truk-

ket ned i Format med gæve, grønlandske Fjordhøvdinge, der ror »ad den grenede Fjord« for at besøge hinanden og trods alle Advarsler om, at der forestaar store Ting, ikke kan svinge sig op til et Følge paa mere end 10 Huskarle. Skildringen af Gudruns Hævn er brutal og kluntet, uden noget forsonende poetisk Sving. Det er skrap Kost, den grønlandske Smag var aabenbart ikke just forfinet.

Og mens Sangeren kvad om den kloge Kostbera, der ved Ildens Lys læser de vildsomme Runer, som Gudrun sendte, og om den bundne Gunnar i Ormegaarden, der slaar sin Harpe med Tærne,

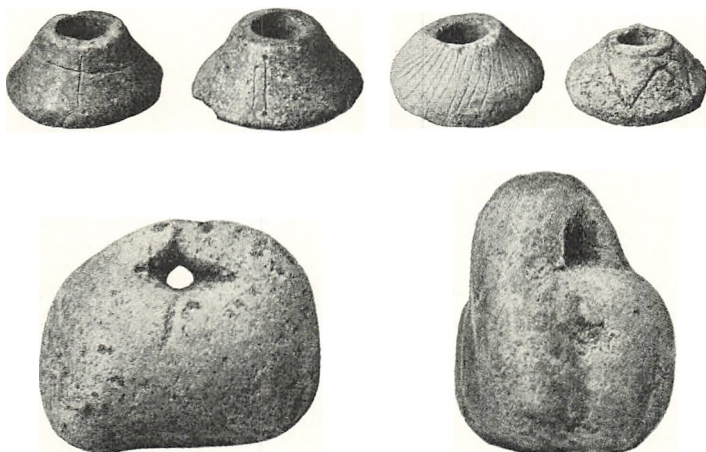

Stort Vegstenskar, »Ølbolle« eller muligvis Døbefont.

sad Gaardens Folk rundt om Baalet og passede deres Dont. Kvinderne havde nok at gøre med at spinde og væve; al den Masse Uld, som de store Faareflokke gav, maatte forarbejdes. Deres smaa Spindesten eller Tenvægte kan man finde næsten overalt paa Nordbogaardene, men hyppigst naturligvis i Opholdsstuerne. Kvinderne maa have benyttet hver ledig Stund til at spinde, Traaden snurrede rundt mellem deres Fingre, mens Uldtotten blev mindre og mindre paa Rokkepinden, der sad indstukket i deres Bælte eller kunde anbringes i et Hul i Bænken. Væven var slaaget op i Stuen; der vævedes paa en opretstaaende Væv, og den ene Rulle Vadmél efter den anden kunde lægges til Side. Det grove, men smukt vævede og næsten uopslidelige grønlandske Vadmél blev forsendt til Europa, hvor det nød Anseelse. Da Leif Eriksøn under et Ophold paa Hebriderne kommer i Forbindelse med en fornem ung

Kvinde, og hun inden hans Afrejse meddeler ham, at hun er med Barn, skænker han hende foruden et »Fingerguld« det bedste, han havde bragt med sig fra Grønland, en grønlandsk Vadmelsskappe og et Tandbælte (af Hvalrostand). Vi skal i et følgende Kapitel høre om de Dragter, der forfærdigedes i Grønland af den hjemmevævede Vadmel.

Mændene skar i Træ og Vegsten alt muligt Husgeraad, særlig Husholdningskar. Keramiske Varer har næsten været ukendt paa

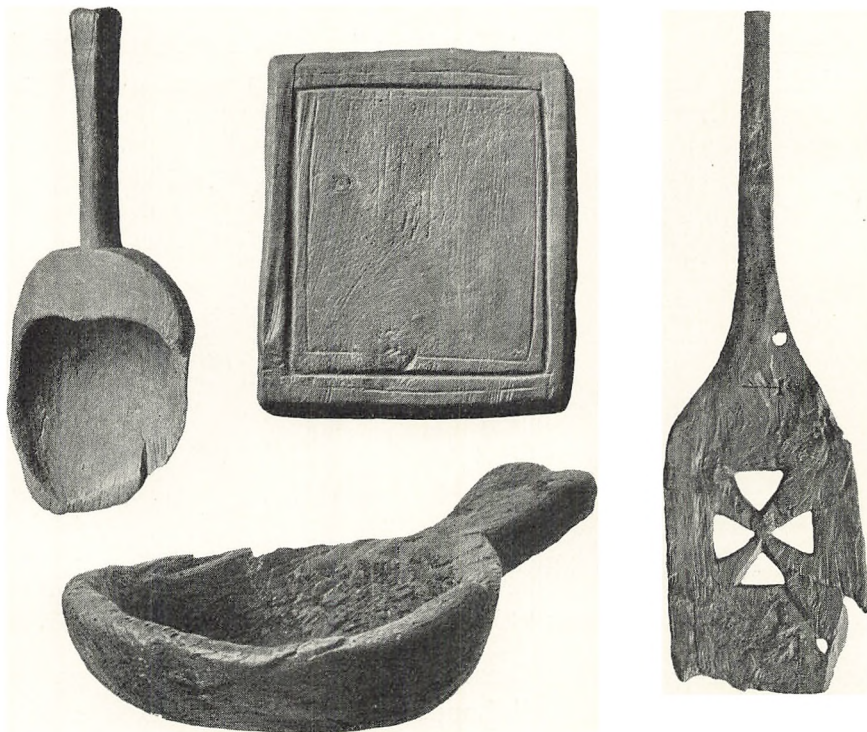

Spindesten til Tenen og Vægtsten til Væven, alle af Vegsten.

Grønland; de ganske faa Skaar af Lerkar og Stentøj, der er fundet, er sikkert alle bragt til Landet med Skibene fra Norge. Men man havde den fortrinlig anvendelige Vegsten (Klebersten), hvoraf der kunde forarbejdes baade store Gryder, grove Husholdningskar og smaa tyndvæggede, fine Skaale med Baandfletningsornamenter paa Kanten og med Hanke formede som Ørnehoveder eller Løvehoveder. Grønland var berømt over hele Norden for sin Vegsten; i Norge herskede endog i 1600-Aarene en urimelig Forestilling om, at Vegstenene i Trondheim Domkirke var hidført fra Grønland.

Bordskaale og Fade, Øsekopper og flade Spisebrikker (Tallerkner), runde eller firkantede, skar man baade af Træ og af Vegsten. Af det hjemmevoksede Træ kunde især Enen benyttes, ellers havde man Flydetræet, det sibiriske Fyrretræ, som af Polarstrømmen sammen med Drivisen føres ned langs Grønlands Kyster, rundt

om Kap Farvel, et fortrinligt Gavntømmer, især uundværligt til Husbygning, til Stolper og Spær. Men det gælder de store Stammer; ogsaa smaa Stykker, selv de mindste, kunde anvendes. Foruden at udhule Skaale med Kniv eller maaske med Ild byggede man ogsaa smaa og store Kar af smalle Træstave; det var et

Husgeraad af Træ fra Sandnæs og Brattahlid. Spisebrik, Øser og »Fiskeske«.

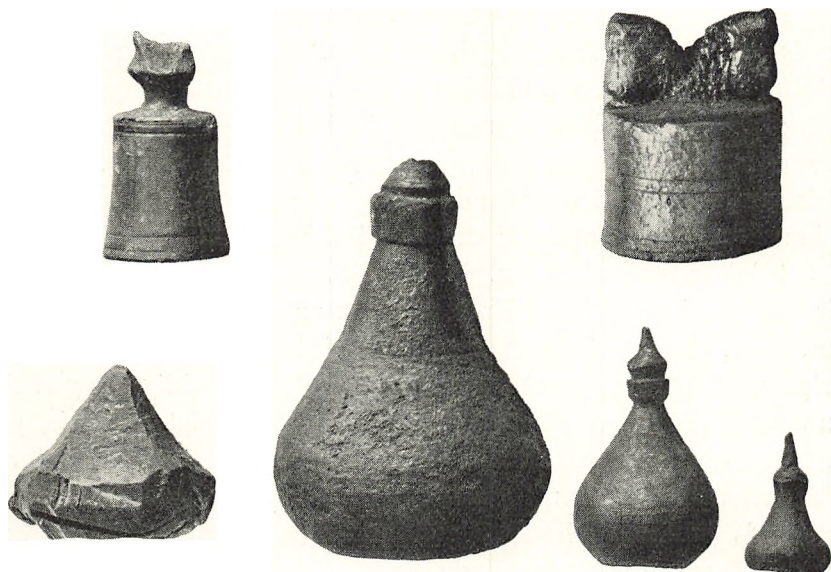
Puslearbejde at passe de undertiden helt smaa bitte Stave sammen til en Spand eller en Æske. Bødkerteknikken har været kendt i Norden det meste af et Aartusinde forud for Erik Rødes Tid, maaske endnu længere. Paa Grønland brugte man Hvalbardestrimler til Tøndebaand.

Man havde ogsaa forskellige andre Raamaterialer, som var anvendelige til mange Ting, Hvalknogler og andre Dyreknogler, Rengevirer, Hvalrøstænder. Alle naturlige Muligheder udnyttedes.

I ledige Stunder spillede Mændene Brædtspil, baade Tavl, Skak

og Dam har de kendt; der er fundet mange Brikker af Hvalben og Tand, som de selv har skaaret eller drejet, baade ganske enkle og ogsaa meget smukt forarbejdede Stykker.

Tilværelsen paa Grønland maatte nødvendigvis indrettes paa Selvforsyning i videst mulige Udstrækning, der var derfor nok at gøre baade Sommer og Vinter og baade om Dagen og om Kvælden og

Spillebrikker af Hvalrostand og Hvalben. Fra Brattahlid, Gardar og Sandnæs.

baade for Kvinder og for Mænd. Det har været Formaalet at give et Indtryk heraf i dette Kapitel. Vi har set, at alle nødvendige Raastoffer i Virkeligheden fandtes, selv Træ, selv Jærn, maaske endda Korn, det sidste dog nok kun i ganske ringe Mængde, men det var heller ingen egentlig Livsfornødenhed, naar blot der var Mælkeprodukter i rigelig Mængde.

Vil vi sammenligne Levevilkaarene paa Grønland og Island, finder vi endda forskellige Plus paa det førstes Side. Der var saaledes langt bedre Fangst paa store Sødyr og ikke mindst bedre Landjagt, Landvildt eksisterede jo næsten ikke paa Island. Vegstenen var ogsaa et værdifuldt Raamateriale, som Islænderne savnede.

Naar Livet paa Island alligevel har været muntre og skabt lykkeligere Mennesker, var det især, fordi de her var flere og hyppi-

gere saa Fremmede, og ogsaa fik flere Tilførsler af den Slags Varer som sætter Farve paa Tilværelsen. Drikkegilder var sjældne i Grønland, hedder det lejlighedsvis i en Sagafortælling. Øllet har været tyndt og sparsomt, det kunde man ikke tilberede paa indenlandske Produkter. En af Bisperne, Jon Smyrill (han der efter min Formening ligger begravet i Dømkirkens Nordkapel) bragte med sig til Grønland fra Kong Sverre en Opskrift paa, hvorledes man kunde brygge Vin af Krækkebær (*empetrum nigrum*), der findes i Millionvis paa Sydgrønlands Fjeldskrænter. Om denne Bærvin blev yndet paa Grønland, ved vi ikke; paa Island, hvor Biskoppen ogsaa søgte at faa den indført, synes den ialfald ikke at være slaaet an.

Troværdig virker Beretningen om den første Vinter, Thorfin Karlsevne tilbragte i Grønland. Erik Røde bød ham hjem til sig, og hans Varer blev oplagt i de store Pakhuse paa Brattahlid. Men da det lakkede mod Julen, blev Erik tavs og indesluttet og var ugladere end han plejede. Karlsevne gik engang til ham og spurgte ham, hvad der var i Vejen, og om der ikke var noget, han kunde hjælpe med, da han var Erik saa megen Tak skyldig for god Behandling. Erik svarede, at de havde jo taget venligt til Takke paa hans Gaard, og deres Mellemværende blev nok ordnet. »Men«, brød det saa ud af ham, »det frygter jeg for, at naar I kommer andetsteds hen, da vil det siges, at værre Jul har I aldrig haft end den, som nu kommer, da Erik Røde var jer Vært i Brattahlid paa Grønland«.

Karlsevne kunde dog trøste ham og overlod ham saa meget Malt og Korn af sin Skibslast, som han ønskede. Der blev nu et herligt Julegilde, og Folk syntes aldrig at have set saadan Overflod i et fattigt Land som dette, føjes der til i Beretningen. Det endte da ogsaa med et Bryllup.

Rigelig Mad og Drikke om Julen gav Varsel om god Fangst og Avl i det kommende Aar, og der var derfor en stor praktisk Værdi i den gavmilde Julebeværtning. Men desuden forstaar man, at den myndige og barske Høvding, hvis Navn var fløjet over hele Norden, krympede sig ved at tænke paa den Skam, der vilde overgaa ham, naar det i andre Lande rygtedes, at han ikke havde kunnet beværte sine Julegæster sømmeligt. Og det var naturligvis ikke hvert Aar, at et rigt ladet Skib kunde redde Julebrygget.

Høvdingen paa Brattahlid havde dog ringe Grund til at klage. Han havde stort Naboskab, Gaard ved Gaard laa i hans Nærhed, og ingen Fremmede kom til Landet, uden at de opsøgte ham.

Men inde bag de høje Fjelde, fjærnt fra Kysten, i skumle af-sides Dale, hvor ingen Solstraale Vinteren igennem naaede ned, boede ogsaa Bønder paa ensomme Smaagaarde. Efter lange Dags-marcher kan det hænde, at man nu støder paa deres Tomter. De malkede deres Geder, spiste af de sparsomme Forraad og talte sjældent med fremmede Folk. Indbyrdes havde de forlængst talt ud. Et moderne Menneske kan slet ikke fatte, hvor ensomt Til-værelsen her har formet sig.

Pakhus ved Ujaragssuit, to Stokværk højt. Den største Ruin i Vesterbygden.

FJERDE KAPITEL

SEJLADSEN PAA GRØNLAND

En brændende Æventyrlyst og Videbegærlighed maa have betaget de norrøne Folk, som vovede sig ud over de store Have og opdagede nye Lande. Ikke engang ved Grønland standsede de. Efter at Leif Eriksøn paa Hjemrejsen til Grønland var blevet forslaaet til det æventyrlige Land i Vest, som han kaldte for Vinland, var det det stadige Samtaleæmne paa hans Faders Gaard i Brattahlid. Leif selv synes mærkelig nok ikke mere at have forsøgt sig, men hans Broder Thorstein startede en Ekspedition, som han endda skal have faaet sin gamle Fader med paa, »idet Folk,« hedder det, »havde størst Tillid til hans Held og Forudseenhed.« De drev imidlertid længe om paa Havet og kom ikke den Vej, de vilde, blev forslaaet imod Øst, saa Islands Kyster, mærkede endog Fugletrækket fra Irland, og ved Vinterens Begyndelse vendte de medtagne og forasede tilbage til Eriksfjord. Ubegribeligt, at Fartøjet har kunnet holde til en saadan Rejse.

Mere Held havde den raske islandske Købmand Thorfin Karlsevne, som kom til Grønland efter Thorstein Eriksøns Død og paa Brattahlid ægtede hans Enke Gudrid Thorbjørnsdatter. Leifs Beretninger om det frugtbare Land pirrede hans Købmandsinstinkter, og ved Brædspillet om Vinteren besluttede man at opsøge det. Ogsaa denne Gang skal der blandt Deltagerne have været en af Eriks Sønner, Thorvald, foruden en Datter, den voldsomme og mandhaftige Freydis. Det var hende der, under Opholdet derovre, frugtsommeligt som hun var og derfor ude af Stand til at flygte, fik de anfaldende Skrælinger jaget paa Flugt ved at blotte sin Barm og lade sine Bryster vippe ud over et blankt Sværd, som hun holdt under dem.

Karlsevne genfandt ikke Leifs Vinland, og det bliver næppe nogensinde med Sikkerhed fastslaaet, hvor det har ligget. Han kom til Labradors Kyster (Helluland og Markland, d. e. Skovland) og ind i St. Lawrence Golfen, muligvis op ad selve St. Lawrence-Floden. Til Trods for, at man havde planlagt en Kolonisation eller ialfald Anlæggelsen af en Handelsstation, vendte Ekspeditionen dog om efter 3 Aars Fravær, dels paa Grund af indbyrdes Splid, dels paa Grund af de stadige Overfald fra Indbyggernes, Skrælingernes, Side, hvorved forskellige af Ekspeditionsdeltagerne mistede Livet, deriblandt Thorvald Eriksøn. Det er denne stadige Fare for Overfald, som har bevirket, at Opdagelsen aldrig blev udnyttet, og at Kolonisationsplanerne ikke blev genoptaget. Skrælingerne var for mange til, at en lille Trop kunde tage det op med dem, og til en virkelig Kolonisation havde man ikke Kraft.

Det er dog sandsynligt, at Grønlænderne har opretholdt en vis Forbindelse med Labradorkysten, paa hvis sydlige Del de kunde hente det Tømmer, som de i saa høj Grad havde Brug for. I de islandske Skalhols-Annaler berettes det under Aaret 1347, at et lille grønlandsk Skib, mindre end de smaa Islandsfarere, var ankommet til Snefjeldsnæs med 17 Mand ombord; det havde faret til Markland, men var paa Hjemrejsen blevet stormslaaet til Island. At det havde været i Markland, nævnes ikke som noget særligt overraskende, og vi maa føje til, at det forekommer næsten utroligt, at de grønlandske Kolonister helt skulde have undladt at udnytte denne Opdagelse af et Land, der uden Sammenligning var

den Del af Omverdenen, som var nemmest at besejle fra Bygderne paa Grønland. Vanskeligheden var den, at det i Tidens Løb mere og mere skortede Grønlænderne paa søgaaende Skibe, og de tilrejsende Købmænd havde formodentlig i Almindelighed ikke megen Lyst til at vove deres dyrebare Skib paa en saadan Fart, der maa-ske tilmed var i Modstrid med deres egne merkantile Interesser, for saa vidt som Tømmer var en af de Artikler, de med mest For-del hjemmefra kunde tage i deres Last ud til Grønland.

Stor praktisk Betydning kan der, efter alt hvad der foreligger, ikke tillægges Opdagelsen af de nordamerikanske Kystegne. Vi faar i det følgende Anledning til at omtale den Rolle, som Grønlands Opdagelse kom til at spille i de nordiske Folks Handelsliv; men først skal gøres nogle Bemærkninger om den Betydning, Opdagelsen af de to fjærne Lande hinsides Oceanet fik for Europæernes geografiske Opfattelse. Den bragte nemlig i Virkeligheden en for-færdelig Forstyrrelse i de gamle Begreber.

Lad os først fastslaa, at det paa ingen Maade var ukendt i Mid-delalderen, at Jorden var en Kugle. Ikke blot vidste de geografiske Lærde det, ved Overlevering fra den græske Videnskab; men naar en jævn og ulærd Kunstner skal fremstille Jorden, f. Eks. under den tronende Kristi Fødder, faar den ogsaa den rigtige Kugleform.

Eet var imidlertid at vide, at Jorden er rund, et andet at for-staa det. Datidens Mennesker forstod slet ikke, hvad det betød. Man tænkte sig vistnok, at Jordens Lande kun laa paa den ene Side af Kuglen, og i Folks Bevidsthed fik derigennem den store Fastlandsklump — de tre Verdensdele Asien, Europa og Afrika — Form af en kredsrund, noget takket og indskaaret Skive. Norge var det yderste Land mod Nord, hinsides det fandtes ingen men-neskelig Bebyggelse, men kun det uhyggelige og vældige Storhav, der som en Ring omslyngede hele Verden.

Med denne Opfattelse af Oceanet som en Ring omkring Kon-tinentet forligtes det inderlig daarligt, da nye store Landomraader opdagedes ude i Oceanet, stadig fjærnere fra Kontinentets Kyster. Men Tidens Geografer og Korltegnere drog ikke Konsekvenserne heraf. Island, Grønland, Vinland opfattes blot som Øer i Ocean-Bæltet langs med Norges Kyst, den ene nordligere og østligere end den anden, i den Orden, de her er nævnt, altsaa ganske modsat

de virkelige Forhold. Naar Grønland skulde være hinsides Island og Vinland hinsides Grønland, kunde det kun fremstilles paa denne Maade.

Helt meningsløst var det, at Vinland, hvor, efter troværdige Folks Beretning, Vinrankerne groede af sig selv og bar de herligste Druer, og Hvedekornet modnedes uden at være saaet, at dette Land dog laa yderst oppe i Is- og Taagehavet.

Kyndige Folk i Norden, som enten selv havde faret over Havet med vestlig Kurs mod Grønland, eller som af vederhæftige Søfolk havde faaet Beretning derom, kunde heller ikke lade sig fastsurre i Forestillinger, der ganske stred mod deres egne Erfaringer. Det var ikke nok med Grønland, hvis Ende aldrig nogen havde set. Ogsaa i Havet Nord om Island vidste de, at der fandtes Land langt ude i Taagehavet, og allerede omkr. 1200 har den Opfattelse fæstnet sig paa Island og i Norge, at et stort og ubebygget Land-omraade strækker sig fra Rusland nordover hen til Grønland, der saaledes bliver en Del af Kontinentet. Kun paa den Maade kan Kongespejlets kundskabsrige og intelligente Forfatter forklare sig de mange Dyr, Harer, Ulve og Rensdyr, som lever paa Grønland, men som ellers ikke findes paa Øer (f. Eks. Island), med mindre man indfører dem dertil. Det er denne geografiske Opfattelse, som faar Udtryk i den islandske Fortælling om Hall Ged, den eneste Mand, hvem det lykkedes at komme landvejs frem fra Grønland til Norge, over Fjelde og Jøkler og alle Ørkener og udenom alle Havbugter; han førte med sig en Ged og levede af dens Mælk, idet der mellem Jøklerne var Dale og smalle Sprækker med Græs eller Skov, hvor hans Ged kunde finde Føde.

Om Forholdene sydover fra Grønland var Forestillingerne uklare, men man mente dog, at Vinland eller, efter nogle, Grønland strakte sig helt ned til Afrika eller »de afrikanske Øer«. Bag det sidste Udtryk gemmer der sig vel vage Forestillinger om den sydlige Del af Amerika.

Ringens sluttes saaledes omkring Atlanterhavet, der fra et verdensomspændende Hav bliver til et mægtigt Indhav. Der aabner sig i al Ufuldkommenhed et nyt, stort Perspektiv med vældige Kontinenter hinsides Havet. Men, betegnende nok, den gamle Forestilling, hvorefter Storhavet som en Ring omgiver Landene, den

sprænges ikke derved; der skulde stærkere Hjærner til at drage den Konsekvens. Man nøjes blot med at lægge et nyt Storhav hinsides Grønland og Vinland. Mellem disse to Lande er Ginungagap, Porten ud til »det Hav, som hedder *mare oceanum* og omslynger hele Jorden«, Svælget, ad hvilket Tidevandsstrømmene presses ind og ud. Grønland ligger ved Verdens Ende, hedder det i et Pavebrev fra 1492.

Leif Eriksøn var, saa vidt vi ved, den første, der forsøgte Sejladsen direkte fra Grønland til Norge og siden tilbage igen. Paa bægge Rejser kom han dog undervejs til andre Lande; han slap igennem, men man manglede endnu tilstrækkelig Erfaring og Øvelse til at kunne sætte den rette Kurs — og holde den.

Denne direkte Sejlad blev imidlertid siden den, der benyttedes mest; Hovedparten af de Skibe, der gik til Grønland, kom fra Norge, og det var kun de forsigtige, der lagde Vejen over Island. Der var ikke Tale om megen Navigation. Fra Bergen (eller Herø udenfor) skulde man i Følge de gamle Kursforskrifter for Sejladsen hele Tiden blot holde vestlig Kurs til Grønlands Sydende. Da man imidlertid under Storm let blev slaaet ud af sin Kurs, gives der lidt mere Vejledning: man sejler norden om Hjaltland (Shetland), saaledes at man just øjner det i sigtbart Vejr, men sønden for Færøerne i saa lang Afstand, at Søen staar midt paa Fjeldene, men saaledes sønden for Island, at man har Fugl og Hval deraf. Man var nok tilbøjelig til at sejle ret nær hen under Island, undertiden opgives, at man skal passere det i kun 12 »Ugers« eller en god Breddegrads Afstand. Paa den Maade var der Udsigt til at ramme Grønlands Østkyst noget norden for Kap Farvel, hvorefter det gjaldt om at runde Sydspidsen uden at komme i Krambolage med Havisen.

Det var Sejlad paa Skipperens Instinkt. Han følte sig frem over det store Hav. Søkort havde han ingen af og heller ingen nautiske Instrumenter, ingen Kompas, ialfald ikke i Periodens første Aarhundreder, og i uklart Vejr svigtede ogsaa Stjærnerne. Mange Skibe har med Storm og Tykning flakket rundt i Maanedsviis, inden de tilsidst maaske naaede Havn et helt andet Sted end de havde ønsket. I deres ophidsede Sindstilstand saa Søfolkene sære Syner, Havsvælg og »Havgerdinger«, Søuhyrer, der varslede Storm eller Mand over

Bord, som den blæksprutteagtige Havstramper og Margygen, der lignede en Havfrue med langt Haar, vældige Bryster og Svømmehud mellem Fingrene.

Mange forliste sporløst. Mange naaede frem til Grønlands Østkyst, men strandede her eller fik Fartøjet knust i Drivisen, og de havde kun ringe Mulighed for at naa frem til Bygderne. Kun om Islændingen Einar Thorgeirson hører vi, at han med to andre gik tværs over Indlandsisen; de omkom, da de kun havde en Dags Vej til Bygden. Vi maa antage, at de er naaet ned paa Landet igen, eftersom deres Lig blev fundet og begravet paa Herjolfsnæs. Einars Broder Ingemund, en anset Præst, hvem Ærkebiskop Eystein endog havde tilbudt den grønlandske Bispestol, forliste i 1188 eller 1189 ved samme Kyst med Skibet Stangfolen, som skulde have bragt ham fra Bergen til Island; i 1200 blev de omkomnes Lig fundet i en Hule i Ubygderne, Ingemunds uforraadnet, og hos ham laa en Vokstavle med Runer, der berettede Omstændighederne ved deres Død.

Paa Harald Haarderaades Tid boede i Grønland en Mand, som bar Øgenavnet Lig-Lodin, fordi han om Sommeren ofte afsøgte de nordlige Ubygder (paa Østkysten) og førte med sig til Kirke de Menneskelig, som han dér fandt i Huler og Kløfter, og som var kommet dertil paa Isflager eller Skibsvrag. Det er en talende Oplysning, at en Mand ligefrem kunde have en fast Beskæftigelse paa denne Maade. Jeg gjorde — som Lig-Lodin — i Sommeren 1932 om Bord paa en af 7de Thuleekspeditionens Baade en Rejse op langs den sydlige Del af Grønlands Østkyst indtil Tingmiarmiut for om muligt at finde Spor efter de Nordboer — Bjernejægere eller Skibbrudne — som i Middelalderen har opholdt sig paa denne Kyst, hvor adskillige af dem maa have bygget sig Hytter til at friste Livet i. Paa en lille Slette i Lindenovsfjorden blev i 1881 af Brødre-Missionæren Brodbeck fundet en Ruin fra Nordbotiden, som maa have huset enten en forlist eller en fredløs. Allersydligst paa Østkysten fandt vi en lignende Hustomt mellem nøgne Stenrovser, sikkert ogsaa et Minde om Mennesker, der har været i Nød. Norden for Lindenovsfjorden er endnu aldrig set Nordbospor, men de dybe Fjorde er meget lidt kendt og vanskelige at befare paa Grund af Isfjælde, og det kan ingenlunde anses for udelukket, at der engang findes Spor højere oppe ad Kysten.

Den Stranding paa Østkysten, som gjorde mest Indtryk i Bygderne, hændte i 1125, og om den har vi god Efterretning. I det Aar afrejste fra Norge samtidig med den første Grønlandsbiskop en Købmand ved Navn Arnbjørn, for med to Handelsskibe at besøge Bygderne paa Grønland. De kom ud for daarligt Vejr, og medens Biskoppens Skib søgte ind til Island for Vinteren, sejlede Arnbjørn videre, men naaede dog ikke frem, og Sommer efter Sommer gik, uden at man hørte noget til ham og hans to Skibe. Først 4 Aar senere blev de fundet af nogle Fangstmænd fra de grønlandske Bygder under Ledelse af Sigurd Njalssøn, langt inde i en østgrønlandsk Fjord. Her stod Arnbjørns stolte Havskib sat paa Grund i Munden af en Elv.

Da de kom i Land, saa de et Telt og en stor Hytte, ingen Mennesker rørte sig derved. Snart fandt de en Tømmerstok, hvori der sad en Økse, og derved laa en død Mand, som de mente maatte være falden om under Arbejdet, vanmægtig af Hunger. Kort derfra laa en anden Mand, ligeledes med en Økse ved Siden.

Nu forstod de, at de øvrige maatte befinde sig inde i Huset. Sigurd mente, at de skulde være varsomme med at gaa ind og hellere først tage Taget af Huset; men en af Mændene fandt, at det var en lovlig besværlig Fremgangsmaade, han stødte Døren op og gik indenfor.

Lidt efter kom han ud igen. Sigurd saa paa ham og sagde: »Den Mand har forandret sig meget.« Han begyndte da ogsaa at te sig som en vanvittig, han skreg og raabte op og styrtede afsted med Kammeraterne i Hælene. Tilsidst sprang han i sin Sindsforvirring ned i en Klippespalte, hvor ingen kunde komme efter ham, og dér mistede han Livet.

Inde i Hytten fandt de siden døde Mænd og meget Gods. De kogte Kødet af de dodes Knogler og førte dem med sig hjem til Kirke sammen med alt Godset og det store Skib, mens de tog Naglerne ud af det mindre og brændte det. Der blev siden en bitter og blodig Proces mellem Biskoppen og de afdødes Arvinger om Ejendomsretten til Skib og Gods, og det er Grunden til, at vi ved saa god Besked om dette Forlis. Om mange andre faar vi aldrig noget at høre.

Vi har set, at i 1125 sejlede 3 Skibe afsted til Grønland, hvoraf

dog kun eet naaede Bygderne, og det først i Løbet af det følgende Aar. I 1131 kom 3 Købmandsskibe derud med Islændere og Nordmænd, blandt andre Arnbjørns Arvinger, og de overvintrede alle. Det er sikkert kun sjældent, at Besejlingen har haft det Omfang, og især maa vi forestille os, at den har været meget ujævn. Der var dog stadig Mænd, som havde Mod paa at friste Lykken, omend de i Aarhundredernes Løb blev færre og færre.

Det var Udsigten til en god Handel, som lokkede Købmændene afsted og fik dem til at sætte Livet i Vove. Lykkedes Rejsen, beherskede de jo Markedet og bestemte Priserne. For de Varer, de medbragte, kunde de forvente at faa en høj Betaling; der var meget, som Grønlænderne trængte til og gjerne gav Aagerpris for, Korn og Malt, Jærnvarer og Tømmer foruden Luksusartikler og al Slags Kram, som de ikke var vant til at se, og som fik Kvinderne til at spærre Øjnene op. Da det nødvendigvis maatte være en Tuskhandel, gjaldt det for Kolonisterne om at præstere værdifulde Varer i Stedet, som Købmændene virkelig var tjent med at føre tilbage og afsætte paa det europæiske Marked.

Uld havde de naturligvis i stor Overflødighed af deres mange Faar, ogsaa Ost og Smør tilstrækkelig til at de kunde sælge deraf. Det er næsten utroligt, at hvide og blaa Ræveskind ikke skulde have været en Eksportartikel, men det nævnes aldrig før i 1500-Aarene, i Forbindelse med Ærkebiskop Erik Walkendorfs Planer. Bukkeskind nævnes derimod, og Oksehuder og Sælskind omtales baade i Kongespejlet og i et Pavebrev fra 1282 om den grønlandske Tiende.

Ingen af disse Varer var dog værdifulde nok til at kunne bære en Handelsforbindelse med saa stor en Risiko. Grønlænderne maatte strænge sig mere an for at holde Købmændene til. De maatte skaffe Varer, som Købmændene ikke ligesaa godt kunde hente paa mere bekvemme Pladser. De kunde ikke nøjes med at sidde hjemme og passe deres Gaarde, de maatte ud paa Fangst i Isen, om paa den farlige Østkyst eller højt mod Nord paa Vestkysten langt hinsides de nordligste Bygder.

De havde indrettet sig herpaa straks de kom ud til Grønland. Erik Røde havde hos sig en Mand ved Navn Thorhal Veidemand, sortladen og jættestor, faamælt og ondsindet, om hvem det hedder,

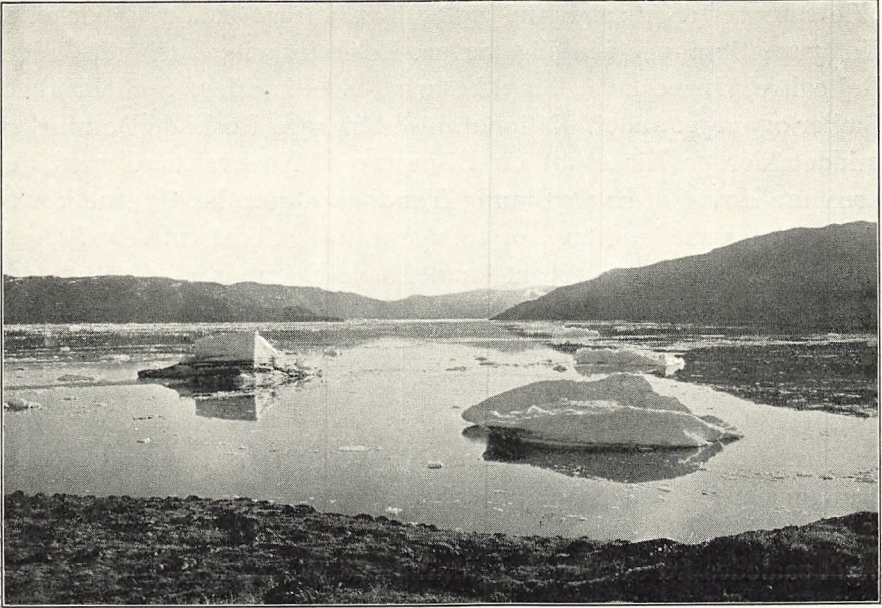
at han var en daarlig Kristen, men en vældig Jæger, vide om kendt i Ubygderne; han var ogsaa med paa Karlsevnes Vinlandsrejse, og engang de sultede, tryllede han, ved at kvæde til »den rødskæggede« (Thor), en Hval til Syne, som de dog — naturligvis — fik ondt af at spise.

Norden for Bygderne laa Nordrsetur, de nordlige Fangstpladser, hvorhen der om Sommeren afrejste Baadelag fra Gaardene. Med sejge Aaretag roede de op langs Kysten. Naar de først havde passeret den nordligste Del af Vesterbygden, var der »6 Dages Roning til Karlsboder, derpaa 3 Dages Roning til Bjarnø (ɔ: Bjørneøen) og 12 Dages Roning omkring Bjarnø, Eysunæs (ɔ: Kulnæsset), Ædanæs (ɔ: Edderfuglenæsset) dér nordfor«. Bjarnø maa efter dette være selve den store Ø Disko, Karlsboder en Fangstplads norden for Holsteinsborg. Eysunæs har uden Tvivl været i Basaltomraadet omkring Diskobugten eller nord herfor, hvor der talrige Steder er Brunkul.

Det hedder sig, at heroppe var der bedre Sælfangst end hjemme i Bygden, og her var ogsaa Drivtømmer; det havde ganske vist imellem Isskopperne først passeret Nordboernes egen Hjemstavn, men var nemmere at faa fat paa heroppe, hvor Isen efterhaanden havde spredt sig. Det var dog især tre Dyr, som Nordrsetumændene og Fangstmændene i de østgrønlandske Ubygder lagde sig efter: Hvidbjørnen, Hvalrossen og Narhvalen, alle tre Dyr, som gav sjældne og værdifulde Produkter og som overvejende eller næsten udelukkende fangedes i de grønlandske Farvande.

De hvide Bjørneskind var varme og smukke som Gulvtæpper; vi hører, at i de raakolde islandske Kirker laa de foran Alteret, til Gavn for Præstens Helbred. Men ellers var det nok ligesom nu om Dage: de ser fristende ud, men er svære at anvende. Levende Isbjørne var meget efterspurgt, men en egentlig Handelsartikel kunde det ikke kaldes. Naar de holdtes saa højt i Værd som Hædersgaver til Konger og Bisper, var det først og fremmest paa Grund af deres overordentlige Sjældenhed.

Hvalrossen var derimod Grønlændernes store Chance i Handelen med Europa. Paa Grønlands Vestkyst holder den især til i Egnen Nord for Holsteinsborg, hvor de nylig omtalte Karlsboder maa have været; der er her særlig godt med Blaamusling, som er dens

Fjordbillede fra Nordrsetur.

Hovednæring. Et fantastisk Sommeræventyr var det for uforfærdede Jægere at gaa paa Fangst efter dette helt usandsynligt udseende Dyr, et uformeligt Kødbjerg med vældige Hudfolder, Snuden, efter den udmærkede Grønlands-Zoolog, Præsten O. Fabricius' træffende Sammenligning, »ikke ulig Sædet hos et Menneske« og herved de to næsten armlange Stødtænder. Sjældnere end Hvalrossen og derfor af mere begrænset Betydning var Narhvalen med den lange snoede Stødtand, der falbødes paa de europæiske Markeder som »Enhjørningshorn«. Der tillagdes dette »Horn« en særlig Lægekraft, og det betaltes dyrt.

Af Hvalrossen var det ikke alene Stødtænderne, der var værdifulde, men ogsaa den svære Hud, der brugtes til Reb og Remme, særlig Ankerreb og Fortøjningstrosser for Skibene; disse Hvalrosreb var i Følge Kongespejlet saa stærke, at »60 Mand eller flere godt kan trække i et saadant Reb uden at faa det rykket itu«. De solgtes ikke blot i Skandinavien, men var ogsaa kendte og efterspurgt paa de store Markeder længere sydpaa.

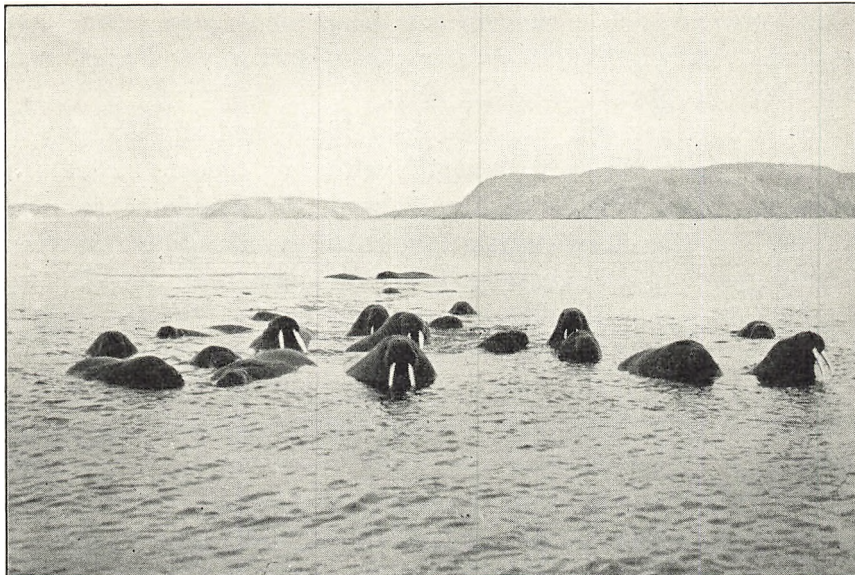
Men de bedste Handelsvarer blandt de grønlandske Produkter var dog Hvalrostand og Narhvalstand. Der var i Middelalderen stor

Efterspørgsel efter saadanne ædle »Tandvarer« baade til kirkeligt Udstyr og til mange verdslige Sager: Relikvieskrin, Bogbindsplader, Rejsealtre, Bispestave, Smykkeskrin, Spejlkapsler, Spillebrikker, Bælter og meget andet. Nationalmuseet har fra Roskilde Domkirkes middelalderlige Kirkeskat en Bispestav af Narhvalstand med det krumme Hoved af Hvalrostand (»Tandbalg«, som Islænderne kortelig kaldte en saadan Stav), og mange mindre Genstande er af Hvalrostand. Det var et Surrogat for det ægte Elfenben, Elefanttanden, som skulde forskaffes helt nede fra Østafrika, og som bragtes paa Markedet over Alexandria og andre ægyptiske og syriske Havne; mange Melleghandlere har skullet tjene derpaa, inden det naaede frem til Forbrugerne. Det er derfor forstaaeligt, at det har været et dyrebart Materiale, og at der paa Markedet i Europa var gode Muligheder for den grønlandske Hvalrostand.

Fra Grønland hjemsendtes Skibsladninger af Hvalrostand. I 1266 afgik saaledes fra Gardar en Ladning paa et Biskop Olaf tilhørende Skib, der imidlertid strandede ved Hitarnæs paa Island, hvorved 12 Mand omkom (Aaret i Forvejen var en anden Grønlandsfarer forgaaet med 40 Mand); Stedet kaldtes siden Biskopsskæret, og herfra vedblev efter Sigende i over tre Aarhundreder Hvalrostænder mærkede med røde »Maalruner« fra Tid til anden at drive i Land paa den islandske Kyst.

Medens Narhvalen og Isbjørnen næsten udelukkende fangedes ved Grønland, forholder det sig noget anderledes med Hvalrossen. I Norge var man ikke ukendt med dette Dyr. Aarhundreder forud for Erik Rødes Tid har Nordmænd paa deres Bjarmelandsfærder ned i det hvide Hav lært at skatte dets Værd, og det er sandsynligt, at norske Fangstmænd i Middelalderen har ligget paa mere eller mindre regelmæssig Hvalrosfangst østpaa i det nordlige Ishav henefter Novaja Semlja; det er, som Fridtjof Nansen mener, ogsaa sandsynligt, at der i tidligere Tider har kunnet tages Hvalros ved Finmarkens Kyster.

Men det er ganske utvivlsomt Grønland, som har været den største Leverandør af Hvalrostand. Fra Tiden før Grønlands Opdagelse kendes betegnende nok kun ganske, ganske faa Genstande af dette Materiale, og det ældste bevarede, virkelig kunstnerisk udarbejdede Stykke deraf stammer efter sin Stil just fra

Hvalrosser ved Grønlands Kyst.

Erik Rødes Tid, altsaa kort før Aar 1000. Det er et lille engelsk Krucifiks.

Fra 1000-Aarene er der bevaret ikke saa ganske faa Sager af Hvalrostand, men først i 11- og 1200-Aarene bliver de virkelig talrige. Det er som om det ægte Elfenben en Tid næsten trænges ud fra det nordeuropæiske Marked af sin arktiske Konkurrent. Først og fremmest gælder det naturligvis Skandinavien, men ogsaa i andre Lande vinder Hvalrostanden frem, særlig paa de britiske Øer og desuden i Nederlandene, Nordtyskland, Rhinegnene og Nordfrankrig. Da den pavelige Legat i 1327 fra Grønlænderne modtog 130 Lispund (ca. 1 Ton eller omkr. 250 Stykker) Hvalrostand i Korstogstiende og Peterspenge, solgte han dem efter de norske Bispers Raad til en Købmand fra Flandern for ialt 13 Pund Sølvturnoser eller ca. 11¹/₄ kg Sølv.

Hvalrostanden blev for Grønlands Bønder det samme som i sin Tid Ravet havde været for de nordiske Stammer ved Vesterhavet og paa den baltiske Kyst: det sjældne, efterspurgte Produkt, som fik Købmændene fra Kulturlandene til at trodse Rejsens Besværligheder. Derfor ventede man ogsaa hjemme paa de grønlandske Gaarde med Spænding Fangstmændenes Tilbagekomst fra deres

»Veidefærd«, og det betegnedes som Uaar for Bygden, naar de kun havde haft daarlig Fangst. At der ogsaa jævnlig var Fangstmænd, som blev deroppe, forstaar sig selv.

Men festligt var det, naar de kom hjem med stor Fangst. Jægerne var stolte for hver nedlagt Hvalros, og medens de naturligtvis solgte eller anvendte Tænderne, gemte de Kranierne som Jagt-trofæer. Paa Gardar Kirkegaard ved den grønlandske Domkirkes Østgavl gjorde vi et mærkeligt Fund af op imod en Snes Hvalroskranier i en samlet Bunke, alle med udbrækkede Stødtænder; det er næsten som der havde været drevet en Art Kultus med dette Dyr. Saadanne Trofæer naaede ogsaa hjem til Europa, baade i Oslo, Bergen og Trondheim er der ved Grundgravninger fundet Stykker af Hvalroskranier med fine Udskæringer; to er endog naaet helt til Uppsala. I Kroka-Refs Saga fortælles om et Hvalroskranie med Tænder, kunstig udgraveret og indlagt med Guld, som af den — uhistoriske — Høvding Gunnar i Vesterbygden blev sendt som Gave til Kong Harald Haarderaade.

Det skal ogsaa nævnes, at paa Tyskebryggen i Bergen er der i et Lag ældre end Branden 1413 fundet en herlig lille Hvalrosfigur udskaaret af en Hvalrostand, maaske fra 1100-Aarene. Den er ret summarisk skaaret, men vidner om skarp Naturiagttagelse og er formodentlig gjort af en Nordrsetumand, medens han i de lyse Nætter hvilede ud mellem Fangsterne; norske Forskere regner den for eskimoisk Arbejde, men det kan jeg ikke tro, den er. Fra Sandnæs i Vesterbygden har vi en lille bitte, men bedaarende livagtig Hvidbjørn af samme Materiale, formodentlig en Amulet, der har været baaret i en Pose.

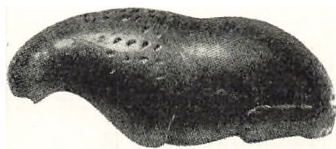
Vi maa skønne, at Samhandelen mellem Grønland og Norge i de første 2—3 Aarhundreder hvilede paa en sund Basis; der var Varer nok baade at sejle ud og hjem for den Tids Smaaskibe. Forudsætningen var bare, at Grønlænderne bevarede deres produktive Kraft — vi har set, at det var haarde Krav, der stilledes til dem —, og at den norske Skibsfart bevarede sin hidtidige Foretagsomhed og Uforsagthed. Heller ikke det var noget ringe Krav; der er i det foregaaende nævnet tilstrækkelige Vidnesbyrd om Faren og Risikoen ved Sejladsen paa Grønland.

Norge var fra Vikingetiden Nordeuropas største Sømagt, og det

vidtspændende Norgesvælde, som Haakon Haakonsøn havde samlet, er et godt Udtryk for denne Magt paa Søen endnu i Midten af 1200-Aarene. Alt for snart viste sig dog Skrøbelighederne derved. Den norske Flaade var talstærk, men benyttede sig af en ganske forældet Skibstype, aaredrevet og følgelig lavbygget, der ikke var konkurrencedygtig over for de driftige tyske Købmænds højbordede Sejlskibe, der krævede mindre Mandskab og tog meget større Last. Hanseaternes Kogger tog Luven fra de norske Vikingskibe, og den norske Egenhandel var allerede i Tiden omkr. 1300 i rivende Tilbagegang. Det vilde have krævet en stor Kapitalindsats at omskabe den norske Handelsflaade, men Tidens Kapitalister, de gejstlige og

Isbjørn af Hvalrostand. Amulet eller Legetøj. Fundet i Sandnæs-gaardens Stuehus, Vesterbygden. (Fuld Størrelse).

Hvalrosfigur udskåret af Hvalrostand. Amulet eller Legetøj. Fundet paa Tyskebyggen i Bergen.

verdslige Godsejere, som tidligere havde været stærkt økonomisk interesseret i Handelen, trak ved denne Tid netop deres Penge tilbage og maa i det hele taget have befundet sig vel ved det Opsving i Udenrigshandelen, som Hanseaterne bragte med sig; det betød bedre Afsætning for de Varer, de producerede paa deres Godser.

Naar nu den norske Skibsfart laa under i Konkurrencen, kunde man tænke sig de hanseatiske Kogger sat ind ogsaa i Grønlandsfarten. De tyske Skippere var dristige nok, der manglede dem heller ikke noget i den Henseende.

Det er imidlertid for det første et Spørgsmaal, om Hanseaternes Kogge ikke var for storstilet til den Sejlads; den Kapital, den repræsenterede, var for stor at sætte ind paa den meget langstrakte og farlige Rute, og desuden havde Koggen maaske mere Lastrum, end Grønlandshandelen kunde fylde. Ogsaa i den moderne danske grønlandske Handel holdt man det længe for raadeligst at fordele Risikoen paa mange smaa Skibe, der hver kun kunde tage nogle faa hundrede Tons Last.

Spørgsmaalet er dog i denne Sammenhæng nærmest teoretisk, thi det tillodes ikke Hanseaterne at sejle paa Grønland. De fik ved kongelige Privilegiebreve af 1294 og senere Ret til at besejle de norske Byer til og med Bergen, men de maatte ikke komme norden for Bergen, og de var udelukkede fra Sejladsen paa de norske Skattelande, som forbeholdtes indenlandske Købmænd, først og fremmest Bergenserne. Bergen blev den store Stapelplads.

Det er sandsynligt, at Kongen i 1261, da Grønlænderne undergav sig den norske Krone, har lovet at sørge for Landets Besejling; i et Brev fra 1568, udstedt af Kong Frederik II, nævnes endog, at der skulde være lovet 2 aarlige Skibe (Islænderne fik ved den tilsvarende Ordning i 1262 Løfte om 6 Skibe aarlig). Det var sikkert mere, end der kunde overkommes. Men i 1300-Aarene, i 1325 og gentagne Gange i 40erne og 60erne, omtales et Skib, Knarren, som synes at ligge i fast Rute mellem Bergen og Grønland, Grønlandsknarren kaldes det undertiden; i 1367 eller 1369 sank det, vistnok paa Hjemrejse fra Grønland, ved den norske Kyst Nord for Bergen, men alle ombordværende reddedes i Land.

Denne Knar var aabenbart et kongeligt »Monopol-Skib«, men paa sine Rejser medtog det Købmænd ikke blot fra Bergen, men ogsaa fra andre Byer, bl. a. fra Trondheim. Den norske Konge hævdede, ialfald fra Midten af 1300-Aarene, for sin personlige Kasse et Monopol over Skatlandshandelen. Monopolet blev imidlertid ikke udnyttet direkte af privilegerede kongelige Købmænd, snarere var Systemet et Afgifts- eller Forpagtningssystem, men Kontrollen med Besejlingen var ialfald til Tider meget skrap og gav sig haarrejsende Udslag i Processer mod Folk, der som skibbrudne maatte ty ind til Grønland.

Det har rimeligvis været Meningen, at alle, der vilde til Grønland, skulde benytte Knarren; ialfald var det forbudt at sejle til Grønland uden kongelig Tilladelse, og ligeledes var det forbudt at købe og sælge Varer i Grønland uden kongelig Tilladelse. Havde man indhentet saadan Tilladelse, kunde man frit handle mod at betale en vistnok meget høj Afgift (Sækkegæld) ved Tilbagekomsten til Bergen, hvor Skibet ikke maatte udlosses, før Sækkegælden var betalt. Det var haarde Vilkaar.

Men haardest var det for Grønlænderne. Efter Grønlandsknarrens Forlis i Slutningen af 1360erne synes der ikke at være sat noget

fast Skib ind i denne Rute, og der har været mange Aar uden Besjling. Oppe i Grønland sad imidlertid den kongelige Ombudsmand med sine Instrukser og overvaagede Monopolhandelens Bestemmelser. I første Halvdel af 1380erne blev islandske Fartøjer ikke mindre end 3 Gange forslaaet til Grønland, sidste Gang var der 4 Skibe sammen. Her var altsaa rigelig Lejlighed til Samhandel, men Skibsfolkene havde ingen Tilladelse til at handle. Monopolhandelen sendte selv ingen Skibe ud, men nægtede andre at handle, og Ombudsmanden turde ikke engang tage mod Skippernes Tilbud om at hjemføre, hvad han havde oplagret af Kronens Gods, fordi de ingen Brev havde derpaa.

Dette afmægtige Monopolregimente, der svigtede sine egne Forpligtelser og blot hindrede den frie Samhandel, vilde Grønlænderne ikke finde sig i. Paa et Altingsmøde besluttede de, at ingen Østmænd (det er Fællesbetegnelsen for Nordmænd og Islændere) skulde kunne købe Proviant hos dem, uden at de samtidig købte andre grønlandske Varer. Det er altsaa, kan man sige, et Forsøg paa en aktiv Handelspolitik, den sidste samlede Viljesytring fra det grønlandske Nordbofolk, som Historien har overleveret os.

Grønlændernes Stilling var dog ikke stærk, de kunde ikke tvinge Skibene til at komme, selv om de til en vis Grad havde Krammet paa dem, naar de først var kommet ud. I den følgende Tid hører vi kun om ganske enkelte Skibe, som har været i Grønland, og snart forstummer enhver Efterretning om Samkvem med Nordboerne i Grønland.

Der er imidlertid Grund til at tro, at endnu i Tiden omkring 1400 har Grønlænderne bevaret en forbavsende nøje Kontakt med europæisk Kultur. Bag Monopolstyrets haardhændede Fremfærd mod de Skibbrudne, der havde overvintret i Grønland, laa der hos de Styrende en maaske ikke saa ubegrundet Mistanke om, at Afspærringsreglerne misligholdtes, og at Folk, der ønskede at besøge Landet, benyttede alle Slags Paaskud baade til at gaa i Land og overvintre og til at handle med Befolkningen. Der har nok været noget mere Skibsforbindelse i denne Tid end de officielle Efterretninger lader os ane, og langt ned igennem 1400-Aarene maa Befolkningen lejlighedsvis have været i Kontakt med Europa. Det fremgaar af det Fund, som skal omtales i det følgende Kapitel.

Herjolfsnæs, set fra det bagvedliggende Fjeld. Ved Bugten til højre Kirkeruinen.

FEMTE KAPITEL

HERJOLFSNÆS-DRAGTERNE

Naar Grønlandsskipperen var naaet over Oceanet og havde faaet Land i Sigte et Sted oppe ad Østkysten, fulgte han i behørig Afstand langs med Kysten sydover, spejdende efter det vældige Fjeldlandskab, som danner Grønlands Sydende, og som ude fra Havet tegner sig som en stor, mørk, sammenhængende Blok. Det er Egnen omkring Iluafjordene og Kap Farvel. Han kaldte dette høje Land Hvarf, »det, bag hvilket man forsvinder«, og vidste, at her skulde han lægge sin Kurs om og snart efter søge til Land. Thi under Hvarf laa Næsset Herjolfsnæs og derved en Havn som hed Sand, »almindelig Havn for Nordmænd og Købmænd«.

Ved Siden af Brattahlid og Gardar, der var Sæde for de højeste verdslige og gejstlige Autoriteter i Landet, var Herjolfsnæs den tredje Plads af Betydning, den vigtige Handelsplads hvortil Skibene først søgte ind.

Bonkehøvdingen paa Herjolfsnæs byggede sin Kirke ude paa det lave Næs nær Vandet, mens Gaarden selv laa noget tilbagetrukket, højere oppe mod Fjeldet. Fra det aabne Hav skyller Bølgerne uhin-

dret ind mod Næsset, og da Grønlands Jord synker Aar for Aar og formodentlig har gjort saadan gennem Aarhundreder, er Meter efter Meter af de lave Grusskrænter, hvorpaa Kirkegaarden ligger, blevet ædt bort af Havet.

Bølgerne legede med Levningerne af de gamle Nordbograve. Igennem over hundrede Aar er der fra Tid til anden kommet Meldinger til København om, at Rejsende, der besøgte Stedet, i Strandkanten havde fundet Menneskeknogler, Kistestumper og ogsaa Rester af Ligklæder. I 1839 indsendte Lederen af Handelsstationen i Nanortalik, O. Kielsen, bl. a. nogle Tøjstykker, som han havde fundet ved Stranden, og som han mente kunde være Levninger af en Sømandsfrakke. Det var en Mandskjortel af meget enkelt Snit, og som den i mange Aar hang i Nationalmuseet gav den unægtelig ikke synderlig høje Forestillinger om Nordbokulturen i Grønland.

Kielsen foretog i 1840 paa Foranledning af Oldskriftselskabet i København en Udgravning af Kirkegaarden, men fik intet større Resultat. Siden gravede ogsaa mange tilfældig Forbipasserende i Skrænten, undertiden med Hænderne eller med en Aare, men deres væsentligste Udbytte var, at de ved deres Indberetninger stadig holdt Interessen for Stedet vedlige. Først i 1921 lod Kommissionen til Ledelse af de videnskabelige Undersøgelser i Grønland foretage en egentlig Udgravning i Samarbejde med Nationalmuseet. Havbrinken stod da umiddelbart foran Kirkens Sydmur, og det maa antages, at mindst Halvdelen af Kirkegaarden var forsvundet i Bølgerne.

Begyndelsen tegnede ikke synderlig lovende. Da Græstørven var bortfjærnet, stødte vi hurtig paa Begravelser, men de var kun i daarlig Bevaringsstand, møre Knogler, halvtfortærede Trækister og nogle Tøjstumper, der bristede ved den mindste Berøring. Da vi gik i Dybden, stødte vi paa fast, frossen Undergrund, som standse os. Var der mere? Havde denne sommerfrosne Bund — det var i Midten af Juli — ogsaa dannet en Grænse for Nordboernes Begravelser?

Vi fik Svar herpaa efterhaanden, som de afdækkede Lag tøde op. Det viste sig, at hernede i Dybden laa, takket være Isens konserverende Ævne, Kister og Gravsvøb i enestaaende Bevaringsstand,

og af det bundløse Pløre, som Isvandet dannede, optog vi i Løbet af de følgende fem Uger saa mange Klædningsstykker, Ligkors og andre Træsager, at de fyldte 12 store Kasser.

Næsten ligesaa spændende som selve Udgravningen var den paafølgende Undersøgelse af Dragterne i Museets Laboratorium efter Hjemkomsten. Vi vidste i Virkeligheden ikke nærmere, hvad vi havde bragt hjem. Naturligvis vidste vi, at det var Kjoler, Hætter, Hoser osv., men paa Stedet kunde vi ingen Tidsbestemmelser foretage og ingen Enkeltheder studere. Vi maatte ved Afdækningen og Optagelsen tøjle vor Nysgærrighed og blot bestræbe os for at faa de store Klumper af Jord og Tøj taget op saa fuldstændige som muligt og bevare dem i den samme fugtige Tilstand, hvori de var fundet, lige til de kunde tages under Behandling i Laboratoriet. Det var vanskeligt nok, Hjælpemidlerne var jo meget begrænsede paa denne afsides Plet, hvor vi ikke saadan kunde sende Bud til Købmanden, men maatte klare os med, hvad vi havde. Heldigvis fandt vi det bedst tænkelige Pakkemateriale i de tykke og vaade Mospuder, som gror henover de smaa Vandløb, og det lykkedes virkelig at bevare Tøjet fugtigt i Kasserne i de 3—4 Maaneder, der gik, inden de naaede frem til København.

Man har svøbt de døde i de Klæder, de i levende Live selv havde baaret. Mange Gange er de slidte og lappede, saa man kan se, at det har været Fattigfolk, eller at Arvingerne har været nærige med de gode Stykker fra Klædekisten. Hovedsagen er dog, at det er Hverdagsdragter, thi det er det, der gør dem saa interessante og værdifulde for os. Af gejstlige Skrud, af Kroningsdragter og andre fornemme Kostymer er adskilligt bevaret fra Middelalderen; men af Hverdagsdragter, der viser os, hvorledes Folket virkelig saa ud, uden al romantisk Udsmykning, findes kun ganske faa Fragmenter fra denne Periode spredte omkring i de europæiske Samlinger.

Vi tør gaa ud fra, at Hovedmængden af de paa Herjolfsnæs fundne Klædningsstykker er tilvirkede i Grønland, selv om der naturligvis ogsaa kan have været fremmede Købmænd mellem de begravede. Stoffet er grovt, firskaflet, kipret Vadmél, vævet af Faareuld; vi har tidligere hørt om den store Uldproduktion ved de grøn-

**Kvindekjole med stor Vidde nedefter.
(12 Kiler er indfældet).**

**Fodsid Mandskjortel med tætsiddende Ærme knapper
helt op til Albuerne.**

landske Gaarde og om Kvindernes flittige Spinden og Væven, maaske endog med Eksport for Øje.

Ikke desmindre vil man ved disse Dragter ikke kunne paapege et eneste Træk, der kan kaldes særegent grønlandsk, ikke et eneste Udslag af Tilpasning til det arktiske Klima, ikke en eneste Paavirkning fra Eskimokulturen, ikke engang den simple Til læmpning efter Fjeldnaturen, at Kjolerne er gjort korte. Det er helt igennem, i Snit og Type, europæiske Dragter, hver lille Ejendommelighed ved dem kan findes igen paa samtidige Billeder her fra Europa, Bogminiaturer, Kirkernes Kalkmalerier og Portalskulpturer eller Ligstenenes Fremstillinger af de afdøde.

Det var i Højmiddelalderen, den gotiske Periode, Frankrig, specielt Paris og Burgund, og desuden de rige Nederlande, der Nord for Alperne var de toneangivende Modecentre. At

det ogsaa var herfra, de skandinaviske Folk fik Parolen, fremgaar med al ønskelig Tydelighed af de mange franske Navne paa Klædningsstykker, der fik Indpas i vore Sprog: syrkot (surcot), wardekors eller gardekors (garde-corps), kotardi (cothardie), hjupr (jupe),

Et dansk Ægtepar fra omkring 1300 fremstillet paa en Ligsten ved Anst Kirke (Ribe Amt).

kaprun (chaperon), — alle disse fremmedklingende og kun i Stave-maaden let tillæmpede Udtryk finder man anvendt i Tidens Testa-menter og andre Dokumenter.

Fra Norge eller fra Island kom de nye Moder til Grønland. Ogsaa her maa man have interesseret sig for at følge med. Man iagttog de tilrejsende Købmænd og søgte af bedste Ævne at efter-ligne dem, eller man modtog fra Venner i Europa Prøver paa de nye Moder og benyttede dem som Forbilleder. I 1308 sendte Ber-gensbispnen til Bisp Thord i Gardar paa Grønland »en Kappe, en Syrkot og en Kaprun af lyseblaa Farve, forede med sort Skind, og dertil en Kjortel af samme Farve«; det var, bortset fra Under-tøjet, et fuldstændigt Udstyr for en Mand (Syrkot er en Overkjor-tel, Kaprun en Hætte), og ogsaa de gejstlige Herrer har aabenbart interesseret sig for at se, hvorledes Moderne udviklede sig.

Ved det nærmere Studium af Dragterne har det ikke været Tids-bestemmelserne, som voldte størst Vanskelighed, men en helt anden Sag som man mindst skulde have ventet. Det vanskeligste af alt har været at skelne mellem Mandskjortler og Kvindekjoler. I visse Tilfælde har vi endog maattet melde Pas og opgivet at af-gøre, til hvilket Køn Dragten har hørt. Skeletresterne var kun i nogle faa Tilfælde saa velbevarede, at de kunde give sikker Vej-ledning, og hvad Dragten selv angaar, saa er der ingen afgørende Forskel mellem Mandens og Kvindens, hverken i Snit eller i Længde. Mandens har været lidt mere fodfri end Kvindens, men ikke saa meget, at det er tilstrækkeligt til altid at skælne dem fra hinanden, naar man ikke kender den nøjagtige Højde paa de Personer, der har baaret dem.

Allerede herigennem har vi en raa, tilmærmelsesvis Datering. I den ældre Middelalder indtil omkring 1150—1200 bar Mændene korte Kjortler omtrent til Knæene, og dertil hørte Buksebroge med Benklæder og Strømper i eet. Fra Orienten, som paa alle Kultu-rens Omraader lige fra Oldtid til Nutid er blevet ved med at paa-virke Europa, optages nu den Skik, at Mændene ifører sig lange, folderige Dragter; det gælder dog kun Overkjortlen, thi Under-kjortlen, der var den egentlige Arbejdsdragt, var stadig temmelig kort. I Norge haaner Kong Sverre sine Krigere, de berømte og ellers saa haardføre Birkebejnere for deres lange, kvindagtige

Side af et fransk Aristoteles-Haandskrift fra omkring 1375, med Billeder af de tre Samfundsklasser, Melleinstanden mellem de fattige og de rige.

»Slæbekjoler«. Før i Tiden, siger han, bar de kortere og snævrere Kjortler, men havde mere Mandsmod i Hjærtet.

De lange Mandsdragters Tid varer et Par Aarhundreder, og der sker ogsaa i denne Tid en Ændring af Benbeklædningen. Under de lange Kjortler var Brogene temmelig overflødige, og man indskrænker sig til at bruge meget lange Strømper (med eller uden

Kristi Korsegang, Kalkmaleri i Kongsted Kirke, Sjælland, ca. 1450.

Den forreste af Bødlerne har kort Trøje og Langstrømper, som han for Bekvemligheds Skyld har løsnet.

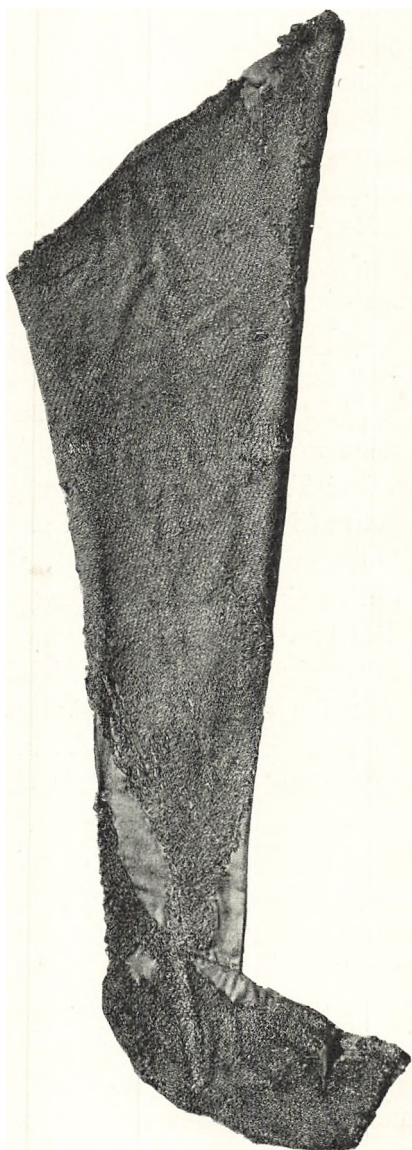
Fod), der var ophæftet f. Eks. ved Bæltet; blandt Dragterne fra Herjolfsnæs findes ogsaa saadanne Langstrømper. De er af vævet Stof, Strikning kendes ikke før Middelalderens allersidste Tid.

Først omkring Midten af 1300-Aarene slaar de unge Herrer at Overklassen over til den modsatte Yderlighed, idet de ifører sig stramtsiddende Dragter, der daarlig nok naar ned over Lænderne, og som blotter Benene i hele deres Længde. Og medens den ældre Tids Dragter altid er lukket helt rundt og tages paa ved at smøges over Hovedet, skæres de korte Trøjer op foran og forsynes med Knapper i Stedet. Da det tilmed kneb at faa Benklæderne genind-

ført, kan man forstaa, at de dristige Blottelser vakte stærkt Anslød i en Menneskehed, som gennem Aarhundreder var vant til, at alt skjultes. Der blev prædikeret voldsomt til Værn for Moralen, og de lange Mandsdragter forsvandt ikke ligestraks, særlig ikke i Mellem- og Underklassen. De korte, udfordrende Trøjer findes derfor heller ikke mellem de grønlandske Dragter, men vi mærker dog deres Indflydelse. Mellem alle de øvrige lukkede Kjortler findes nemlig en enkelt, fortil opskaaret, men rigtignok langskødet Frakke, der ligesom den moderne Mandsdragt har været til at knappe foroven og forneden, medens den i Livet er blevet holdt sammen af et Bælte. Denne Dragt, der rækker til Knæene og modsat alle de andre er højhalset samt med en lille flipagtig, opstaaende Krave, kendes ikke fra Europa før lige omkring 1400 og kan først noget senere være naaet op til Grønland. Katolske Gejstlige anvender nu om Stunder en lignende Frakke udenfor Kirken, blot noget mindre folderig.

Praktisk talt alle de lukkede Kjortler, som blev fundet, maa stamme fra den nærmest forudgaaende Tid, fra 1300-Aarene og fra Aarhundredets sidste Halvdel.

Der er ganske vist nogle af dem, der er saa enkle i deres Snit, at nærmere Tidsfæstelse er umulig, men saa snart der er særprægede Enkeltheder, vi kan fæste os ved, er det 1300-Aarenes Moder.

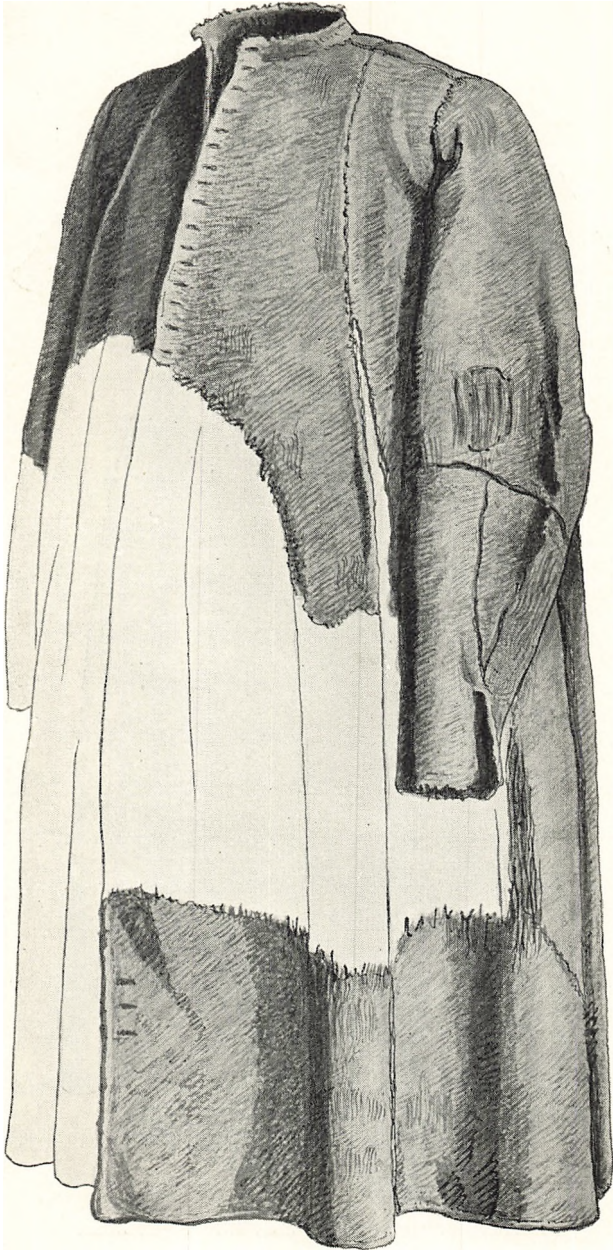
Langstrømpe til at fæste op ved Bæltet.

Nogle af Dragterne har saaledes stærkt markeret Figur, de har siddet stramt om Livet indtil Hoftehøjden, men falder nedefter i vide og bløde Folder og kan opnaa en stor Vidde, indtil $4\frac{1}{4}$ m ved den nedre Søm. Det er den franske »cothardie«, som først dukker op i selve Modecentret kort før 1300.

Naar man undersøger, hvorledes denne Figurkjole — den forekommer saavel blandt Mands- som blandt Kvindedragterne — rent skrædermæssig er blevet til, ser man, at det er sket ved Hjælp af en Mængde indfældede Kiler. Indtil 14 lodrette Sømme kan man tælle ved den nedre Kant af disse Dragter. Uvilkaarlig opfatter man disse mange smaa Tøjstykker som et Tegn paa Armod, og man siger til sig selv, at de stakkels Grønlændere har altsaa maattet sy deres Dragter sammen af Smaaklude af Mangel paa ordentlige Stykker. Men det er ganske tværtimod, det er netop en Modefinesse med de mange Kiler. Vi ser derfor, at naar der anvendtes bredere Tøjstykker, blev der undertiden lavet imiterede Kiler ved Hjælp af falske Sømme. Vi ved da ogsaa fra Island, at den mangelkilede Dragt, »følgeirungr«, var et Lapseri, og i 1345 paalægger en Bisp sine Klerke at aflægge denne Mode.

Det er ikke umuligt, at Kilerne paa disse forbudte Dragter har haft forskellig Farve, Middelalderen elskede Farver og var ikke bange for den mest maskeradeagtige Sammenblanding paa et og samme Klædningsstykke. Vi kan ikke bevise, at det samme gælder de grønlandske Dragter. De staar nu allesammen i brune og sortagtige Toner, og ved de kemiske Analyser, som Professor Bille Gram har foretaget af en Række Tøjprøver, er der ikke paavist brogede Farver; meget almindeligt er det derimod, at Rendingen i Stofferne er farvet noget mørkere op end Islætten, hvilket maa have givet et vist Spil.

Figurdragterne er Overdragter, og medens den foregaaende Periodes vide Overkjortler holdtes sammen af et Livbælte, bæres de efter Billeder at dømme nu i Reglen uden Bælte. Bæltet, hvorved man havde sin Pung hængende, rykker i Stedet for ind til den mere løstsiddende Underkjortel; men da man maa kunne komme lidt bekvemt til sin Pung, finder de franske Skrædere omkring 1300 paa, i Siderne af Overkjortlen udfor Hofterne at anbringe nogle smaa lodrette, lommeagtige Slidser, hvorigennem man kunde stikke

Halvlang Mandsdragt, højhalset og aaben fortil, hvor der har været tætsiddende Knapper.

**Kortærmet Kvindekjole med lille Brystslidse.
Den bedst bevarede af Dragterne.**

**Kortærmet Mandsdragt af meget grovt Vadmél.
Udfor Hofterne er der Lommeslidser.**

sin Haand ind til Bæltet og Pungen. Vi træffer dem bestandig paa Billeder fra 1300-Aarene, særlig omkring 1350, og paa en Række af de grønlandske Dragter findes ogsaa disse Lommeslidser, ofte ligesom Halslinningerne kantede med smaa, kun 1—2 mm brede Pyntesnøre, der er flettede af 6 tynde Traade.

Det skal nævnes, at man i Frankrig senere gik et Skridt videre og til Erstatning for Pungen anbragte en lille Pose indvendig ved Overkjortlens Slidse; denne Pose er Oprindelsen til vor Lomme, som jo er blevet en af de vigtigste Bestanddele ved den moderne Mandsdragt. Fra Herjolfsnæs kender vi den dog ikke.

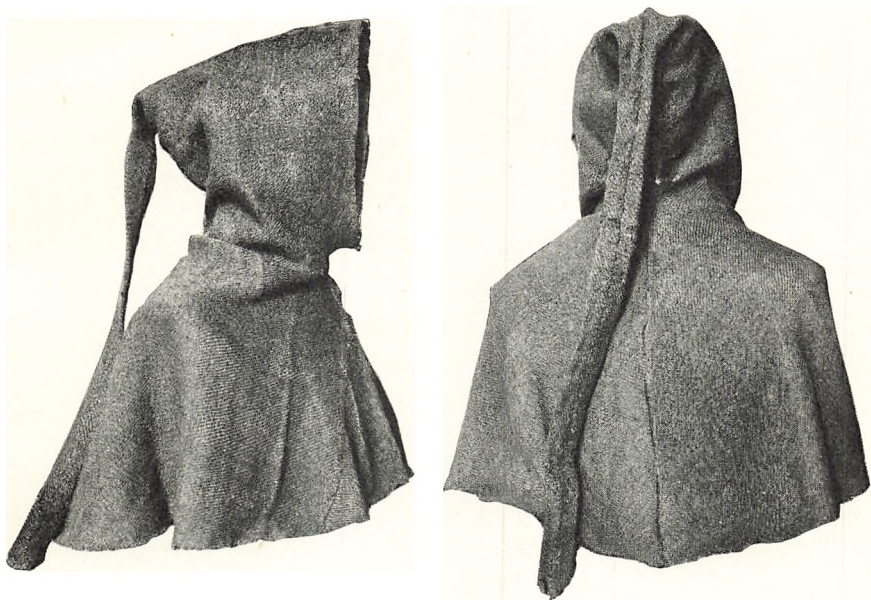
De grønlandske Dragter har næsten alle haft lange Ærmer; der findes i hele Fundet kun to kortærmede Kjortler. Paa en Mandsdragt er Ærmet slidset op lige til Albuen og indrettet til at lukkes med ikke mindre end 15 smaa Knapper. I Reglen findes der dog kun en kort Slidse ved Haandleddet, den har ingen Knapper og er rimeligvis blevet syet sammen hver Morgen og sprættet op igen om Aftenen, naar Kjortelen skulde tages af. Det er noget, som jævnlig omtales i Sagaerne og i andre middelalderlige Beretninger; fromme Folk ventede med at sy deres Ærmer til efter Messen.

De mærkeligste og for Tidsalderen mest ejendommelige af alle de Klædningsstykker, der blev fundet paa Herjolfsnæs, er ikke Kjortlerne, men den imponerende Række af Hætter, Kappenhætter eller Strudhætter. Der er ialt 17, hvoraf de 13 er velbevarede, flere af dem i saa god Stand, at de næsten kunde tages i Brug. De er i deres Art de eneste, som findes i Verden.

Bedre end noget andet er Strudhætten Kendemærket for Mændene fra 1300-Aarene. Det er Dantes og Petrarcas Hovedbeklædning, som det er Robin Hoods, den gaar igen i Chaucers Skildringer, og den bæres her i Skandinavien af Høje og Lave paa Valdemar Atterdags og Dronning Margrethes Tid, Folkeviser og Kalkmalerier fortæller om den. Den bliver helt uundværlig, og man bærer den ved alle Lejligheder. Den fornemme Mand beholder den paa sit Hoved, naar han stedes i Audiens hos selve Paven, og det samme gælder Tyven, naar han klynges op i Galgen, hvad en morsom Illustration i et islandsk Lovhaandskrift viser (S. 114).

I danske Aarbogs-Optegnelser hedder det under Aaret 1307, at ved denne Tid begyndte Danskerne først at anvende en Hovedbeklædning, som kaldtes Kapphætter, og som ikke blot dækkede Hovedet, men ogsaa omsluttede Brystet. Det kan dog ikke ganske bogstavelig betyde, at man ikke tidligere har kendt dette Klædningsstykke. Lige fra Oldtiden har Hætter med stort Skulderslag

Strudhætte set fra Siden og bagfra.

været benyttet af Hyrder og af Rejsende til Værn mod Regn og Kulde. Men i 1300-Aarene bliver det en Del af den almindelige Paaklædning. Modeskræderne arbejder paa at give den et elegant Snit, og den forsynes med den ejendommelige, lange Nakkepisk eller Strud, som kendes saa godt fra Tidens Billeder, og som samtlige grønlandske Hætter ogsaa har haft, selv om den paa en Del af dem er afrevet.

Om den praktiske Betydning af Struden skal man ikke spørge for meget, men des større var dens dekorative Værdi. Oprindeligt var den en lang og spids Nakkepose bagpaa Hætten, og den kunde da bruges til at gemme Pengestykker i og lignende. Men det opfører af sig selv, da Struden skrumper ind til et baandformet

Vedhæng eller Pisk. Den kunde snurres om Halsen eller om Issen, saa Hætten sluttede stramt, og derved vel nok gøre Nytte ved at holde Blæsten ude. Den kunde draperes over Skulderen eller stikkes gennem Bæltet, særlig naar den blev saa lang, at den truede

Faaretyv, som ender i Galgen, med Hætte paa Hovedet.
Illustration fra et islandsk Lovhaandskrift.

med at slæbe henad Jorden; i saa Fald hjalp man sig ogsaa ved at slaa en Knude paa den. De gejstlige Lapse, der ligesaa gjerne som Lægfolket fulgte Moderne, undskyldte sig med, at deres lange Hættestruder kunde værne deres bare Hænder mod Kulden; men dette Argument bliver dog bestemt afvist af deres Foresatte paa en Synode i Køln i 1337.

Øvrigheden blandede sig — i gamle Dage — i alt, og det gælder baade den gejstlige og verdslige Øvrighed. At fastsætte Regler

for, hvor lang og hvor bred en Strud havde Lov til at være, blev en meget vigtig Opgave ikke blot for Koncilier og Ordensstatuter, men ogsaa for Byraad og Parlater. Folk var barnlige og tilbøjelige til fantastiske Overdrivelser, og at gøre sig selv til Grin var dengang forbudt. Paa Island forbyder Bispfen af Skalholt i 1357 sine Præster og Degne at bære Hættestruder bredere end to Fingre og længere end en Alen, og det er jo ikke umuligt, at ogsaa hans

Profeten Esaias med Strudhætte draperet som Turban.
Kalkmaleri i Aarhus Domkirke, ca. 1475.

Embedsbroder i Gardar har udstedt en lignende Forordning for Grønland. Blandt Hætteerne paa Herjolfsnæs er den bredeste paa næsten tre Fingerbredder og den længste tæt op imod to islandske Alen (en lille Meter); de er altsaa ret lapsede og forargelige, efter Bispens Forestilling.

Et godt Vidnesbyrd om Strudhættens Yndest i Norden er den Rolle, den spiller som Motiv i den danske Folkevise om Dronning Margrethe og den svenske Kong Albrecht af Meklenborg, der aflægger det Løfte, at han ikke vil bære sin Hætte, førend Danmark er vundet. Det blev imidlertid Margrethe, som vandt og i 1389 endog fangede ham. Til Spot vil hun nu lade ham sy en Hætte af 15 Alen Vadmel, — saa skal han føres hjem til Meklenborg, og der skal Struden sættes paa, hedder det. Visen slutter:

Konning Albrecht han gaar ad Københavns Gade
hannem sømmer baade Pris og Ære,
femten af de svenske Riddere
paa en Stang Struden efter hannem bære.

I Løbet af 1400-Aarene gaar Strudhætten paany af Brug. En Tid anvendes den paa en højst aparte Maade som en Art Turban i

Grædebroder fra et burgundisk Hertug-
gravmæle.

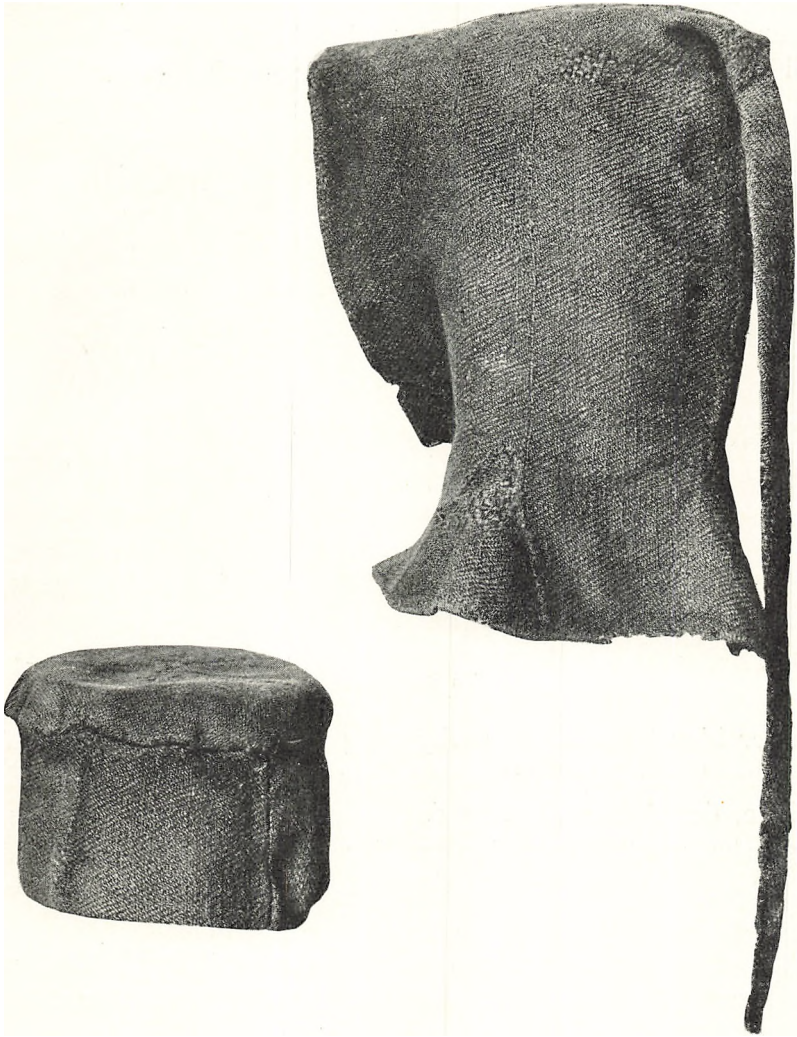
Stedet for som efter sin naturlige Bestemmelse at trækkes ned over Hovedet; Ansigtsaabningen krammes om og anbringes ovenpaa Hovedet med Skulderstykke og Strud hængende ned ved Siden. Man har endog ment, at de grønlandske Hætter paa Grund af deres besynderlig snævre Halsaabning skulde have været baaret paa den Maade, men det har jeg dog svært ved at tro paa. Forklaringen er snarere den, at Grønlænderne virkelig har haft mærkværdig smaa Hoveder, hvad de kraneologiske Undersøgelser tyder paa.

Som saa mange andre Moder ender Strudhætten sin Saga som en Art Ornat, men paa to vidt forskellige Omraader: som Sørge- dragt og som Narrekostyme. Ganske vist er der Forskel paa baade Snit og Farve, alt efter Brugen. Ved Narrehætten skriger Farverne

til Himlen, lystige som de ringlende Bjælder paa Struden, mens intet er saa dystert og bedrøveligt som de formummede Sørge- skikkelser, der skjuler deres Ansigter dybt inde i den omfangsrige sorte Hætte.

Af denne omstridte og visebesungne Strudhætte har altsaa Grønlands Jord givet os de eneste overlevende Eksemplarer, som til denne Dag kendes. Det er forstaaeligt, at Hætten var stærkt an-

vendt i Grønlands kolde Klima, og det er ogsaa forstaaeligt, at den blev særlig ofte benyttet, naar Lig skulde klædes. Ved Dødsfald paa Gaardene maatte Folk ofte ligge ubegravede i Maanedsviis,

Hætte og Hue for en tjaars Dreng. Fundet i den samme Grav.

naar Jorden var frossen eller det ikke var muligt at naa frem til Kirken paa Grund af Aarstiden; man har da trukket Hætten ned foran Ansigtet, ligesom Grædebrødrene gjorde i Ligtoget.

Ved adskillige Begravelser var Hætten faktisk det eneste Klæd-

ningsstykke, der var bevaret; det øvrige Svøb maa da have været af et meget tyndt Stof, hvis det ikke snarere har været af Skind eller Huder, der ikke har holdt sig. Adskillige af de fundne Vadmelsdragter har nok ogsaa været skindforede, men intet er bevaret deraf.

Maa vi saaledes finde det naturligt nok, at Hætterne er kommet med paa Kirkegaarden, saa er det mere mærkeligt, at flere af de

To Barnekjoler.

døde er blevet klædt saa omhyggelig paa, at de ogsaa har faaet Huen med. En lille Fyr paa en halv Snes Aar havde baade Hætte og Hue, den første udenpaa den sidste. Der er ogsaa en Hue til et ganske spædt Barn, ligesom der blandt Dragterne er baade Hætter og Kjoler til Smaabørn, altid af samme Snit som de voksnes Dragt.

Huerne er ganske enkle, runde og med flad Puld, Kanten ret høj. Hver Tid kunde finde paa dem, men vi genkender dem dog som en i 1400-Aarene meget populær Hovedbeklædning, medens Huerne fra ældre Tid er anderledes, oftest rund- eller spidspuldede.

Hvis nu nogen vil drage i Tvivl, at disse smaa Huer kan tidsfæstes nøjere, saa er der tilbage en enkelt, 25—30 cm høj og noget tilspidsende Hue, der har rejst sig stejlt over Panden, men videt sig bredt ud i Nakken. Om dens Alder kan der ikke være megen

Diskussion. Det er en af de høje Huer, som vi kender fra Dirk Bouts, Memlings og andre Nederlænderes Malerier, og som blev baaret paa Ludvig XI.s og Karl den Dristiges Tid, i sidste Halvdel af 1400-Aarene.

Denne Hue bliver derigennem et meget vigtigt Dokument for Grønlands middelalderlige Historie, et Vidnesbyrd om at der saa sent som ned mod 1500 maa have været Skibsforbindelse mellem

Høj 'Burgunderhue', fundet paa Herjolfsnæs. Set fra Siden og bagfra.

Grønland og Europa. Helt alene staar den ikke. Der findes Frag-
menter af Kjoler med ganske tætte Læg indsyet i Midjen, en af
dem tilmed med spids Halsudskæring fortil, og ogsaa det er Moder,
som først tilhører 1400-Aarenes senere Del.

De yngste blandt Hætterne og blandt de øvrige Klædningssty-
kker behøver ellers ikke at være yngre end ca. 1400 eller Begyn-
delsen af 1400-Aarene. Dragtfundets store Masse kan vi uden Vak-
len henføre til sidste Halvdel af 1300-Aarene og Tiden omkring
1400. Blandt de andre Genstande, som er fundet ved Udgravnin-
gerne, er der enkelte, som kan antages at være Importgods fra
1400-Aarene, en Kniv fra Bispegaardens Køkken, et Skaar af en
rhinsk Stentøjskande, der laa ved Fundamentet af Gildeshallen
paa Herjolfsnæs; men i disse Tilfælde er Dateringen dog noget
usikker.

Klædningsstykkerne fra Herjolfsnæs gør Nordboerne mere levende for os end noget andet Fund af Husgeraad, Redskaber eller Vaaben vilde kunne gøre. De lærer os endvidere, hvor forbløffende intim Forbindelsen med Europa har været paa Modens Omraade; det er unægtelig et helt andet Billede end det, vi faar ved Studiet af det hjemmegjorte Inventar fra de andre Nordbogaarde, og der kan ingen Tvivl være om, at der ligesom maa have været et mere »internationalt« Tilsnit over Livet paa Herjolfsnæs, hvor saa mange Fremmede gik i Land fra Skibene.

Men een Ting endnu fortjener at fremhæves, og det med al mulig Styrke, thi det er meget paafaldende. Hverken Strudhætten eller Kothardien, den midjeslanke Overkjortel med Lommeslidser, for den Sags Skyld vel heller ikke den høje Hue, er egentlige Almuedragter. Overalt hvor de forskellige Samfundsklasser afbildes mellem hinanden eller overfor hinanden er den langstrudede Hætte Kendetegnet for den velstillede Mellemlasse, den strudløse Hætte for Almuen.

Man skulde jo tænke, at med de fattige Betingelser i Grønland, med Landets afsides og til Tider næsten isolerede Beliggenhed og med den ugunstige Udvikling som Forholdene efterhaanden tog, maatte Befolkningen i den sene Periode, hvorom der her er Tale, have levet som den usleste Almue indenfor de europæiske Samfundsklasser. Det lader imidlertid til, at dette ikke helt er rigtigt. De fremmede Handelsskibes Ankomst maa have budt Muligheder for god Fortjeneste og dermed for en Art social Opadstræben og Forfængelighed blandt dem, der nærmest kom i Berøring med dem. Ialfald er der noget ubeskrivelig rørende ved disse fjærne Kolonisters Stræben efter, lige til det sidste, i det Ydre at ligne rigtige Europæere.

Skræling foran sit Telt.

SJETTE KAPITEL SKRÆLINGERNE

De islandske Kolonister var ikke de første Mennesker, som betraadte Grønlands Jord. Da de kom til Landet, fandt de Spor af tidligere Bebyggelse, og de kunde se, at de Mennesker, som her havde levet, var af samme Slags som dem, de paa »Vinlandsrejserne« traf paa det amerikanske Fastland. »De fandt dér Menneskers Bopladser baade øst og vest i Landet, og Rester af Baade og Stenredskaber, saaledes at man deraf maa skønne, at dér havde den Slags Folk faret, som Vinland haver bygget og Grønlænderne kalde Skrælinger«.

Meddelelsen herom skylder vi en af de kyndigste og troværdigste af alle islandske Historieskrivere, Are Frode, der i første Halvdel af 1100-Aarene skrev sin Islændingebog. Han opgiver selv, at hans Kilde til denne Efterretning var hans egen Farbror Thorkel Gellesøn, der havde besøgt Grønland og dér faaet den fortalt af en af

de Mænd, som selv havde fulgt Erik Røde ud til Landet. Thorkel maa være født engang i første Halvdel af 1000-Aarene, og der er følgelig intet i Vejen for, at han i sine unge Dage kan have truffet en af Eriks egne Mænd i Grønland.

Skrælingerne var Nordboernes Navn paa Eskimoerne, og der er meget, der taler for, at dette Navn er afledt af det eskimoiske kalaleq, Flertal: kalatdlit, hvormed Grønlands Befolkning endnu den Dag i Dag betegner sig selv. Muligvis kan det ogsaa omvendt være Eskimoerne, der har optaget det Navn, som de hørte Nordboerne bruge.

Af Ares Beretning med dens Henvisning til Vinlands Befolkning fremgaar det, at man i Grønland foreløbig ikke var stødt paa Skrælingerne selv. Maaske har de kun besøgt Sydgrønland paa kortere eller længere Rekognosceringsrejser og ikke fundet Klimaet og Forholdene tilstrækkelig gunstige for deres Fangstliv. Det kan tænkes, at det har været en mindre Flok, som enten er rejst videre om paa Østkysten eller har trukket sig tilbage igen mod Nord. Foreløbig var de Nordboerne ganske ude af Syne, heller ikke paa Sommerens Fangstfeller stødte de paa hinanden.

Om de første Sammentræf med Eskimoerne hører vi i den lille latinske Norgeshistorie, der gaar under Navnet »Historia Norvegiae«, og som maa være forfattet enten lidt før eller lidt efter 1200 (om dens nærmere Datering er Forskerne uenige). Det hedder her, at nordenfor Bygderne træffer Fangstfolk nogle smaa Mennesker, som de kalder Skrælinger. »De mangler helt Jærn og bruger Tænderne af Hvalros til Kastevaaben, skarpe Stene til Knive«, oplyses det meget rammende. Betegnende er det imidlertid, at hvad der først og fremmest meddeles om disse Folk er, hvorledes de bløder, naar de saares. Der skal have været den Ejendommelighed ved dem, at »naar de rammes af Vaaben, bliver deres Saar hvide uden Blodtilløb, saalænge de endnu lever; men naar de først er døde, vil Blodet næsten ikke holde op at løbe«. Denne Oplysning tyder paa, at Sammentræffet mellem de to Folk ikke just altid har været af fredelig og venskabelig Art.

Det har ogsaa al Sandsynlighed for sig, at de fra første Færd har mødt hinanden med dyb Mistro og gensidig Fjendtlighed. Det vil fremmede Folk, der intet kender til hinanden, naturnødvendig

altid gøre, og Efterretningerne om deres Møde i Vinland var ikke beroligende. Der er sagt saa meget om Eskimoernes Fredsommelighed af moderne Forfattere, som ikke vil tro paa noget Fjendskab mellem de to Folk. Men selv om Nutidens Grønlændere er godmodige og vennesæle, kan vi ikke derfra slutte tilbage til Forholdene for et halvt Aartusinde siden. Danskerne er nuomstunder ogsaa et saare fredsommeligt Folk, hvilket ikke udelukker, at deres Forfædre som grusomme og ubarmhjertige Vikinger har hærget Vesteuropas Kyster. Et Folk bliver vel først fredeligt, naar det lever under fredelige Kaar. Nu er der i Aarhundreder ingen, som har villet gøre Grønlænderne Fortræd, men der er næppe Tvivl om, at de gamle, stridbare Nordboer, som det selvfølede og utaalssomme Herrefolk de var, har behandlet Skrælingerne raat og skaanselsløst, hvor de traf dem, og foragtet dem dybt, paa Grund af deres lave Vækst, deres mørke Lød og deres Vantro.

Heldigvis boede de foreløbig fjærnt fra hinanden. Endnu i sidste Halvdel af 1200-Aarene kunde Nordboerne rejse langt mod Nord uden at møde Skrælinger. Men paa denne Tid er det, som om de bliver grebet af en vis urolig Nysgærrighed efter at komme paa det rene med, hvor disse underlige smaa Folk egentlig opholder sig, og hvor de kommer fra. Nordboerne levede selv langt borte fra deres egne Frænder, de kunde ikke gøre Regning paa nogen Støtte, og i stadig stigende Grad har de følt det pusle omkring sig. Der foregik noget udenom dem, som de ikke rigtig kunde blive kloge paa. Var de bange? Det vilde de i alle Tilfælde aldrig selv have indrømmet. De vilde vide Besked, og den samme Videbegærlighed, der (i Følge Kongespejlet) førte dem op paa de højeste Fjelde ved Bygderne for at se, om der bag Indlandsisen skulde være isfrit og beboeligt Land, den drev dem ogsaa mod Nord langt hinsides de Egne, hvor de ellers om Sommeren laa paa Fangst.

Vi har bevaret en Afskrift af et Brev fra denne Tid, som det er meget fængslende at fordybe sig i, selv om det rummer uklare Punkter og til syvende og sidst ikke tillader altfor sikre Slutninger. Det er skrevet omkring 1270 af en Præst til en Kaldsbroder, der tidligere ogsaa havde været Præst i Grønland, men var rejst hjem med Bispeskibet, som strandede ved Hitarnæs paa Island (ovfr. S. 92) og nu var blevet Hirdpræst hos den norske Konge Magnus

Lagabøter. Vi hører heri om Forsøgene paa at opspore Skrælingernes Opholdssteder.

Først faar vi en mærkelig Oplysning. I Sommeren 1266 havde man ude i Havet — snarest udfør Østerbygden, men det siges ikke udtrykkelig hvor — fundet Træ med Hugmærker af smaa Økser eller Tengsler (Tværøkser af samme Art som dem, Eskimoerne siden har benyttet) og ogsaa et Stykke, hvori der sad Kiler af Tand og Ben (til Spaltning af Træet). Vi kan forestille os, hvilken Opsigt dette Træ har vakt, og maa selv ligesom de gamle Præster spekulere over, hvor det kom fra, og fra hvilket Folk det stammede. Efter Strømforholdene maa det være kommet østenfra. Men boede der Mennesker her? Dr. Therkel Mathiassens Undersøgelser i 1932 har oplyst, at den egentlige, store eskimoiske Indvandring til den sydlige Østkyst først er sket 1 à 2 Aarhundreder senere end 1266, men der kan paa Østkysten muligvis have levet Rester af oprindelige eskimoiske Indvandrere fra før Erik Rødes Tid; paa Grund af Landsænkningen er der ikke meget Haab om at finde Spor af denne Kystbosættelse mere. Nordboer paa Island eller Grønland kan Træet sikkert ikke have stammet fra, da de vilde have brugt Kiler af Jærn eller Bronze; men muligvis er det fra langt fjærnere Egne, — det kan være kommet helt øvre fra Nordsibirien.

Samme Sommer, oplyser Præsten, kom der Folk hjem fra de nordlige Fangstpladser (Nordrsetur), som havde faret længere mod Nord, end man før havde haft Tidender om, og de havde ingen Skrælingebopladser set undtagen i Krogsfjordshede, »og derfor mener man, at Skrælingerne maa den Vej have kortest at fare, hvor de saa end kommer fra«. Krogsfjordshede synes at have været den nordligste af Nordboernes faste Fangstpladser i Nordrsetur, og den almindeligste Mening er, at Stedet skal henlægges til Diskobugten eller til Vajgattet norden om Disko (omtrent $70\frac{1}{2}^{\circ}$ n. Br.). Det støttes af, at der ved Dr. Mathiassens Gravninger i Diskobugstens Eskimotomter (1933) er fundet paafaldende mange Spor af Forbindelse med Nordboerne, og at vi her har nogle af de ældste eskimoiske Tilholdssteder, som hidtil har kunnet paavises i Grønland.

Præsterne i Gardar — Biskoppen selv var som sædvanlig hjemme paa Besøg i Norge — mente, at den Sag maatte undersøges nærmere, og afsendte et Skib, som fra Krogsfjordshede paany satte

Kursen nordover. Denne Ekspedition maa efter den uklare Beskrivelse være kommet helt op i Melvillebugten og fandt her Øer, hvor der var god Fangst paa Sæl og Hval, og Hvidbjørn i stor Mængde. Paa to forskellige Steder blev der truffet Spor af Skrælingeboplads, før Skibet endelig paa Jakobsmessedag, d. 25. Juli, var tilbage i Krogsfjordshede.

Skrælingeprøblemet var ikke klareret med det, og det lader til, at man fra Bygderne har fortsat sine Efterforskninger. Engang i Tiden omkring 1300 — lidt før eller lidt senere, derom er Specialforskerne uenige — maa en Ekspedition, med eller mod sin Vilje, have overvintret saa højt mod Nord som i Egnen omkring Upernivik, den

Runestenen fra Kingigtorsuaq.

nordligste af vore nuværende Kolonier. Paa en lille Ø, Kingigtorsuaq, Nord for Upernivik (paa næsten 73° n. Br.) blev i 1824 i Nærheden af tre Varder, som her var bygget, fundet en lille, kun 10 cm lang Runesten, der af den bekendte Grønlandsforsker, Løjtnant W. A. Graah samme Aar bragtes til København, hvor den første Gang blev tolket af Rasmus Rask i 1827; senere har bl. a. Finnur Jónsson, Fr. Löffler og Magnus Olsen gjort den til Genstand for fornyede Undersøgelser og Tolkninger. Denne berømte lille Runesten, der vel nok er det mærkeligste af alle Vidnesbyrd om Nordboernes Færden i Grønland, er siden paa en mystisk Maade forsvundet og kendes kun af en tilsyneladende meget troværdig Kopi i Nationalmuseet.

Ifølge Stenens Indskrift har tre Mænd, Erling Sigvatsson, Bjarne Thordarson og Einride Oddsson ved Foraarstid eller, som det bestemtere hedder, Lørdagen før Gangdag (d. 25. April) bygget de nævnte Varder og vistnok stukket den lille Sten ind i den største af dem. Indskriftens sidste Ord er vanskelige at tyde. Professor

Magnus Olsen har for nylig givet en Tolkning, som er meget sindrig, men som man dog vist ikke tør slaa fast med Tretommersøm, hvorefter der her med Lønruner skulde staa Aarstallet 1333 (Rask læste 1135, hvilket af sproghistoriske Grunde er umuligt) samt en Oplysning om, at Mændene havde signet eller viet Varderne. Det mest sikre er, at disse Mænd fra Nordbobygderne, som i April Maaned byggede Varder Nord for Upernivik, maa have overvintret heroppe, og naar de gav sig til at bygge Varder, skulde man ogsaa mene, at det ikke var saa helt enestaaende, at der færdedes Nordboer i disse Egne. Naturligvis, det kan ogsaa have været for at bevare Mindet om en sjælden Bedrift.

Har nu de tre Nordboer her ved Kingigtorsuaq truffet paa Skrælingerne? Ja, vi tør med største Sandsynlighed antage, at om ikke før, saa ialfald senest i første Halvdel af 1300-Aarene maa der over Smithsund være begyndt en ny Tilstrømning til Grønland af Eskimoer, som i betydeligt Tal bredte sig nedover den nordlige Del af Grønlands Vestkyst, hvor de efterhaanden udviklede den Kajak-Kultur, som er Forudsætningen for deres senere Udbredelse til Sydgrønland.

At Eskimoer i Egnen omkring Kingigtorsuaq maa have set Nordboer i denne tidlige Periode, har Therkel Mathiassen ved et lykkeligt Fund været i Stand til at paavise. Han har paa en af Nabøerne, Inugsuk, i meget tidlige Kulturlag fundet en lille Trædukke med lang, snæver Kjortel og med Hætte paa Hovedet, altsaa en Dragt, der svarer til dem, vi kender fra Herjolfsnæs, saa nøje, som det ved saadanne enkle Skæringer kan ventes; den er ligesom en anden lille langkjolet Dukke fra Egedesminde Vidnesbyrd om, hvorledes Skrælingerne opfattede de Nordboer, som færdedes heroppe paa Sommerfangst og Forskningsrejser. Ogsaa et lille Stykke Nordbo-Tøj af grovt firskaflet Vadmél fra Inugsuk maa stamme fra Fangere eller tilfældige Besøgende i Nordgrønland.

Andre Nordbominder fra Inugsuks Affaldsdynger kan Eskimoerne have ført hjem fra Rejser sydover, og maaske er de først i senere Tid sanket sammen ved Nordboernes Huse efter at de havde forladt dem. Det samme gælder de talløse Stumper af Nordboernes Kirkeklokker, som i Aarhundredernes Løb er blevet spredt over Grønlands Kyster fra Upernivik til Angmassalik; vi ved ikke

engang, om det er Eskimoerne eller maaske Nordboerne selv, der har knust Klokkerne for at anvende Malmen.

Det kan dog godtgøres, at Eskimoerne paa disse nordlige Pladser allerede meget tidlig, før de store Vandringer til Sydgrønland fandt Sted, paa enkelte Omraader har modtaget Paavirkning fra Nordboerne. Det maa saaledes være af dem, Eskimoerne har lært at lave Trækar af smaa Stave (Bødkerteknik), og de har lejlighedsvis laant Ornamentmotiver fra dem. De ejendommelige, for de grønlandske Eskimostammer særegne Skeer, der hører med til »Inug-

Nordboer i Skrælingernes Opfattelse.

Eskimoiske Trædukker fra den nordlige Del af Vestkysten, den mindste fra Egedesminde, de andre fra Upernivik Distrikt. De to Billeder tilvenstre er For- og Bagside af en og samme Figur.

suk-Kulturen«, er muligvis ogsaa Efterligninger af Nordboernes, men her er der dog kronologiske Vanskeligheder, da de kortskafede europæiske Skeer, som de mest ligner, er fra saa sen en Tid som omkring 1500.

Paa deres Side har Nordboerne fra deres Rejser til de nordlige Pladser hjembragt eskimoiske Sager, som de har fundet ved deres Ransagninger paa de forladte Bopladser eller maaske ogsaa kan have faaet ved personligt Samkvem. Kostbarheder er de Par Ting ikke, som foreløbig er fremgravet af denne Art, det er ikke Handelsvarer; Nordboerne har blot bragt dem hjem for Kuriositetens Skyld, men de har Interesse for os, fordi de virkelig er udpræget *nordgrønlandske*. Den ene er en oval Hvalbardeæske, som laa under Ligets Hoved i en Grav inde i Herjolfsnæs Kirke; den anden er

Haandtaget af en Snekniv af Hvalben, der blev fundet i Møddingen foran Bispehuset paa Gardar. Det sidste Redskab har været benyttet ved Opførelse af Snehuse, som slet ikke hører hjemme under sydgrønlandske Forhold.

Da Skrælingerne først kom i Bevægelse mod Syd, maa de være rykket frem med saa stort et Pres, at de hurtigt blev en Fare for dem, der boede hernede. Den Ængstelse, som Nordboerne allerede tidlig havde følt, havde været fuldt berettiget.

Alarmerende virker et Brev fra 1355, hvorved Kong Magnus Smek med sin norske Drosts Segl giver Poul Knudsen Befaling til som Hovedsmand for Knarren at sejle til Grønland med en Besætning af Kongens haandgangne Mænd eller andre Mænds Svende; »vi gøre det,« hedder det i den daarlig overleverede Tekst, »i Hæder til Gud og for vor Sjæls og Forældres Skyld, som udi Grønland haver (stiftet) Kristendommen og opholdt den til denne Dag, og vil end ej lade nederfalde om vore Dage«.

Bag disse forblommede Ord maa ligge, at der var kommen Melding hjem til Norge om, at de hedenske Eskimoer nu var rykket den nordligste af Nordbobygderne, Vesterbygden, saa nær ind paa Livet, at der var Fare for, at denne Bebyggelse maatte opgives og udleveres til Hedningene. Men om Skibet kom af Sted, ved vi ikke.

I de samme Aar opholdt den norske Præst Ivar Baardsøn sig paa Grønland som Forvalter af Bispestolens Gods; han blev sendt ud til Landet i 1341 og synes at være vendt tilbage til Norge inden 1364. Han har selv meddelt, at han var blandt de Folk, som Grønlands Lagmand, Høvdingen paa Brattahlid, udpegede til at fare til Vesterbygden mod Skrælingerne, for at uddrive dem derfra. »Og da de kom did, da fandt de ingen Mand, enten kristne eller hedne, uden noget vildt Fæ og Faar, og bespisede sig (∴ forsynede sig) af det vildt Fæ og Faar, saa meget som Skibene kunde bære, og sejlede saa selv der med hjem«.

Denne Hjælpeekspedition var altsaa resultatløs. Vesterbygden er kort efter Midten af 1300-Aarene gaaet tabt for de norrøne Folk og skilt ud fra Kristenheden. Naar Ivar og hans Fæller hverken fandt Ven eller Fjende, var det maaske fordi Skrælingerne af Angst for den Hævn, der ventede dem, midlertidig var trukket nordpaa;

maaske er de heller ikke blevet eftersøgt altfor ivrigt. — Et andet Sted i Ivars Tekst hedder det, at »nu haver Skrælinge al Vesterbygden ud«, og Sagen selv synes klar og uomtvistelig.

Vesterbygden var imidlertid ikke noget særlig godt Fangstterræn for Skrælingerne, og de fortsatte deres Rejser videre sydover. I 1379 hærgede de i Følge islandske Annaler igen paa Nordboerne, og nu maa det have været Østerbygden, som det gik ud over. 18 Mænd blev dræbt, og 2 Drengene blev ført bort som Trælle. Andre Gange var det Nordboerne, som var de sejrende, baade i Trondheims Domkirke og i Halvardskirken i Oslo var der ophængt eskimoiske Skindbaade, der rimeligvis er ført til Norge som Krigsbytte eller eventuelt som etnografiske Mærkværdigheder just i denne Periode nærmest forud for Aar 1400. De var blevet taget med Skrælinger i.

I første Halvdel af 1400-Aarene hedder det, at Skrælingerne — eller Karelerne, som de kaldes — har den nordlige Del af Grønland, og at »de stadig kommer strømmende til Grønland med en talstærk Hær, og det uden Tvivl fra den anden Side Nordpolen«. Denne Meddelelse skyldes Nordens ældste, meget fortjenstfulde Kartograf, Fynboen Claudius Claussøn Swart, der har tegnet de ældste kendte Kort over Grønland. Han paastaar selv at have været i Grønland — det maatte i saa Fald være efter 1425 — men det er et Spørgsmaal, om det ikke er Pral. Landets Form har han gengivet forbavsende godt, men Stednavnene er fingerede (han har frækt nok benyttet nogle Linjer af en Vise, hvis Ord han har fordelt over Næs og Fjorde), og Kortet viser intet Kendskab til Nordbobygdernes Beliggenhed, til Trods for, at den sydlige Del dog stod ved Magt endnu dengang.

Derimod er hans Skildring af Eskimoernes Tilstrømning til Grønland næppe saa helt ved Siden af. Moderne Forfattere har taget meget Anstød af dens Urimelighed, og hvis der med den »talstærke Hær« skal forstaas noget militært organiseret, siger det sig selv, at det er meningsløst. Men det er sandsynligt nok, at Skrælingerne i denne Periode er strømmet sydover i myldrende Mængde, og det er heller ikke svært at forstaa, hvad det var, der tiltrak dem saa stærkt. Bedre Fangstforhold end dem, de havde haft nordpaa, kunde de ikke vente at finde mod Syd, og hvis det var det, de tilstræbte,

maatte de snart være vendt om. Det, som tiltrak dem, var sikkert noget helt andet. Det var: Nordboerne, simpelthen Nordboerne selv.

Der var meget ved disse store, lyse Mennesker, som kunde vække deres Nysgærrighed. De har paa Fangstfelterne i Nord set deres Jærnvaaben og andre nyttige Redskaber, maaske har de hørt om farverige Klædedragter, om store Huse, om mærkelig Klokkeklemten, som rungede ud over Fjordene. Og ikke mindst er der nordover kommet Efterretninger om æventyrlige Kæmpefartøjer, som stundom dukkede op ude fra det store Hav og med bugnende Sejl stævnede ind mod Nordbobygden, hvor mange mærkelige Herligheder blev bragt fra Borde. De var nok bange for de stærke, hvide Jægere. Men de kunde alligevel ikke styre deres Nysgærrighed. Undertiden gik det ud over dem, undertiden opdagede de, at de slet ikke var saa svage.

Forholdene har udviklet sig omtrent som under Nordboernes Ophold i Vinland eller som under de nordiske Vikingers Togter til sydlige Kyster: snart fredelig Tuskhandel, snart skaanselsløs Fejde, altid Mistillid til den andens Hensigter. Olaus Magnus fortæller, hvordan Skrælingerne i deres smaa Kajaker listede sig ind paa Nordboernes store Fartøjer og gennemborede dem lige over Vandlinjen. Undtagelsesvis og under særlige Omstændigheder hører vi om et Troskabsforhold mellem Nordboer og Eskimoer, som den rørende og meget sandsynlige Historie om de to smaa »Trolde«, som den til Grønland forslaaede Islænding Bjørn Einarsøn i 1385 reddede fra et Skær (paa hvilken Kyst, ved vi ikke), og som siden trofast fulgte Bjørn og hans Hustru, saa længe de var i Grønland, og styrtede sig i Havet, da de rejste. De fangede for dem og passede deres Barn, og Eskimopigen lavede sig af Tarmskind et Hovedtøj Mage til det, Fru Solveig bar.

For Nordboerne betød det en alvorlig Hæmning i deres Bevægelsesfrihed, da Eskimoerne saaledes bredte sig nedad Kysten. Det betød øget Utryghed i deres Tilværelse.

Saa frygtelig forvænte var de vel ikke i Forvejen. Formodentlig har Bonden paa Grønland, ligesom paa Island, ikke været bange for lejlighedsvis at falde over sin Nabo, naar han mente, han havde fornærmet ham. Men nu kendte ingen sig sikker mere. Først og fremmest maa vi regne med, at Opholdet paa de nordlige Fangst-

pladser blev for farligt, saa snart der heroppe var kommet en tæt eskimoisk Befolkning, altsaa allerede inden Vesterbygdens Ødelæggelse ca. 1350—60. De smaa Baadelag paa 20—30 Mand kunde ikke klare sig, hvis de andre rottede sig sammen. Og hvad hjalp en »Straffeekspedition«? Den øgede kun Hadet og Mistilliden. Rime­ligvis er Fangstrejserne af den Grund efterhaanden helt ophørt, hvilket maatte virke skadeligt paa den europæiske Handelsforbin­delse, som i Forvejen var vanskelig at opretholde.

Eskimoernes Sagn om Qavdlunakkerne — som de kaldte Nordboerne — giver et meget godt Indtryk af det indbyrdes Forhold i den Tid, da de boede i hinandens Nærhed, Bønderne paa deres Gaarde inde i Fjordene, Eskimoerne ude i Skærgaarden. Som egentlige historiske Kilder er disse Fortællinger meget angribelige, da de først er nedskrevet af danske Rejsende og Embedsmænd efter de indfødtes Beretning i første Halvdel af 1800-Aarene, 3—400 Aar eller endnu mere efter de Begivenheder, de omhandler. I een Henseende kan man aldeles ikke fæste Lid til dem, nemlig hvad angaar deres Stedsangivelser. Den eskimoiske Befolkning har igennem en lang Periode været i jævnlig Bevægelse op og ned langs Kysten, og den har ført Sagnene med sig og frit lokaliseret dem til de nærmeste eller de tydeligste Nordboruiner i deres Omegn. Det er derfor ikke bestemte Pladsers Historie, de oplyser, og ikke heller just hvad man med et stort Ord kunde kalde det historiske Op­gør mellem Eskimoer og Nordboer, men de giver et Indtryk af Miljøet, hvori de to Folk boede.

Nordboernes Høvding Ungertok (efter W. Thalbitzer mulig en Omdannelse af det nordiske Yngvar) herskede, i Følge en saa­dan eskimoisk Fortælling, over alle Bønderne ved Qaqortoq (nær Julianehaab), hvor den bekendte Ruin af Hvalsøfjord Kirke ligger. Paa en Ø i Nærheden fandtes der en eskimoisk Boplads, og de to Folk levede længe Side om Side; men efter Eskimoernes egen Beretning var det dem selv, der brød Freden. En Dag var en Eskimo ude i Kajak for at prøve sine nye Fuglepile. En af Ungertoks Folk, der sad ved Stranden og saa ham fejle i sine Skud, begyndte at skrige som en Alke og raabe: »Skyd efter mig, skyd efter mig«. Eskimoen gjorde det, skød efter ham og dræbte ham. Ungertok fandt sig heri, da han vidste, hvorledes det var gaet

til. Men nogen Tid efter, da en Eskimo med hurtige, lydløse Aaretag havde overlistet en anden af hans Folk og dræbt ham, tog han Hævn ved et Overfald paa Bopladsen. En af de Overlevende herfra flygtede nordpaa for at søge Bistand, og efter en Vinters Forberedelse og mange Trolddomskunster sneg en Flok Eskimoer sig usete frem til Qaqortoq og indebrændte Nordboerne i Kirken. Den stærke Ungertok sprang tilsidst ud af Østgavlens Vindue med sin Søn paa Armen og løb bort, men blev saa haardt forfulgt af en bevæbnet Eskimo, at han tilsidst ikke vidste andet Raad, end at kaste Drengen i en Sø for selv at redde sig videre. Efter lange Forfølgelser lykkedes det tilsidst at faa Ram paa ham.

Det er en Skikkelse, man ikke let glemmer, denne Nordbohøvding, som under Forfølgelserne i sin Fortvivlelse maa kaste sit eget Barn fra sig i Søen, for at det ikke skal falde i Skrælingernes Hænder. Om nu Fejderne mellem Ungertok og Skrælingerne kun er en enkelt Episode, eller der har været mange lignende, kan ikke positivt oplyses, men det sidste er det rimeligste. Paa den anden Side er det utænkeligt, at Eskimoerne systematisk skulde have udryddet Nordboerne, Gaard efter Gaard og Fjord efter Fjord, ligesaa vel som at de skulde have bekriegt dem i store samlede Fægtninger. De fleste Gaarde er sikkert opgivet af Nordboerne selv, efterhaanden som Befolkningen skrumpede ind. Vi har i de senere Aar udgravet en Række af de største Gaarde i bægge Bygder, og ved ingen af dem kan det godtgøres, at Husene er ødelagt ved Ild, som kunde vidne om den Art Mordbrand, der skildres i Sagnet om Ungertok. Kun paa Sandnæs i Bunden af Ameragdlafjorden, Nordboernes Lysefjord, en af Hovedgaardene i Vesterbygden, laa der i Rummene saa mange tildels ufærdige Redskaber og Inventar, at man maa tænke sig Gaarden ret pludselig forladt eller ødelagt.

Hans Egede besøgte i April 1723 Ujaragssuit ved Godthaab og skriver i Anledning af den stærkt sammenfaldne Kirkeruin paa dette Sted, som nu i 1932 er blevet udgravet af Aage Roussell: »Jeg har siden spurgt de Wilde, om de har saaledis forderfvet denne Sten Bygning, men de svarede, de Norske har selv gjort det, der de droge her fra Landet; videre ved de icke at berette her om«. Dette er sikkert rigtigt nok, om de enkelte Pladsers Historie ved Eskimoerne ingenting.

Vestenden af Hvalsø Kirke.

SYVENDE KAPITEL NORDBOERNES UNDERGANG I GRØNLAND

Det var i Hvalsøfjord Kirke, ikke i Ungertoks Sagntid, men en historisk Dag i Aaret 1408, Søndagen næst efter Korsmesse om Høsten, eller nøjagtig den 16. September. I Kirkens brede Vestdør under den vældige Portalsten stod Præsten, Sira Paal Halvardssøn. Med løftede Hænder velsignede han og »sammengav« et ungt Par, Thorstein Olafssøn og Sigrid Bjørnsdatter, for hvem der de tre foregaaende Søndage var blevet lyst. I Spidsen for Brudefølget gik han nu op gennem Kirken, og mens Brudeparret og hele Følget knælede ned, læste Sira Paal Bryllupsmessen foran Alteret. Mange gode Mænd, baade indenlandske og udenlandske, var til Stede, og ingen vidste noget, der hindrede, at dette Ægteskab maatte sammenbindes efter Guds Lov, saaledes erklærede Sira Paal sammen med Grønlands fungerende Biskop, Gardar-Præsten Sira Eindride Andressøn, i et Vielsesbrev som de det følgende Aar udstedte og beseglede i Gardar.

De mange Udlændinge, der overværede Brylluppet i Hvalsø, var et Selskab af Islændinge, som i 1406 sejlede fra Norge for at vende hjem til Island, men som blev slaaet ud af Kurs og tilsidst havnede paa Grønland. Det er det sandsynligste, at baade Brud og Brudgom hørte med til dette Selskab, ialfald havde de bægge Frænder ombord og ogsaa paa Island. Vi kender ikke mindre end 11 navngivne Mænd og Kvinder, som var med dette Skib; Størsteparten maatte senere paa Island afgive Erklæring om, at de havde været til Stede i Hvalsø, og at Brylluppet var gaaet lovformeligt til. De opholdt sig fire Vintre i Grønland, og i den Grad var man paa Island forvisset om Skibets Undergang, at en af Skibsførernes Hustru havde faaet Lov at gifte sig igen, inden Manden endelig vendte tilbage.

I den lange Ventetid har de sikkert samlet sig fuld Last af de efter Monopolets Bestemmelser saa strængt forbudte Handelsvarer; det er meget sandsynligt, at de har benyttet Fartøjet til et Togt til de nordlige Fangstpladser, og nu sejlede de direkte til Norge. Da Skibet i 1410 stod ud fra Grønlands Kyst og man fra bægge Sider vinkede Farvel efter Aaringers Samvær, tænkte vel ingen, hverken de ombordværende eller de smaa Klynger af Mænd og Kvinder og Børn som blev tilbage inde paa Stranden, at dette nu afsluttede Besøg, der ejendommelig nok er dokumentarisk afhjemlet som næsten ingen anden Begivenhed i hele Nordbobebyggelsens Historie, skulde blive Islændinges sidste Besøg i Grønlands Nordbobygder.

Efter det standser ialfald brat alle Efterretninger fra Grønland i de islandske Annaler, som ellers saa flittigt havde optegnet Nyheder fra Bygderne hinsides Havet. Heller ikke ved vi, at norske Skibe senere har været derude. Men vi ved, som det er oplyst i et foregaaende Kapitel, at en eller anden Forbindelse med Europa maa Grønlænderne paa Herjolfsnæs lejlighedsvis have haft i Aarhundredets Løb. Det har været en tilfældig eller en hemmelig og ulovlig Sejlads. Maaske har det slet ikke været nordiske Skibe, maaske har det været Hanseater eller snarere Englændere fra Bristol, om hvem vi ved, at de i 1400-Aarene dristigt trodsede den norske Konges Monopol-Forbud og drev baade Handel og Røveri paa Island. Det kan ogsaa have været endnu fjærnere Folk; Por-

tugisere og Baskere laa i 1400-Aarene ofte paa Fangst i den nordlige Del af Atlanterhavet.

Den officielle Sejlads paa Grønland er i 1400-Aarene fuldstændig ophørt; hverken de Prælater, der bar Titel af Biskopper til Gardar, eller de Købmænd, hvem Monopolhandelen paa Skattelandene var overdraget, rejser derud. Efter Knarrens Forlis i 1367 (eller 1369) ved vi ikke, at Monopolstyret har ytret sig i andet end Protester og Chikane mod dem, der uden Tilladelse besøgte de grønlandske Pladser. De stedlige norske Myndigheder viser en lidet berømmelig Uvirksomhed, og de norske Konger, hvem Skattelandene direkte var underlagt, residerede i Danmark; det var Mænd af tysk Herkomst, som var ganske fremmede for de gamle norrøne Vesterhavstraditioner, og noget personligt Initiativ fra deres Side kunde ikke engang forventes.

I 1472–73 afgik en dansk-norsk Statsekspedition til de grønlandske Farvande, men der forlyder intet om, at den skulde opsøge Bygderne, dens Opgave var af en helt anden Art. Den var udsendt af Kristjern I paa Foranledning af Kong Alfonso V af Portugal for at opsøge nye Øer og Lande i Vest. Lederne var to djærve Pirater, Didrik Pining og Hans Pothorst, desuden deltog Nordmanden Jon Skolp, vistnok som Lods, og en portugisisk Adelsmand João Vaz Cortereal. De har været i Land paa Grønlands Østkyst overfor Snefjeldsjöklen paa Island og har set Eskimoer, der omtales som »grønlandske Sørøvere, der med mange smaa Skibe uden Køl anfalder andre Skibe«. Paa dette Tidspunkt er altsaa Eskimoerne rundt om Kap Farvel naaet et Stykke op ad Østkysten, maaske til Angmassalikegnen. Det er vor første troværdige Efterretning herom.

Konge- og Bispemagt staar saaledes 1400-Aarene igennem lige kolde og uvirksomme overfor det for dem saa ubetydelige Spørgsmaal om Opretholdelsen af den lille grønlandske Koloni. Tiden var ikke sentimental. Det er nok muligt, at Grønlandshandelen allerede sidst i 1300-Aarene havde vist sig som en daarlig Forretning, der ikke kunde bære den enorme Risiko ved Sejladsen, en Risiko som øgedes ved, at Isbæltet omkring Grønlands Kyster blev tættere og tættere; i det mindste maa der en Overgang have været vanskelige Isaar, som skræmmede Skipperne.

Med Middelhavshandelens Vækst blev Tilførslerne af den afrikanske Elefanttand billigere, og Hvalrostanden kunde ikke staa sig i Konkurrencen, tilmed da Efterspørgslen efter Elfenben var betydelig ringere i Middelalderens Slutning end i Perioden 1000—1400. De vældige nordrussiske Skindmarkeder udvikledes, det samme gælder den engelsk-nederlandske Uld- og Klædetilvirkning. Grønlandsmarkedet bliver, stort set, betydningsløst.

Til Paven i Rom naar der to Gange i Aarhundredets Løb Efterretninger om Tilstandene paa Grønland; men den første Gang, i 1448, er det i Forbindelse med en oplagt Svindelaffære af to tyske Bedragere, og de Meddelelser, der ved denne Lejlighed fra unavngiven Kilde er tilflydt Pavestolen om et eskimoisk Overfald paa Nordboerne i 1418, kan vi ikke tage for gode Varer.

I det andet Tilfælde stammer vor Kundskab fra et Pavebrev af 1492, der afgiftsfrit overdrager Benediktinermunken Matthias Knudsøn Bispestolen i Gardar — »som ligger ved Verdens Ende« — mod Forpligtelse til at opsøge Bygden og føre Befolkningen tilbage til Kristendommen, som den formentes at have svigtet. Brevet vakte megen Opmærksomhed, da det omkr. 1890 blev fundet i Vatikanets Arkiv, og man har troet, at dets Oplysninger om Grønland, der i flere Henseender er rammende, skulde bygge paa nye Efterretninger fra Aarhundredets Slutning.

Det er dog næppe Tilfældet. Brevet bygger udtrykkelig paa den Meddelelse, at der i 80 Aar ikke vides at have været noget Skib i Grønland. Deraf slutter man i det pavelige Kancelli, at i omtrent det samme Tidsrum har der heller ingen Biskop og Præst været, og paa Grund af denne Præstemangel er det sket, »at de fleste af Menigheden, som før var Kristne, har fornægtet det gennem Præsterne modtagne Daabssakrament, og at Indbyggerne i dette Land ikke har andet til Minde om Kristendommen end et Kalkklæde, som udstilles engang om Aaret, og hvorover Kristi Legeme blev konsekreret for 100 Aar siden af den sidste Præst, som var der«.

Den 80 Aar gamle Efterretning, som Pavebrevet henviser til, fører os tilbage til de Aar, da Brylluppet fejredes i Hvalsø, saaledes som nylig beskrevet. At Kristendommen da var i stor Nød, faar vi ikke Indtryk af; naar Kolgrim Aaret før førtes paa Baalet til Straf for sine syndige Trolddomskunster (jvfr. S. 48), var det

vel ogsaa en Triumf for Kirken. Men det er heller ikke saa meget den individuelle Kristentro som selve Kirketjenesten, man i Rom var bekymret for. Det maa erindres, at efter katolsk Brug er det Biskoppen, der paa Skærtorsdagen indvier den Hostie, som siden skal bruges Aaret rundt; Menighedens pligtige aarlige Altergang fandt Sted den paafølgende Paaskedag. Naar der ingen Bisper fandtes, kunde Hostien ikke heller indvies, og uden den var der ingen Nydelse af Kristi Legeme. Uden Skibsforbindelse kom desuden heller intet Mel ud til Bagning af Hostien og ingen Altervin. Tilbage var kun Kalkklædet. Hvad Brevet oplyser, ud over almindelige Fraser, er ikke andet, end hvad man i Rom selv kunde slutte sig til, naar Landet ingen Biskop og endda maaske ingen Præst havde, thi uden Messeoffer kunde ingen Kristendom opretholdes.

Var Grønlandssejladsen ikke noget Problem, der i større Grad optog Sindene i Skandinavien i 1400-Aarenes kritiske Periode, saa tog Sagen sig helt anderledes ud set fra den anden Side af Oceanet. Der havde hvert Skib været Aarenes store Begivenhed, det havde betydet Afhjælpning af lange Tidens Savn, ny Hjælp til Selvhjælp, ny Opstramning fremfor alt. Tilstrækkelig Tilførsel af europæiske Vaaben, f. Eks. et Antal Armbrøster, for ikke at tale om et Par Stykker af de Lodbøsser, som allerede dengang var i Brug, vilde naturligvis ogsaa med eet Slag have befæstet Nordboernes Autoritet overfor Skrælingerne.

Til sidst var de store Skibe fra Hjemlandet kun noget æventyrligt, som Børnene havde hørt deres Forældre fortælle om. Æventyret gentog sig ikke mere, Landsmandsskabet svigtede alle Forpligtelser. Imidlertid, Nordboerne var jo ikke en Flok Mennesker udsat paa en øde Ø og rent bogstavelig viet til Undergang, hvis de ikke fik Undsætning. Nordbokulturen i Grønland var, som der er lagt megen Vægt paa at fremhæve i de foregaaende Afsnit, helt igennem indrettet paa Selvforsyning eller, rettere sagt, indrettet paa at klare sig selv, hvis det var fornødent. Den skulde have kunnet vedblive at bestaa, selv om Tilførslerne svigtede, omend Livet naturligvis ikke blev lettere eller muntre derved.

Stiller man Nordboernes og Eskimoernes materielle Kultur overfor hinanden, er det ikke let at sige, hvilken der var bedst egnet

for Forholdene i Sydgrønland, eller hvilken der var bedst afpasset for de Muligheder, som Naturen bød. Nordboernes var den mest alsidige; ligesom den nord-norske var det paa een Gang en Kvæg-avler- og en Fanger- (Jæger-, Fisker-) Kultur. Smidig var hverken den ene eller den anden, ifald det gjaldt en virkelig Omlægning af Erhvervs- og Ernæringsforholdene. Men hvor vilde man have magtet det?

Der indtraf i vor Tid, i 1920'erne, ved Sydgrønlands Kyster en katastrofal Tilbagegang i Sæltrækket, som det lykkedes det danske Styre at afbøde ved at organisere et Eksportfiskeri, som helt revolutionerede Grundlaget for Befolkningens Eksistens. Hvis vi tænker os Eskimoerne i 1400-Aarene stillet overfor den samme Katastrofe, havde de ikke været i Stand til at overvinde Vanskelighederne. De vilde efter en eller to Sæsoners Sult og Nød være fortrukket til nordligere Fangstpladser, og man kan naturligvis sige, at i denne Bevægelighed laa en Overlegenhed over Nordboernes Stedfasthed.

Nordbokulturen var ikke blot den mest alsidige, men ogsaa den mest hasarderede. Den var anlagt paa Randen af Mulighederne, saaledes at selv en meget ringe Tilbagegang i Aarstemperaturen kunde faa de alvorligste Følger for Hovederhvervet, Kvægavlens.

De foran omtalte Nordbodragter, som i 1921 blev fremdraget paa Herjolfsnæs Kirkegaard, fandt vi i frossen Jord, nogle af dem saa friske, at de næsten kunde tages i Brug igen. Enhver ved, hvor let et Stykke Tøj opløses, naar det ligger i Jorden, og endda lettere, naar det er svøbt om et Lig i Forraadnelse. Det er Grundisen, Tælen, der paa Herjolfsnæs har bevaret det. Man maa tænke sig, at de bedst bevarede Dragter er begravet midt i Højsommeren, i et Jordlag der kun var optøet en ganske kort Tid, og at de snart efter er blevet helt indkapslet i bestandig og uforanderlig Tæle. Kun saaledes kan man forklare, at de har holdt sig. At Gravene ikke ligefrem kan være blevet hakket ned i den frosne Bund, viste Forholdene med stor Bestemthed. Da nu hertil kommer, at Størsteparten af de virkelig velbevarede Klædningsstykker er næsten helt samtidige, idet de maa stamme fra en begrænset Periode paa nogle faa Aartier før og efter 1400, er det meget nærliggende at antage, at en ret pludselig indtruffen Forværring af de klimatiske Forhold har ændret Optøningsdybden paa Kirkegården.

Herjolfsnæs ligger paa knap 60° n. Br., og det har vakt Overraskelse blandt de Sagkyndige, at der paa denne Breddegrad overhovedet fandtes Tæle i nævneværdig Udstrækning; den Drivis, som en stor Del af Sommeren blokerer Kysterne i Kap Farvel-Eggen, maa have medvirket hertil. Der har imidlertid i den sidste halve Snes Aar været langt mindre Ismængder end tidligere, og da jeg i 1926 paany undersøgte Jordbundsforholdene paa Herjolfsnæs, fandt jeg overhovedet ingen Tæle hverken i Terrænet omkring Kirkegaarden eller andetsteds. Ogsaa paa andre Steder, hvor der ved tidligere Undersøgelser fandtes Tæle, er den nu forsvundet. Fænomenet er derved blevet mere indviklet, vi har endnu altfor ufuldstændige Oplysninger om Tæleforholdene i Sydgrønland, og der er desuden den Mulighed, at forskellige lokale Forhold — f. Eks. Overfladens Bevoksning — kan have medvirket til den ringere Optøningsdybde i den eftermiddelalderlige Periode. Det kan derfor ikke paastaas, at der i Herjolfsnæsfundet ligger noget afgørende Bevis for en Klimaforværring i Sydgrønland som Aarsag til Nordbo-kulturens Undergang. Men den meget talende Kendsgærning bliver dog tilbage, at skrøbelige Vadmelstragter her har kunnet ligge direkte i den nøgne Jord igennem 500 Aar, uden at deres Tilstand i væsentlig Grad har forandret sig, medens tilsvarende Dragter alle andre Steder i Verden er gaaet til Grunde.

Der er imidlertid andre Forhold end Tilstandene paa Herjolfsnæs, som tyder paa, at en Ændring til det værre i de klimatiske Forhold er indtruffet paa et eller andet Tidspunkt efter Nordboernes Bosættelse i Grønland. Man kommer sikkert ikke udenom, at der er sket en Fremrykning af Indlandsisen siden Middelalderen; nogle af Fjordene kan efter Nordbogaardenes Beliggenhed umulig have været saa isfyldte som nuomstunder. Med største Interesse maa man imødesee Resultaterne af de Analyser af Jordbundsprofilerne ved Nordbopladsene, som er blevet paabegyndt i de sidste Aar. Foreløbig har Professor Knud Jessen ved det gamle Bispesæde paa Gardar kunnet godtgøre, at den storbladede Birk her i Forhold til Dværgbirken har spillet en større Rolle i Nordbotiden, end den gør nuomstunder. Det er en vigtig Iagttagelse, som kun kan siges at støtte den Opfattelse, at Klimaet i Middelalderen har været gunstigere end nuomstunder, og hvis Iagttagelsen viser

sig at have almindelig Gyldighed, kan den faa afgørende Betydning for Spørgsmaalets Løsning.

Iagttagelserne fra Grønland staar imidlertid ikke isolerede, baade i Vest og Øst støder vi paa Forhold, som støtter dem. I Nordamerika er man, blandt andet ved Undersøgelse af de periodiske Variationer af Aarringenes Mægtighed paa store Træer, kommet til det Resultat, at Perioden 1050—1300 herovre var præget af varme og tørre Aar med forholdsvis svag Tilvækst hos Træerne, medens 1300-Aarene viser et Omslag til et koldt og fugtigt Klima. Og nylig er det ved Analyser af skandinaviske Tørvemosers Profiler lykkedes at godtgøre, at den ældste Middelalder indtil omkring 1200 har haft et gunstigt Klima, mens der derefter er indtruffet en klimatisk Forværring. Man er endog begyndt at tale om, at Vikingetidens store Udfoldelse og kulturelle Opsving her i Norden er betinget af særlig gunstige klimatiske Forhold just i denne Periode, baade i Forhold til den foregaaende og efterfølgende Tid.

Der er saaledes baade i og udenfor Grønland adskillige Omstændigheder, som samstemmende kan tolkes i Retning af et Klimaskifte i Middelalderens Løb. Noget endeligt og afgørende kan dog endnu ikke siges om Sagen, om en halv Snes Aar ved vi nok adskilligt mere derom end i dette Øjeblik. Men selv uden et egentligt Klimaskifte har en midlertidig Forværring med en Række strænge Isvintre og mislykket Høavl kunnet foraarsage stor Kvægdød og derigennem blive skæbnesvanger for en isoleret Befolkning, der er afskaaret fra at faa fornyet Kvægbesætningerne ved Tilførsel.

Men kunde Nordboerne ikke holde deres Kvægavl og Mejeribrug i Gang, ja da var Forholdene haabløse for dem. De kunde ikke som Eskimoerne leve udelukkende paa Fangst og Fiskeri, deres Konstitution var ikke indrettet paa at undvære baade Brød (Grød) og Mælk, ogsaa deres Forplantningsæвне maatte nedsættes derved. Racen var viet Undergangen.

Vi maa igen vende tilbage til Fundet fra Herjolfsnæs. Inde i Dragterne laa de gennemgaaende slet bevarede Skeletter, som i København overgaves til Undersøgelse paa Normal-anatomisk Museum ved Professor anatomix Fr. C. C. Hansen († 1934). Ved Professor Hansens Kyndighed og Grundighed og beundringsværdig skarpsindige Iagttagelsesæвне har disse usle Menneskerester igen

faaet Mæle og aflægger en rystende Rapport om Tilstandene indenfor Herjolfsnæs-Bygden i 1400-Aarene. Vi stifter Bekendtskab med en Befolkning hærget af Sygdom og Nød, befængt med alle de Skrøbeligheder, hvoraf en Menneskerace kan rammes gennem kronisk Underernæring. En Række forskelligartede men samstemmende Iagttagelser dokumenterer det. Hvis man tør slutte statistisk udfra det begrænsede Undersøgelsesmateriale, har den gennemsnitlige Levealder været paafaldende lav; bortset fra den store Børnedødelighed er Halvdelen af de Individder, der blev over 18 Aar, død inden de naaede 30. Den lave Vækst, der er særlig bemærkelsesværdig blandt Kvinderne, er ogsaa Udslag af daarlig Ernæring; Kvindernes Højde ligger omkring 140 cm, Mændenes omkring 155—160. Paa en Række af Skeletterne blev konstateret Sygeligheder som Skævhed i Ryggen, Svækkelse af den ene Arm eller Ben, Bækkenforsnævninger, Rachitis og maaske ogsaa Tuberkulose i Rygraden. Hovedmassen af disse Sygeligheder kan skyldes Underernæring.

Meget oplysende er Tændernes Tilstand. De er selv paa ganske unge Individder slidt helt ned, saaledes at det har foraarsaget sygelige Dannelser i Kæberne; Caries forekommer derimod ikke, ej heller udfaldne Tænder som Følge af Skørbug. Det stærke Tandslid skyldes ikke ihærdig Tygning af Kødmat; Sliddet er meget stærkere end hos Eskimoerne, der i tidligere Tid praktisk talt udelukkende har været Kødædere. Aarsagen maa søges i en uren sand- eller grusblandet Planteføde, hvortil Nordboerne har taget deres Tillflugt for at skaffe sig Kulhydrater, efter at Kreaturholdet var brudt sammen og Mælkeproduktionen ophørt. Kød og Fisk har de sikkert i Reglen kunnet skaffe sig det fornødne af, ellers maatte de simpelthen omkomme af Sult.

De undersøgte Kranier viser en paafaldende ringe Hjernekapacitet, men ingen Spor af Raceblanding mellem Nordboer og Eskimoer. Antropologiske Undersøgelser af eskimoiske Kranier har forøvrigt paavist en forbløffende høj Hjernevægt og Kraniekapacitet hos denne Race.

Jeg skal endelig gengive, hvad man kan læse ud af de Skeletter, der fandtes i de to smukke Kvindekjoler, som afbildes S. 110 og 101. Allerede da den første af dem efter endt Konservering

skulde opsættes paa et Stativ, blev vi opmærksomme paa dens paafaldende Skævhed. Professor Hansen kan da ogsaa oplyse, at den 30—40-aarige Kvinde, der har baaret den, har været pukkelrygget og lidt af en fremtrædende Skævhed i Rygsøjlen og desuden af en Skævhed og Forsnævring ved den nedre Bækkenaabning, som har udelukket, at hun kunde føde Børn. Denne Kvinde har været omkring 150 cm høj og har altsaa hørt til de største, omend hun paa Grund af sin syge Ryg har synet noget lavere (145 cm).

Den Kvinde, der var begravet i den anden Kjole (S. 101), har været 25—30 Aar gammel, ikke mere end 138—140 cm høj og af spinkel Bygning. Ogsaa her bemærkedes en let Skævhed i Rygraden (Skoliose) og et fladt, deformt Bækken, foraarsaget af en Rachitislidelse, som ogsaa spores paa andre af Knoglerne, f. Eks. paa Kraniet. Heller ikke denne Kvinde har rimeligvis kunnet bringe levende Børn til Verden, ialfald ikke uden lægeligt Indgreb, en Mulighed som vi i dette Tilfælde kan se bort fra. Det synes at have set daarligt ud for den nye Slægt.

Disse uhyggelige Kendsgærninger stiller os Ansigt til Ansigt med en Befolkning, der var bestemt til at udslettes, først og fremmest paa Grund af Underernæring, hvis Virkninger, at dømme efter Erfaringer fra Hungerblokaden under Verdenskrigen, ret hurtigt kan gøre sig gældende ogsaa paa Knoglebygningen. Desuden maa man rimeligvis regne med, at Racen er degenereret paa Grund af Indgifte; selv i den Tid da der lejlighedsvis var Skibsforbindelse med Europa, er der kun i ringe Grad blevet tilført nyt Blod; Tilflytternes Antal har allerede fra 1200-Aarene af uden Tvivl været ringe, og Befolkningens eget Tal er gradvis skrumpet ind. Vi er langt borte fra den kraftige Slægt af Kolonister, som under Erik Rødes Ledelse tog Grønland i Besiddelse, og som gjorde Indtryk paa Eskimoerne ved deres vældige fysiske Styrke, dengang de første Gang kom i Forbindelse med dem. En uvirksom Flok af sygeligt svækkede Individuer, undersætsige og vanskabte, var de blevet til.

Paa Herjolfsnæs ved den gamle Anløbshavn var det naturlige Tilholdssted for dem, som endnu haabede paa, at der en Dag skulde komme Skib fra Europa. Men foruden dem, der fristede

Livet her, kan der have været andre Flokke tilbage. Nogle kan have gemt sig inde bag Fjordene med deres sidste Kvæg for at leve i Fred for Eskimoerne. Andre er blevet indviklet i Fejder med de smaa mørke Folk og har i det lange Løb været de underlegne. Fridtjof Nansen mente, at de sidste Nordboer efter Grønlandssejladens Ophør har sluttet sig til Eskimoerne, »hvis Kvinder vel ikke var mindre tillokkende for den Tids Nordboer end for Nutidens«. Selv om en saadan Overgang til eskimoisk Levevis foreløbig ikke kan paavises, kan den naturligvis meget godt have fundet Sted i Ny og Næ, og der kan endnu paa grønlandske Bopladser leve Folk med fortyndet Nordboblod i Aarerne; der er bare ingen Grund til at tro, at det er Nordbobe folkningen som Helhed, der er »gaaet over«, og at vi her har Forklaringen paa Nordboernes Forsvinden fra Grønland.

Omkring Aar 1500 eller maaske lidt senere, altsaa efter et halvt Aartusindes Forløb, maa den middelalderlige Nordbokultur definitivt være udslukt paa Grønland. Den sidste, der kan antages at have set en af de gamle Nordboer, er en Islænding ved Navn Jon Grønlænder, der ombord paa Skibe, som sejlede mellem Hamborg og Island, flere Gange blev forslaaet til de grønlandske Kyster i Aarene omkring 1540; at hamburgske Skibe i 1537 og 1539 blev drevet over under Grønland, ved vi ogsaa andetsteds fra. Tilsidst udsendtes der fra Hamborg en Karavel under Kommando af Gert Mestermaker, der fandt Landet, men selv opgiver ikke at have set noget til Indbyggerne og derfor vendte om.

Jon Grønlænder derimod oplyser, at de paa en af hans Rejser kom ind i en dyb, grønlandsk Fjord, hvor de fandt Bebyggelse baade paa Fastlandet og Øerne, men undgik at komme i Forbindelse med Beboerne, der maa have været Eskimoer. Paa en lille ubeboet Ø, hvor de gik i Land, var der mange Skure og Boder og ogsaa Stenhuse til Fisketørring ganske som de islandske.

»Dér fandt de«, beretter Jon, »en død Mand, som laa næsegrus paa Jorden. Han havde paa Hovedet en Hætte, vel syet, og ellers Klæder baade af Vadmel og Sælskind. Hos ham laa en Tollekniv, bøjet og meget slidt og fortæret; den Kniv tog de med sig som et Erindringstegn«.

Der er intet usandsynligt ved denne jævne Beretning. Den døde

Mand maa efter Vadmelsdragten have været en Nordbo, den sidste af sin Flok, hvem ingen kunde begrave. Den usle, forbøjede og forslidte Jærnkniiv, som han, lige til han styrtede, har holdt i sin Haand, faar for os symbolsk Betydning: da den var slidt op, forsvandt for en Tid fra Grønland den skandinaviske Jærnalderkultur, som i Vikingetiden havde gjort sit historiske Fremstød helt ud til det Land, som for Middelalderens Mennesker var Verdens Ende.

I 1500-Aarene vaagner igen i Europa Interessen ikke blot for Grønland, men ogsaa for dets gamle nordiske Beboere. Men da var det for sent, og Evnen til at genfinde Nordboegnene svarede ikke til Viljen.

Al Ære fortjener Trondheims Ærkebiskop Erik Walkendorf, som interesserede sin kongelige Herre og Ven Kristjern II for at opsøge de grønlandske Bygder, men som faldt i Unaade, inden der blev Alvor af Togtet, til hvis Leder Kongen udsaa Søhelten Søren Nordby. Erik Walkendorf havde tilbudt selv at bekoste Ekspeditionen, hvis han kunde faa Landet kvit og frit i 10 Aar, men det vilde Kristjern II ikke tilstede. Var Walkendorfs Plan blevet til Virkelighed, kunde maaske endnu de sidste Efterlevende blandt Nordboerne være fundet, og de kunde have meddelt deres Folks Skæbne. Han samlede alle de Oplysninger om det gamle Grønland, han kunde faa fat i, deriblandt Kursforskrifterne og Ivar Baardsons topografiske Beskrivelse, og vi skylder hans ihærdige Arbejde, at de er blevet bevaret for Eftertiden.

Karakteristisk nok er det ikke Bekymringen for Nordboernes Trosforhold, der er Drivfjederen for den brave Ærkebiskop, men især de gode Varer, som »falde udi Grønland«, og han har aabenbart næret mere Ængstelse for Befolkningens fjendtlige Sindelag, end for at den skulde leve i Sult og Nød. Søfolkene faar Paalæg om at tage sig i Vare og ikke blotte Skibet for Mandskab, men til at begynde med kun landsætte 2 Mand, der skal orientere sig om Stemningen. Træffer de ubyggt Land, skal de — ligesom i sin Tid de første Landnamsmænd — gøre Ild ved Kysten og bygge Varder og ogsaa opsætte store Kors til Tegn paa, at Landet tages i Besiddelse. Men det blev altsammen til intet.

Den første, som vides at have besøgt de gamle Nordbo-Områder efter Befolkningens Uddøen er — bortset fra Jon Grønlænder — Englænderen John Davis, som i 1585 løb ind i Godthaabsfjorden, Nordboernes Vesterbygd, men uden at blive klar over, at det var Grønland, han havde naaet. Han anløb i de følgende Aar gentagne Gange Grønlands Vestkyst, og i 1586 fandt han paa en Ø i Godthaabsfjorden (Gilbert Sound) en Grav, hvori flere Mennesker laa begravet, kun dækket med Sælskind, hvorover der var lagt et Kors. Formodentlig har Graven været stenlagt som Eskimoernes, men Korset viser, at det var kristne Mennesker, og Oplysningen er mærkelig. Da Vesterbygden var opgivet 200 Aar tidligere, kan de begravede dog vanskelig have været grønlandske Nordboer. Snarere er det europæiske Fangstfolk af ukendt Nationalitet, som er kommet i Land her; det er et interessant Vidnesbyrd om, at Skibe udmærket vel kan have besøgt Grønland og ogsaa Nordboegnene, baade i 1400- og 1500-Aarene, uden at det er kommet til almindelig Kundskab i Europa.

I Norden lever stadig Forventningen om, at Nordboerne i Østerbygden har holdt sig i Live. Frederik II paatænkte i 1568 at afsende et Skib for at genfinde Grønland, men Planerne røg i Lyset paa Grund af Krigen med Sverige. Han naaede dog at faa udstedt en Proklamation til den grønlandske Befolkning, affattet i et pudsigt dansk-islandsk Blandingssprog, som man har tænkt sig skulde kunne forstås af Nordboerne. Og da Kristian IV efter de to vellykkede Ekspeditioner til Grønlands Vestkyst i 1605—06, hvorved Grønland kan siges at være genopdaget, i det følgende Aar sender et Skib til Landets Sydende for at genfinde Østerbygden, faar en norsk og en islandsk Tolk Besked om at følge med.

Skibet naar ikke ind til Land, men vender hjem med uforrettet Sag, og siden da gøres der igennem Aarhundreder med Mellemløb det ene Forsøg efter det andet paa at finde frem til Østerbygden, som man nu mener maa gemme sig bag Østkystens tilsyneladende uigennemtrængelige Isbælte. Den falske Opfattelse af Østerbygdens Beliggenhed fæstnes i Løbet af 1600-Aarene paa Kortene, og det holdt i forrige Aarhundrede haardt, igen at faa den aflivet.

Hans Egede rejste i 1721 til Grønland i Haab om at skulle finde Landsmænd og føre dem tilbage til den rette Tro. Han blev Eski-

moernes Apostel, men det var hans Livs store Skuffelse, at han ikke naaede frem til Østkystens Bygder og formentlige nordiske Beboere; »hvad dend gamle Grønlandske Øster Bygd er angaaende«, skriver han, »da troer jeg uden Tvivl, dend endnu er ved Magt og besatt med puure Norske Folchis Extraction, hvilche och nest Guds Hielp og med Tiden og Leyligheden opdagis«. Paa sin Rejse 1723 fra Stationen i Godthaab sydover for at finde dem, passerede han imidlertid, uden at være klar over det, saa godt som hele den virkelige Østerbyg, før han ved Sydspidsen af Sermersök-Øen, kort norden for det nuværende Handelssted Nanortalik, modløs vendte om, tvunget af Forholdene.

I det følgende Aar udsendte Bergenskompagniet et Fartøj for igen at gøre Forsøg paa fra Søen at naa ind til Østkysten. Kaptejnen skulde starte fra Reykjanæs paa Island og følge de gamle Kursforskrifter, og for at han kunde tale med Befolkningen, blev der givet ham en Ordliste, en Slags Parlør, i oldnordisk Sprog med almindelig gængse Ord taget fra den norske Hirdskraa. Fartøjet laa i 3 Maaneder og krydsede frem og tilbage foran Kysten uden at kunne komme igennem Isen og vendte tilsidst om.

Da det hverken ved Sejlads langs med Kysten eller direkte fra Havet var lykkedes at naa frem til Østkystens Bygd, som man mente var blevet spærret ude fra Omverdenen ved en Forværring af Isforholdene siden Middelalderen, forsøgte man i 1728 meget konsekvent den tredje Mulighed, at passere tværs over Indlandets Is; men man havde ingen Begreb om, hvorledes en saadan Ekspedition skulde iværksættes. Ledelsen betroedes til Grønlands nylig udnævnte Guvernør, Major Claus Enevold Paars, og der medgaves ham fra København 11 Heste, idet det var Meningen at ride over Indlandsisen »til bemeldte Østerbyg for at erfare, om der ikke endnu findes Efterkommere af de gamle Norske, hvad Sprog de taler, om de endnu ere Christne eller Hedninger, samt hvad Police og Leve-maade, der er iblandt dem«, — som det hedder i Frederik IV's Instruks. I Grønland blev Majoren dog hurtig klar over, at Hestene var uanvendelige til Foretagendet, og Halvdelen af dem døde forøvrigt allerede under Overfarten. I Foraaret 1729 prøvede han med sine Folk at gaa op paa Isen fra Bunden af Ameralikfjorden, omtrent dér, hvor Fridtjof Nansen i 1888 kom ned efter sin Skifærd

østfra, men da de lærte Isens sande Natur at kende, vendte de om efter 3 Timers Forløb.

Der er noget underlig gribende og samtidig fuldkommen fantastisk ved denne aarhundredlange Søgen efter overlevende Rester af det grønlandske Nordbofolk, hvis sidste Ætling i umindelige Tider havde været død. Haabet udslukkes ikke med Egede og hans Samtidige. Det driver den ene Ekspedition efter den anden afsted, og det overlever nøgterne Granskeres Paavisning af, at Østerbygden i Følge Oldskrifterne slet ikke har ligget paa den isblokerede Østkyst, men i den lettilgængelige Julianehaabsegn. Det var en Kancellist, Holsteneren H. P. v. Eggers, som i 1792, ved Besvarelse af en af Landhusholdningsselskabet udsat Prisopgave, første Gang gjorde denne Opfattelse gældende.

I forrige Aarhundrede visner Forhaabningerne hen, efterhaanden som det ene Stykke af Østkysten efter det andet bliver besøgt af uforfærdede danske Søofficerer som W. A. Graah og Gustav Holm, uden at der træffes Spor af Østerbygdens store Kirker og Gaarde. Endnu i 1824 udtaler Historikeren H. F. Estrup sin Tro paa den Mulighed, at »en levende Røst i Østerbygden selv vil tilraabe: her var Stedet.« Han er vistnok den sidste, ialfald blandt Forskerne, som vover at nævne et saadant Haab. Selv den store og altid optimistiske svenske Polarforsker A. E. Nordenskiöld, som bestemt troede at skulle finde Østerbygden paa Grønlands Østside, udtaler aldrig nogen Forventning om at finde levende Efterkommere af Nordboerne.

Men der lever mange Haab, som man ikke nævner. Og sikkert har der ulmet en Gnist af Forhaabning i mere end en af det nitende Aarhundredes dristige Rejsende, naar de satte Livet i Vove for at trænge ind bag Østkystens Is til det golve Land, som de lærte os at kende.

Nu ved vi, at om Nordboernes Skæbne nytter det kun at spørge de døde.

LITTERATURHENVISNINGER

- Grønlands historiske Mindesmærker I—III, 1838—1845 [en saa godt som fuldstændig Samling af alle de gamle Efterretninger om Grønlands Historie i Middelalderen]. — *Gustav Storm*: Nye Efterretninger om det gamle Grønland (Norsk histor. Tidsskrift 3. R. II, 1892). — *Louis Bobé*: Aktstykker til Oplysning om Grønlands Besejling 1521—1607 (Danske Magasin 5. R. VI, 1909).
- Daniel Bruun*: Erik den Røde og Nordbokolonierne i Grønland, 2. Udg. 1931. — *Fridtjof Nansen*: Nord i Taakeheimen, 1911. — *A. A. Bjørnbo*: Cartographia Groenlandica (Meddel. om Grønland Bd. 49, 1912). — *Finnur Jónsson*: Grønlands gamle Topografi efter Kilderne (Sstds. Bd. 20, 1898). — *Finnur Jónsson*: Det gamle Grønlands Beskrivelse af Ivar Bardarson, 1930. — *Poul Nørlund*: Nordboprolemer i Grønland (Geografisk Tidsskrift Bd. 31, 1928). — *O. A. Johnsen*: Noregsveldets undergang, 1924.
- Gustav Holm*: Beskrivelse af Ruiner i Julianehaabs Distrikt (Meddel. om Grønland Bd. 6, 1881). — *Daniel Bruun*: Arkæologiske Undersøgelser i Julianehaabs Distrikt (Sstds. Bd. 16, 1896) og Oversigt over Nordboruiner i Godthaabs og Frederikshaabs Distrikter (Sstds. Bd. 56, 1917). — *Mogens Clemmensen*: Kirkeruiner fra Nordbotiden m. m. i Julianehaabs Distrikt (Sstds. Bd. 47, 1911). — *Poul Nørlund*: Buried Norsemen at Herjolfsnes (Sstds. Bd. 67, 1924). — *Poul Nørlund og Aage Roussell*: Norse Ruins at Gardar, the Episcopal Seat of Mediaeval Greenland (Sstds. Bd. 76, 1929). — *Poul Nørlund og Mårten Stenberger*: Brattahlid (Sstds. Bd. 88, Nr. 1, 1934). — *Aage Roussell*: Sandnes (Sstds. Bd. 88, Nr. 2 [udkommer i 1934]). — *Poul Nørlund*: En Bispestav af Hvalrostand fra Grønland (Fra Nationalmuseets Arbejdsmark 1929). — *Finnur Jónsson*: Interpretation of the Runic Inscriptions from Herjolfsnes (Meddel. om Grønland Bd. 67, 1924) (jfr. Grønl. Selskabs Aarsskr. 1922). — *Fr. C. C. Hansen*: Anthropologia medico-historica Groenlandiæ antiquæ. I. Herjolfsnes (Sstds. Bd. 67, 1924) (jfr. Naturens Verden 1926). — *Magnus Degerbøl*: Animal Bones from the Norse Ruins at Gardar (Sstds. Bd. 76, 1929). — *Niels Nielsen*: Evidence on the Extraction of Iron in Greenland by the Norsemen (Sstds. Bd. 76, 1929).
- Finnur Jónsson*: Runestenen fra Kingigtórsoak (Det grønl. Selskabs Aarsskrift 1914). — *Magnus Olsen*: Kingigtórsoak-stenen og sproget i de grønlandske runeinskifter (Norsk Tidsskrift for Sprogvidenskab Bd. 5, 1932). — *W. Thalbitzer*: Skrællingerne i Markland og Grønland, deres Sprog og Nationalitet (Oversigt over det kgl. danske Videnskabernes Selskabs Forhandling 1905, Nr. 2). — *Therkel Mathiassen*: Inugsuk (Meddel. om Grønland Bd. 77, 1930) (jfr. Naturens Verden 1930). — *H. Rink*: Eskimoiske Eventyr og Sagn, 1866—71.

- Olto Pettersson*: Klimatförändringar i historisk och förhistorisk tid (Svenska Vetenskapsakademiens handlingar Bd. 51, Nr. 2, 1913). — *Poul Nørlund*: Did a Deterioration of the Climate occur in Greenland in the Late Middle Ages? (Meddel. om Grønland Bd. 67, 1924, S. 228 ff.). — *Fridtjof Nansen*: Klimatvekslinger i Nordens historie (Avhandlingar utg. av det Norske Videnskapsakademi I, Matem.-naturvid. Klasse 1925, No. 3). — *Rolf Nordhagen*: De senkvartære klimavekslinger i Nordeuropa og deres betydning for kulturforskningen, 1933 [heri om den nyeste Speciallitteratur].
- H. P. v. Eggers*: Om Grønlands Østerbygds sande Beliggenhed (Det kgl. danske Landhusholdningsselskabs Skrifter Bd. 4, 1794). — *K. J. V. Steenstrup*: Om Østerbygden (Meddel. om Grønland Bd. 9, 1899). — *A. A. Bjørnbo* og *Carl S. Petersen*: Fyenboen Claudius Claussøn Swart (Claudius Clavus), Nordens ældste Kartograf, 1904 (tysk Udgave 1909). — *Louis Bobé*: Early Exploration of Greenland (Greenland I, 1928). — *W. A. Graah*: Undersøgelses-Reise til Østkysten af Grønland, 1832 (ny Udgave 1932). — *Gustav Holm* og *V. Garde*: Den danske Konebaads-Ekspedition til Grønlands Østkyst, 1887.

BILLEDFORTEGNELSE

Et stort Antal Klicheer fra »Meddelelser om Grønland« er venligst stillet til Disposition for denne Bog af Kommissionen til Ledelse af de videnskabelige Undersøgelser i Grønland.

	Side
Kysten ved Drangaland paa Island, efter Blyantstegning af <i>Daniel Bruun</i>	11
Thorsnæs Ting og Helgafjeld. Efter <i>Collingwood & Stephansson</i> : A Pilgrimage to the Saga-sleeds of Iceland	12
Kort over det nordvestre Hjørne af Island, tegnet af <i>Erik Holtved</i>	13
Ellidø, foto <i>Daniel Bruun</i>	14
Farvandet ved Kap Tordenskjold paa Grønlands Østkyst, foto <i>P. N.</i> . . .	17
Herjolsfjord (Amitssuarsuk) set fra Fjordbunden, foto <i>P. N.</i>	18
Bunden af Eriksfjord (Tunugdliarfik), tilvenstre Qordlortoq, set fra Fjeldet bag Umiausat, foto <i>P. N.</i>	19
Kort over Grønland og Island, tegnet af <i>E. Holtved</i>	21
Kort over Nordbofjordene bag Julianehaab, tegnet af samme	23
Kors fra Herjolsnæs. Nationalmuseet.	26
Kirkeruinen paa Brattahlid, foto <i>P. N.</i>	30
Hvalsø Kirke (nu Qaqortoq), foto <i>P. N.</i>	31
Seks grønlandske Kirkeplaner, tegnet af <i>Aage Roussell</i>	33
Grundplan over Bispestædet paa Gardar, tegnet af samme	35
Munkeklostret i Ketilsfjord (Tasermiutsiaq i Tasermiutfjorden), foto <i>Aage Roussell</i>	39
Domkirkens Nordkapel med Bispegraven, foto <i>P. N.</i>	40
Fire Ringe fra Domkirkegaarden. Nationalmuseet.	41
Hoved af Bispestav fra Gardar. Nationalmuseet	43
Vigdis' Sten fra Gardar og korsmærket Ligsten fra Brattahlid. Nationalmuseet	44
Ingebjørgs Grav ved Brattahlid Kirke, foto <i>P. N.</i> Nationalmuseet	45
Barneligsten ved Brattahlid Kirke, foto <i>P. N.</i> Nationalmuseet	46
Runekors af Træ fra Herjolsnæs. Nationalmuseet	47
Gudvegs Runepind fra Herjolsnæs. Nationalmuseet	48
Herjolsnæs Kirketomt med Gudvegs Kiste, foto <i>P. N.</i>	49
Indridsede Ornamentter paa en Planke af Enetræ fra Herjolsnæs, tegnet af <i>Bodil Slomann</i> . Nationalmuseet.	50
Sommernatsbillede fra sydgrønlandsk Fjord, foto <i>H. Ødum</i>	52
Nordboruin i Pilekrat, ved Kugssuaq, Tasermiutfjorden, foto <i>P. N.</i>	54
Faar paa Brattahlidsletten, foto <i>P. N.</i>	55
Nordbotun ved Tiningnertoq nær Bunden af Tasermiut, foto <i>Aage Roussell</i>	56
Ruin ved Umivik i Isfjorden Kangersuneq, Vesterbygden, foto <i>Aage Roussell</i>	57
Mellemdør i Bispegaardens store Kostald, foto <i>P. N.</i>	60

	Side
Kostald paa Brattahlid, tegnet i Fugleperspektiv af <i>Erik Holtved</i>	61
Kirke, Bolig og Stald paa Brattahlid. Flyverbillede optaget af 7de Thule- ekspeditionens Flyversektion	63
Kostald fra Nordbogaard (Nr. 1) ved Tasiussaq i Nordboernes Midfjord, foto <i>P. N.</i>	64
Marehalmen slaas i Nordhobispens Hal paa Gardar, foto <i>P. N.</i>	67
Økseblade fra Tunuarmiut i Eriksfjord og fra Sandnæs i Lysefjord (Vester- bygden). Nationalmuseet	69
Hallen paa Brattahlid, tegnet i Fugleperspektiv af <i>E. Holtved</i>	71
Det yngste Stuehus paa Brattahlid, Luftfotoграфи taget af 7de Thule- ekspeditionens Flyversektion	74
Stort Vegstenskar, Fragmenter fundet i Gardar Domkirke. Nationalmuseet	76
Spindesten til Tene og Vægtsten til Væven. Nationalmuseet	77
Husgeraad af Træ, Øsen forneden fra Brattahlid, de øvrige Genstande fra Sandnæs. Nationalmuseet	78
Spillebrikker, den nedre Række fra Brattahlid, de to øvre fra Gardar og fra Sandnæs. Nationalmuseet	79
Pakhus ved Ujaragssuit (Anavik) i Vesterbygden, foto <i>Aage Roussell</i>	82
Fjordbillede i Nordrsetur. Fra Igdlutalik, Ritenbenk Distrikt, foto <i>Therkel Mathiassen</i>	91
Hvalrosser ved Grønlands Kyst, foto <i>Alvin Pedersen</i>	93
Isbjørn skaaret af Hvalrostand, fra Sandnæs, Vesterbygden. National- museet	95
Hvalrosfigur fundet paa Tyskebyggen i Bergen, nu i det hanseatiske Mu- seum i Bergen. Efter »Den norske Sjøfarts Historie« I	95
Herjolfsnæs, set fra Fjeldet bagved, foto <i>P. N.</i>	98
Kvindekjole fra Herjolfsnæs. Nationalmuseet	101
Mandskjortel fra Herjolfsnæs. Nationalmuseet	102
Ligsten fra Anst Kirke, Ribe Amt	103
Blad af et fransk Aristoteles-Haandskrift fra ca. 1375 i Bibl. Royale, Bruxelles	105
Kristi Korsegang, Kalkmaleri i Kongsted Kirke ved Fakse, foto <i>P. N.</i>	106
Langstrømpe fra Herjolfsnæs. Nationalmuseet	107
Halvlang Mandsdragt fra Herjolfsnæs. Nationalmuseet	109
Kortærmet Kvindekjole fra Herjolfsnæs. Nationalmuseet	110
Kortærmet Mandsdragt fra Herjolfsnæs. Nationalmuseet	111
Strudhætte fra Herjolfsnæs. Nationalmuseet	113
Faaretyv i Galgen, med Hætte paa Hovedet, fra et islandsk Lovhaand- skrift ca. 1350. Efter <i>Anders Bugge</i> : Norsk Kultur i samtidige Billeder	114
Profeten Esaias med Hætte baaret som Turban, Kalkmaleri i Aarhus Domkirke, ca. 1475, foto <i>Ole Søndergaard</i>	115

	Side
Grædebroder fra Burgunderhertugen Johan den Uforfærdedes Gravmæle, ca. 1425	116
Hætte og Hue til en tiars Dreng, fra Herjolfsnæs. Nationalmuseet	117
To Barnekjoler fra Herjolfsnæs. Nationalmuseet	118
Høj »Burgunderhue« fra Herjolfsnæs. Nationalmuseet	119
Skræling foran sit Telt, Eskimobillede fra Angmassalik, foto <i>Johan Petersen</i>	121
Runestenen fra Kingigtorsuaq, Kopi i Nationalmuseet	125
Eskimoiske Trædukker, som antages at forestille Nordboer. Efter <i>Th. Mathiassen</i> : Inugsuk	127
Vestenden af Hvalsø (Qaqortoq) Kirke, foto <i>Mogens Clemmensen</i>	133

Tavle: Kort over Grønland.

